De invloeden van meertaligheid op persoonlijke percepties bij migratie; hoe taal dubbele bewustzijns construeert

Een kwalitatief diepte onderzoek naar hoe Indo's, Molukkers en Indonesiërs te maken hebben gehad met in- en uitsluiting door middel van taal.

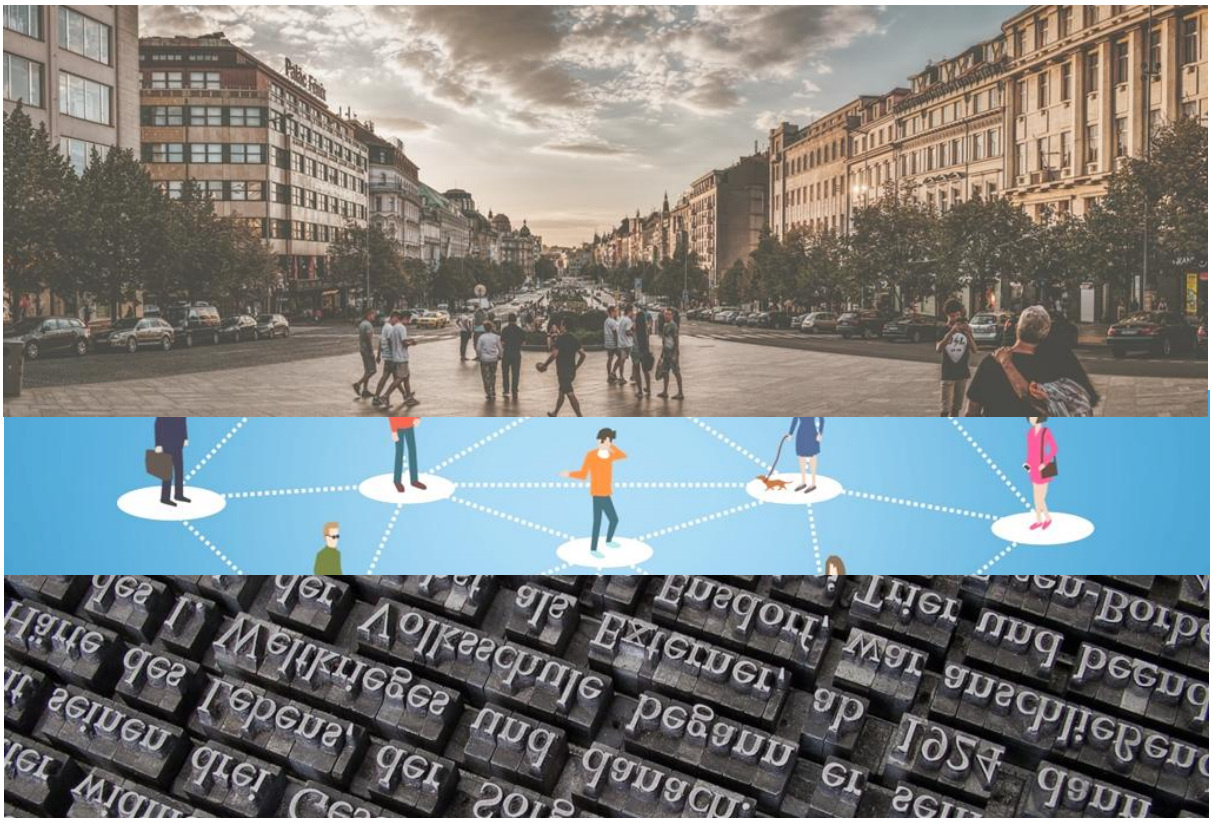

Ebo van der Velde
Bachelor Geografie, planologie en milieu (GPM)
Nijmegen School of Management
Radboud University Nijmegen

13-08-2021

Radboud Universiteit

De invloeden van meertaligheid op persoonlijke percepties bij migratie; hoe taal dubbele bewustzijns construeert

Een kwalitatief diepte onderzoek naar hoe Indo's, Molukkers en Indonesiërs te maken hebben gehad met in- en uitsluiting door middel van taal.

Colofon

Publicatie datum
13 augustus 2021

1ste versie

Woorden aantal
27.530

Student

Naam	Velde, E.J. van der (Ebo)
Opleiding	Geografie, Planologie en Milieu (GPM)
Faculteit	Faculteit der Managementwetenschappen
Universiteit	Radboud Universiteit Nijmegen

Begeleiders

Begeleider 1	Aparna, K. (Kolar)
Begeleider 2	Tesfay Haile, D. (Dawit)

Radboud Universiteit

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt mijn onderzoek naar hoe alledaagse ontmoetingen met taal onder meertalige spreker van Indische, Molukse en Indonesische afkomst het gevoel tot de Nederlandse samenleving te behoren heeft beïnvloed. Ik heb voor dit onderwerp gekozen, omdat de complexiteit van taal mij heel erg aanspreekt en vaak nog een onderbelicht onderwerp is in hoe wij zijn als mensen en daar toe handelen.

Voor het schrijven van mijn scriptie wil een ik een groot aantal personen bedanken voor hun hulp. Om te beginnen wil ik Humphrey de la Croix van PION bedanken voor het delen van zijn inzichten van de Indische gemeenschap, geschiedenis en zijn hulp bij het vinden van respondenten. Daarnaast wil ik heel graag Stefanie Hehalatu van Stichting Pelita bedanken voor het vinden van respondenten, het vertellen van haar ervaringen en het rondbrengen naar de respondenten toe. Als tweede wil ik graag mijn scriptie begeleiders bedanken, voor hun hulp en adviezen voor het maken van de juiste keuzes. Ik wil Kolar Aparna en Dawit Tesfay Haile bedanken voor de extra moeite die ze hebben gestoken om mij te helpen, door altijd en snel op mijn mails te reageren en altijd open te staan voor een gesprek als ik vastliep in het proces. Als laatste wil ik graag alle respondenten bedanken voor hun inzet en moeite die ze hebben gedaan om mij te ontvangen en voor het delen van al hun verhalen.

Ik heb het schrijven van mijn scriptie, ondanks de vele uitdagingen, als erg waardevol, maar ook leuk ervaren. Mijn hoogtepunt was toch wel het hele land door reizen om met de Indo's, Molukkers en Indonesiërs te spreken en hun verhalen aan te horen. Dit waren niet alleen hele serieuze verhalen, maar ook open, luchtige verhalen met af en toe de nodigde humor. Mijn waardering voor hen is groot. Ik wens alle lezers van mijn scriptie net zoveel leesplezier toe als ik heb ervaren tijdens het doen van mijn onderzoek.

Veel plezier met lezen,

Ebo van der Velde

Nijmegen, 13 augustus, 2021

Samenvatting

Taal is een belangrijke factor in de vorming van iemands identiteit en het gevoel onderdeel te zijn van de samenleving. Iemands identiteit wordt mede bepaald door de omgeving van de persoon en als de omgeving veranderd zo zal ook de identiteit veranderen en de mate van het gevoel tot de samenleving te behoren. Dit onderzoek heeft dit principe toegepast op de verhalen van migranten en hoe hun kijk is verandert door migratie. Hier is gekozen om Indo's, Molukkers en Indonesiërs te onderzoeken, omdat deze groepen al voor langere tijd gevestigd zijn in Nederland en een veel bewogen geschiedenis kennen. De relatie tussen taal en integratie is nog niet breed onderzocht en dit onderzoek doet dat door middel van een boekanalyse en diepte-interviews.

Dit onderzoek richt zich verder in op de identiteit van de Indo's, Molukkers en Indonesiërs, hun verbondenheid met de Nederlandse samenleving, waar zij zich thuis voelen, de mate van erkenning en acceptatie die ze ervaren hebben en hun integratieproces, welke keuzes de Indo's, Molukkers en Indonesiërs hebben gemaakt in hun leven.

Het onderzoek naar de ervaringen en percepties van de Indo's, Molukkers en Indonesiërs zijn in context geplaatst door ze in perspectief te brengen met de theorie van Bourdieu en Du Bois. Bourdieus theorie van habitus and fields wordt toegepast, omdat de theorie gaat over hoe de fields waartoe personen behoren, hun manier van denken, doen en waarnemen beïnvloed. Daarnaast geeft de theorie van habitus and fields ruimte aan machtsverhoudingen en hoe fields personen iemand in staat kan stellen tot het nemen van actie en het ontnemen van actie. Dit sluit goed aan bij de ongelijkheden waarmee de Indo's, Molukkers en Indonesiërs te maken mee hebben gehad in Nederland en Indonesië. Naast de theorie van habitus and fields wordt ook de theorie van Du Bois over double consiousness gebruikt.

De theorie van double consciousness stelt dat wanneer minderheden of groepen niet gezien of erkend worden, dat dit een breuk kan aanbrengen in hun identiteit. Het langdurig niet aanhoren van de verhalen van niet erkende groepen zorgt voor het ontstaan van double consciousness. Hierdoor zal de groep moeite hebben met zich thuis voelen in de nieuwe samenleving en geaccepteerd. Uit deze theorieën zijn de vier concepten gehaald, die van belang zijn voor dit onderzoek. Dat zijn identiteit, verbondenheid, erkenning en integratie.

Om het onderzoeksfenomeen te onderzoeken is gekozen voor een kwaliteit onderzoek, om zo de hoofdvraag te kunnen beantwoorden vanuit de diepte en gelaagdheid waar het onderwerp mee te maken heeft. Met het idee dat een kwalitatief diepteonderzoek zal leiden tot nieuwe bevindingen en inzichten. Daarnaast is gekozen voor een kwalitatief onderzoek, omdat het de mogelijkheid stelt voor een holistische benadering. Daarvoor is in dit onderzoek gekozen voor een vorm van triangulatie. Zo is een combinatie van 3 verschillende onderzoeksmethoden gemaakt, bestaande uit interviews, een boekanalyse en wetenschappelijke literatuur.

De data voor dit onderzoek zijn verzameld volgens twee methodes. De eerste is een boekanalyse van het boek Snijden & Stikken van Yvonne Muskita. Dit boek gaat over het verhaal van een Molukse kleermaker en zijn leven van het Nederlands-Indië, naar de kampen in Nederland en als laatste de woonoorden in Nederland. Dit boek geeft een goed overzicht van de ervaringen van de eerste generatie Molukkers in Nederland en biedt daardoor een sterke onderbouwing voor dit onderzoek. Als tweede is er gebruikt gemaakt van diepte interviews met eerste en tweede generatie Indo's, Molukkers en Indonesiërs. Tijdens de interviews is gevraagd naar hun ervaringen en verhalen

over hun percepties van de Nederlandse samenleving in vergelijking met de Indonesische samenleving en de percepties die zij hebben over hun zelf.

De respondenten moesten een meertalige opvoeding hebben gehad, om zo de rol van taal te kunnen onderzoeken en ze moesten behoren tot een van de volgende groepen; Indisch, Moluks, Indonesisch. In de respondenten is gezocht naar variëteit, waar dus de respondenten onderling verschillen van elkaar. Zo kunnen de respondenten van groep verschillen, eerste of tweede generatie migrant, leeftijd, geboorteland en periode van migratie. Dit is bewust gedaan, om zo diversiteit in de verhalen en ervaringen van de respondenten te ontdekken en daarin te zoeken naar overeenkomende patronen. Dit zorgde dus voor een verrijking van de data.

De Indo's, Molukkers en Indonesiërs die gemigreerd zijn van Indonesië naar Nederland hebben zich ook verplaats van field. De Indo's, Molukkers en Indonesiërs kwamen terecht in een nieuwe field en behoorde daardoor ook tot nieuwe sociale kringen. Voor sommige was het culturele verschil groot en dit zorgde voor het moeilijk thuis voelen in Nederland. Taal speelde hierin een grote rol, taal stelt communicatie met de lokale bevolking mogelijk, maar ook het nog in contact staan met het oudere leven. Zo was het spreken van de Nederlandse taal van belang om geaccepteerd en aangehoord te worden in de Nederlandse samenleving en was Indonesisch of Maleis van belang om het idee te hebben nog in verbinding te staan met Indonesië.

Alle respondenten spraken drie of meer talen en uit de gesprekken bleek dat het normaal is dat veel Indo's, Molukkers en Indonesiërs meertalig zijn. Dit heeft te maken met de grote culturele diversiteit in Indonesië en het langs elkaar leven van verschillende culturen. Het spreken van meerdere talen is verbonden aan de Indonesische identiteit. De meeste respondenten hebben meerdere talen geleerd door ontmoetingen op straat. Zo spraken een aantal respondenten Javaans, niet omdat het hun aangeleerd was, maar omdat ze er in aanraking mee kwamen als de respondenten buiten waren.

Het ontstaan van een double consciousness is terug te vinden in de verhalen van de Indo's, Molukkers en Indonesiërs in het telkens moeten bewijzen van hun kunnen. Het niet in eerste instantie serieus genomen te worden heeft zijn invloeden gehad op de verbondenheid en acceptatie met de Nederlandse samenleving. Zowel uit de boekanalyse als uit de interviews kwam naar voren dat de Indo's, Molukkers en Indonesiërs zich telkens moeten bewijzen van hun intellect en moeten daarvoor dus een extra obstakel overbruggen. Hierdoor krijgen zij veel te maken met vooroordelen en voelen zich hierdoor vaker buitengesloten van de samenleving. Zo worden de Indo's, Molukkers en Indonesiërs als anders gezien en niet als volledige staatsburger gezien.

Dit gevoel is vooral sterk onder de eerste generatie die naar Nederland toe kwamen in de jaren '50 en '60. De generatie die gemigreerd zijn naar Nederland de afgelopen 10 tot 15 jaar hebben minder obstakels hoeven te overbruggen en worden meer serieus genomen. Echter hebben zij ook te maken met vooroordelen. Zoals het wel of niet spreken van Nederlands. Dit komt met name hard aan wanneer de Indonesiërs die naar Nederland zijn gekomen hun best doen om te integreren en onderdeel te worden van de samenleving, maar toch als buitenlander worden gezien op het moment dat er vanuit wordt gegaan dat ze geen Nederlands spreken.

Taal neemt hier een belangrijke sleutelpositie in, vanwege taal een onderdeel vormt in het gezien worden als volwaardig Nederlander of niet. Hoewel de respondenten het vaak niet direct vertelde bleek uit hun verhalen dat de Nederlandse taal van belang is om geaccepteerd te worden. Zo werden de respondenten die goed Nederlands spraken meer serieus genomen. Dit kwam omdat de Nederlandse taal hun in staat stelde om te communiceren met de lokale bevolking en dus

connecties konden aangaan. Dit stelde de Indo's, Molukkers en Indonesiërs die goed Nederlands spraken om hun verhaal te vertellen en zo het idee te krijgen dat ze gezien werden. Taal is dus van belang om erkent te worden als groep.

De reproductie van sociale structuren en de double consciousness is terug te zien in de keuzes die de Indo's, Molukkers en Indonesiërs hebben gemaakt in de opvoeding van hun kinderen. Vooral de generatie die in de jaren '50 en '60 naar Nederland toe kwamen hebben vooral hun kinderen opgevoed volgens Nederlandse gewoonten. Dit hebben de Indo's, Molukkers, Indonesiërs gedaan, met het idee dat dit hun kinderen het meeste succes zou opleveren in hun latere leven. Immers er was nog steeds sprake van een double consiousness en de Indo's, Molukkers en Indonesiërs hadden moeite met erkend te worden.

Hierdoor was het beter voor hun kinderen om verder te vernederlandsen. Hierdoor werden hun kinderen vrijer opgevoed, konden zich meer individueel uiten, leerde ze voornamelijk de Nederlandse taal en Nederlandse cultuur. Een aantal respondenten gaven aan nu spijt te hebben van de gemaakte keuzes. Hun kinderen hebbende Nederlandse gewoontes overgenomen en hebben daardoor in beperkte mate de cultuur en opvoeding van hun ouders overgenomen, waardoor hun kinderen ook minder in contact staan met hun verleden.

De Indo's, Molukkers en Indonesiërs die de afgelopen 10 tot 15 jaar naar Nederland zijn gekomen, hebben andere keuzes gemaakt in de opvoeding van hun kinderen. De Indonesiërs hebben er bewust voor gekozen om hun kinderen wel tweetalig op te voeden en met de Indonesische gebruiken. Dit wederom met het idee dat dit het succes van de kinderen op latere leeftijd gaat verhogen. Tegenwoordig worden de Indonesiërs die naar Nederland zijn gemigreerd in hogere mate erkend en geaccepteerd. Hiervoor is er een grotere waardering voor culturele diversiteit en levert het spreken van meerdere talen voordelen op. De keuze voor zowel hun kinderen opvoeden met het Nederlands als het Bahasa Indonesia stelt de kinderen ook in staat om nog in contact te staan met de familie in Indonesië.

Uit dit onderzoek is dus gebleken dat taal een belangrijke rol inneemt in het leven van de Indo's, Molukkers en Indonesiërs. Het is een manier om zich zelf te identificeren, een verbondenheid te creëren met de omgeving en in contact te staan met anderen. Taal heeft geleid tot scheve machtsverhoudingen en impact gehad op directe ervaringen. Het heeft het gevoel van niet gezien worden versterkt en dit gevoel van gebrek aan erkenning heeft geleid tot een double consciousness. Sommige Indo's, Molukkers en Indonesiërs weten niet goed waar ze thuis horen of zich thuis voelen. Vervolg onderzoek zou zich kunnen verder verdiepen in de rol van taal onder migranten.

Inhoudsopgave

Colofon ..... **II**

Voorwoord ..... **III**

Samenvatting ..... **IV**

1. Inleiding **1**

1.1 Aanleiding 1

1.2 Probleemstelling 4

1.3 Relevantie 5

1.3.1 Wetenschappelijke relevantie 5

1.3.2 Maatschappelijke relevantie 6

1.4 Leeswijzer 7

2. Theoretisch kader **9**

2.1 Bourdieu habitus en fields 9

2.2 Du Bois double consciousness 10

2.3 De invloeden van taal 12

2.3.1 De vorming van identiteit door taal 12

2.3.2 Verbonden door taal 14

2.3.3 Erkenning door delen van verhalen 14

2.4 Conceptueel model 16

3. Methodologie **17**

3.1 Onderzoeksstrategie 17

3.2 Onderzoeksmateriaal 18

3.3 Data verzameling 19

3.4 Onderzoekspopulatie 21

4. Fields, tijd en double consciousness **24**

4.1 Tijdsbelevenis door verhuizen van field 24

4.2 De plaats van taal in de habitus en fields 26

4.3 Verbintenis door taal 28

4.4 Ontkennen van erkenning 29

4.4 Samenvatting 31

5. Agency en machtsrelaties **33**

5.1 Isolement en thuisvoelen 33

5.2 De noodzaak van Nederlands 35

5.3 Als anders gezien worden 36

5.5 Samenvatting 37

6. Percepties en reproductie van structuren 38
6.1 Contact met familie en vrienden 38
6.2 Connectie met taal en door taal 40
6.3 De Indonesische opvoeding 41
6.4 Meertalige opvoeding van de kinderen 43
6.2 Samenvatting 46
7. Conclusie 47
8. Discussie en aanbevelingen 49
8.1 Overeenkomsten met de literatuur 49
8.2 Limitaties van het onderzoek 50
8.3 Aanbevelingen voor vervolg onderzoek 51
Bibliografie 52
Bijlagen 57
Bijlage 1 Overzicht interviews 57
Bijlage 2 Operationalisatie vragenlijst 58

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Migratie wordt gezien als een recent fenomeen dat de 21ste eeuw karakteriseert en een bijproduct vormt van globalisering, echter is migratie zo oud als het begin van de mensheid (Craith, 2012). Nederland is hierop geen uitzondering en kent zelf een lange geschiedenis van immigratie en emigratie. Met name na de 2de wereldoorlog kwam Nederland terecht in een sterke economische groei, door voortschrijdende globalisering. Hierdoor ontstond er krapte op de arbeidsmarkt en kwam er een grote vraag naar arbeidsmigranten. Nederland had in de periode na de 2de wereldoorlog niet alleen te maken met arbeidsmigratie, maar ook met postkoloniale migratie. Een bijzondere groep hierin vormde de Indo's, Molukkers en Indonesiërs, die in verschillende golven naar Nederland toekwamen (Jennissen, 2013). Dit onderzoek gaat de relatie aan tussen de percepties van Indo's, Molukkers en Indonesiërs over hun ervaringen en verhalen van integratie en de relatie met taal. Dat zal gebeuren vanuit een boekanalyse en diepte-interviews. Dit wordt in context gebracht met de theorie van habitus and fields van Bourdieu en de theorie van double consciousness van Du Bois. Om de verhalen en ervaringen goed te begrijpen is het van belang om de achtergrond processen te weten en in welke omstandigheden de Indo's, Molukkers en Indonesiërs naar Nederland toe zijn gekomen. Onderstaande afbeelding laat de verschillende golven zien en de aantallen waarin de migranten van de voormalige koloniën naar Nederland toe zijn gemigreerd.

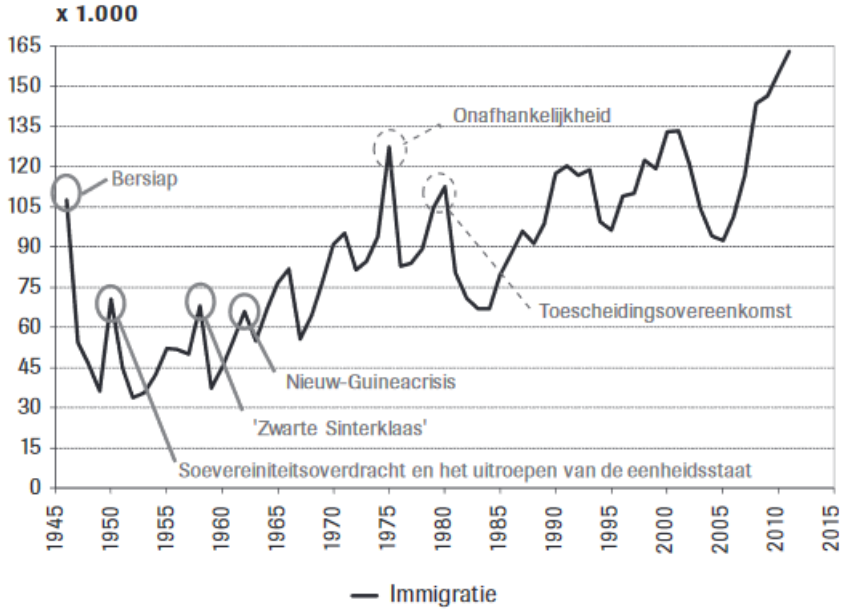

Figuur 1, Immigratie naar Nederland, postkoloniale migratie uit het voormalige Nederlands-Indië en Suriname (Jennissen, 2013).

De relaties tussen Nederland en Nederlands-Indië gaat meer dan 350 jaar terug en processen van dekolonisatie zorgde voor een nieuwe politieke organisatie in Indonesië, dat alle banden wilde verbreken met de voormalige identiteit van Indonesië (Sukoharsono & Gaffikin, 1993). De sociale en politieke structuren waar al honderden jaren aan werd vastgehouden in Indonesië werden doorbroken. Dit bracht veel onvrede, onzekerheid, onveiligheid en angst met zich mee, met het voltrekken van een nieuw regime in de Indonesische republiek. De emigratie naar Nederland van

Europeanen, Indo's, Molukkers, Papoea's, Indonesiërs en Chinees-Indische was dus voornamelijk politiek geaard en werd in Nederland eerder getolereerd dan aangemoedigd (OostIndië & Schoorl, 2011).

De verplaatsing van Indonesië naar Nederland toe was voor vele een grote cultuurshock, veel leefden al generaties in Nederlands-Indië, ook de Europeaanse families, die aanvankelijk naar Nederlands-Indië verhuisd waren ten tijde van de kolonisatie (OostIndië & Schoorl, 2011). Daarnaast stond het moederland, Nederland, niet sterk te wachten op de komst van een grote groep migranten, aangezien Nederland zelf nog te maken had met de wederopbouw. De groepen immigranten uit de voormalige koloniën moesten vele obstakels overwinnen om een plek te vinden in de Nederlandse samenleving. Dit heeft onder ander te maken dat grootschalige migratiestromen een uitdaging vormde voor Nederland als een natiestaat. Het discours over open of gesloten grenzen werd onder druk gezet en komt het idee wat burgerschap inhoudt op scherp te staan. Dit leidt tot vraagstukken wat legitiem burgerschap is en hoe iemand erkenning van het burgerschap toegediend kan krijgen (Schrover & Schinkel, 2013).

Dit onderzoek richt zich met name op de groepen die vanuit Nederlands-Indië naar Nederland zijn gekomen en plaats het in de huidige context en discoursen over hoe er nu naar gekeken wordt. Er wordt gekeken hoe Indo's, Molukkers en Indonesiërs geïntegreerd zijn in de Nederlandse samenleving en hoe dit veranderingen in hun identiteit, verbondenheid en relaties met Indonesië teweeg heeft gebracht. Dit onderzoek blijft ook vandaag de dag nog relevant aangezien het huidige sentiment rondom migranten veranderd is eind 20ste eeuw en begin 21ste eeuw (Oostindie, 2011).

Eind 19de eeuw maakte Nederland de eerste stappen naar een verzorgingsstaat toe, om zo sociale vangnetten te creëren voor de minderbedeelden. De uitwerking van een volledige verzorgingsstaat kwamen in een stroomversnelling na de tweede wereld oorlog, met een van de doelen om alle burgers te beschermen tegen structurele onzekerheid en ongelijkheid. Hier kwam nadrukkelijk een focus te liggen op collectiviteit en solidariteit (Van Oorschot, 2006). Nederland heeft op deze manier sociale vangnetten gecreëerd die inwoners in onzekere tijden bescherming bieden. Dit heeft op den duur bijgedragen aan een meer open houding van de bevolking, want een verzorgingsstaat vraagt erom om naar elkaar om te kijken. Bovendien het positief staan tegenover democratische processen en het beschermen van minderheden leidt tot meer tolerantere houdingen (Van der Noll, Poppe, & Verkuyten, 2010). Zo kwam er ook een tolerantere houding naar nieuwe migranten toe en het opnemen van migranten in de Nederlandse samenleving.

De verandering van houding tegenover de komst van migranten veranderde eind 20ste eeuw. Het klimaat voor een open en tolerante samenleving verharde. Het proces van globalisering heeft gezorgd voor angst en onzekerheid en deze angst en onzekerheid heeft zich gericht naar alles dat enigszins te maken heeft met globalisering (Oostindie, 2011). Zo is uit verschillende onderzoeken naar Europees burgerschap gebleken dat nationale overheden immigratie zien als een bedreiging voor de opbouw van een (supra)nationale identiteit (Wodak & Boukala, 2015). In de politiek heerst het idee dat immigranten het land bijvoorbeeld minder Nederlands maken in plaats van meer Nederlands (Extra & Spotti, 2009).

De afnemend positieve houdingen naar immigranten toe heeft ertoe geleid dat het debat rondom integratie een nieuwe richting heeft genomen. Het idee dat immigranten moeten integreren in de samenleving is gevormd tot beleid in 1970 (Penninx, 2005). Hoewel integratie moet zorgen dat immigranten volledig kunnen meedraaien met de maatschappij zit er ook een negatieve kant aan. Zo leidt het concept van integratie tot het mogelijk maken van het identificeren van wat er niet hoort.

Immigranten worden op deze manier buiten de maatschappij geplaatst, terwijl ze er altijd nog onderdeel van zijn. Op deze manier ontstaan er regels wat de maatschappij is en wie er naar behoren toe behoort (Schinkel, 2017). Hoewel dit nu nog van weinig relevantie is voor de Indo's, Molukkers en Indonesiërs, hebben zij er wel degelijk mee te maken gehad tijdens hun leven in Nederland. Het beter begrijpen hoe integratieprocessen en meningen van de bevolking hebben op de persoonlijke ontwikkelingen van migranten zal kunnen leiden tot meer begrip voor migranten en het harde sentiment kunnen verminderen.

Dit onderzoek gaat verder dan alleen het onderzoeken van meningen en sentimenten en brengt een nieuwe factor dat nog is gebruikt in het onderzoeken van langdurige integratieprocessen; taal. Taal is een cultureel product dat leid tot insluiting en uitsluiting van groepen mensen. Dit onderzoek gaat verder in op het idee van hoe ongelijkheid kan ontstaan langs taalgrenzen, ook wel 'inequalities along linguistic borders' genoemd, door het toe te passen op de wereld van migranten. Taalvaardigheid is uiterst belangrijk voor internationale migranten en dit is ook terug te zien in het verhaal van de Indo's, Molukkers en Indonesiërs. Het voormalige Nederlands-Indië en het huidige Indonesië worden gekenmerkt door een meertalige bevolking, waar bijna alle inwoners wel meer dan één taal spreken (Halim, 1971). Taal is dus een belangrijk onderdeel van de Indonesische samenleving en in de opvoeding van de kinderen.

Hoe beter de taalvaardigheid van de migrant in het gastland hoe gemakkelijker de migranten assimileren in de samenleving. Taalvaardigheden leiden ook tot het terugkeren van menselijk kapitaal, het uitbreiden van de sociale integratie en betere baanmogelijkheden (Adserà & Pytliková, 2016). Het leren van een nieuwe taal is een complex proces, niet alleen komen hier taalvaardigheden bij kijken. Taal is een cultureel product en staat in verbinding met hoe iemand zich identificeert. Het leren van een andere verandert de eigen identiteit en kan verschuivingen aanbrengen in de verbondenheid met de omgeving. Hier is vooral sprake van waar migranten de nieuwe dominante taal verschilt van hun eigen moedertaal.

Verbonden aan taal zijn machtsrelaties, het spreken van de juiste taal kan je als persoon meer macht geven dan personen die de taal niet spreken. Het spreken van de juiste talen geeft mogelijkheden tot kansen tot een betere ontwikkelingen in het leven en opent over het algemeen meer deuren. Het spreken van bijvoorbeeld de Nederlandse taal in Nederland zorgt ervoor dat de persoon meer gerespecteerd wordt. Echter waar sprake is van macht bestaat ook ongelijkheid. Mensen die niet de Nederlandse taal spreken zullen over het algemeen minder vaak op gesprek mogen komen bij sollicitatiegesprekken en kunnen zich minder inmengen met maatschappelijke problemen. Zo staat taal niet alleen in verbinding met cultuur, maar ook met economische en sociale ontwikkelingen (Van Tubergen, 2020).

Dit is vooral relevant voor dit onderzoek, om te zien hoe het spreken van bepaalde talen Indo's, Molukkers en Indonesiërs in staat stelden om verder te integreren of meer kansen aangeboden kregen. Hoe verhoudt de meertaligheid zich onder hun en hoe bracht taal een verandering aan in de percepties van de Indo's, Molukkers en Indonesiërs.

Opmerkelijk is dat er een grote nadruk ligt op het leren van een gestandaardiseerde taal. Op nationale schaal wordt er waarde gehecht aan één variant van de officiële taal, terwijl er talloze varianten van elke taal bestaan in hetzelfde territorium. Hierdoor ontstaat er een negatieve kijk op mensen die spreken met accenten of dialecten. De negatieve kijk op accenten houdt de machtsverhoudingen in stand en geeft meer aanzien naar de natuurlijke of vloeiende spreker. Deze vorm van in- en uitsluiting heeft ook geleid tot het aanhalen van een eigen identiteit aan accenten.

Spreken met een accent kan zo iemands lokaliteit tonen en is hiermee een uitdrukking van lokale trots geworden (Cheung & Sung, 2016).

In dit onderzoek worden bovenstaande onderwerpen gecombineerd in een onderzoek naar hoe taal van invloed is op het integratie proces en een gevoel van identiteit, erkenning en verbondenheid onder de Indo's, Molukkers en Indonesiërs in de Nederlandse samenleving. Hier wordt gekeken naar hoe taal bij minderheden leidt tot uitsluiting, maar ook insluiting en hoe Indo's, Molukkers en Indonesiërs over de jaren heen hun eigen plek hebben gecreëerd binnen de Nederlandse samenleving. Hier wordt specifiek gekeken naar de verhalen die ze hebben te vertellen en de ervaringen die ze hebben te delen om zo op een persoonlijk niveau nieuwe bevindingen te kunnen trekken betreft dit onderwerp.

1.2 Probleemstelling

Dit onderzoek tracht te onderzoeken hoe Indo's, Molukkers en Indonesiërs zich in de loop van de tijd hun plek in de Nederlandse samenleving hebben gevonden en hoe dit veranderingen heeft aangebracht in hun gevoel met verbondenheid met de samenleving, identiteit en erkenning. Een belangrijke invalshoek van dit onderzoek is taal en de bovengenoemde onderwerpen worden gekeken vanuit het perspectief van taal en de rol die taal heeft gespeeld in de totstandkoming van identiteit, verbondenheid en erkenning. De relatie van taal en identiteit en taal en erkenning wordt onderzocht aan de hand van Du Bois theorie van double consciousness en de relatie tussen taal en de komst en integratie in Nederland wordt onderzocht aan de hand van Bourdieu's theorie van habitus and fields (Zie hoofdstuk 2.1 en 2.2 voor verdere toelichting). Het doel van het onderzoek is om te onderzoeken hoe de relatie tussen meertaligheid invloed heeft op de perceptie en ervaringen van migranten en hoe taal het gevoel van verbondenheid en identiteit kan versterken of kan afzwakken. De hoofdvraag die hieruit is af te leiden luidt als volgt:

> Hoe vormen of beïnvloeden alledaagse ontmoetingen met taal tussen meertalige sprekers van Indische, Molukse of Indonesische afkomst het gevoel bij de Nederlandse samenleving te horen?

Onderliggend aan de hoofdvraag zijn machtsrelaties en hoe door middel van taal individuen in staan zijn of niet om zich te uiten en te manifesteren in de samenleving. Er wordt van uit gegaan dat dit zijn invloeden heeft op de constructie van identiteit, verbondenheid, erkenning en acceptatie, gevoel van thuishoren en integratieprocessen. De hoofdvraag zal worden beantwoord met behulp van drie deelvragen. De eerste en tweede deelvraag zijn gebaseerd op de double consciousness van Du Bois en gaan over identiteit, verbondenheid en de totstandkoming van erkenning en acceptatie (Du Bois, 2015). De laatste deelvraag gaat over integratieprocessen en wordt in relatie gebracht met Bourdieu's theorie van habitus and fields. Hier wordt gekeken hoe sociale netwerken en structuren iemands gevoel van thuiszijn beïnvloed in de samenleving. Er wordt bij elke deelvraag gekeken in welke omstandigheden er verschil in gebruik van taal te herkennen is en wat de reden hier achter zijn.

De eerste deelvraag is: *'Hoe zorgt meertaligheid onder Indo's, Molukkers en Indonesiërs in de totstandkoming van veranderingen in identiteit en verbondenheid in een nieuwe omgeving?'*
In deze onderzoeksvraag wordt gekeken hoe Indo's, Molukkers en Indonesiërs hun identiteit en verbondenheid verleend hebben door taal en hoe hun meertaligheid hun identiteit geschapen heeft. Taal wordt gebruikt voor het creëren van een gevoel van het deel uit maken van een groep met

overeenkomende kenmerken. Dit gevoel van het toebehoren tot iets is van uiterst belang, omdat het ervoor zorgt dat we ons zelf niet alleen identificeren met andere, maar ons gedrag en denken ook beïnvloed. Het herleiden van iemands identiteit aan taal wordt complexer wanneer er meerdere talen bij betrokken zijn (Pavlenko & Norton, 2007). Daarnaast sluit deze vraag aan bij Du Bois opvattingen hoe de machtsverhoudingen invloeden heeft op de vorming van identiteit en verbondenheid, en hoe taal dus van invloed is geweest op de positie van Indo's, Molukkers en Indonesiërs (Itzigsohn & Brown, 2015).

De tweede deelvraag is: '*Op welke gronden ontbrak het de Indo's, Molukkers en Indonesiërs in de ontvangen erkenning en acceptatie in de Nederlandse samenleving?*'
Deze vraag gaat dieper in op machtsverhoudingen in de Nederlandse samenleving en hoe Indo's, Molukkers en Indonesiërs deze machtsverhoudingen hebben ervaren. In hoeverre ontbrak het ze aan erkenning en in hoeverre streefden zij er naar? Dit is van belang in hoe de Indo's, Molukkers en Indonesiërs beoordeeld worden en wat dit teweeg heeft gebracht in hun perceptie van de wereld. De Nederlandse samenleving staat bekend om zijn tolerantie, maar niet altijd is tolerantie genoeg en is een erkenning van diversiteit nodig en de mogelijkheid van verschillende culturen naast elkaar in plaats van het stellen van één dominantie cultuur (Sommer, 2000). Hier gaat het niet alleen om de erkenning en acceptatie van de generatie Indo's, Molukkers en Indonesiërs die voet aan wal zette in Nederland, maar ook hoe zij dit doorgegeven hebben aan hun kinderen en dus hoe bepaalde percepties en opvatting zijn doorgegeven aan de volgende generatie.

De derde deelvraag is: *'Wat voor invloed heeft de meertaligheid van Indo's, Molukkers en Indonesiërs gehad op integratieprocessen in de Nederlandse samenleving en het gevoel van thuishoren?'*
Het moeten spreken van de Nederlandse taal trekt machtsverhoudingen scheef en personen die de Nederlandse taal slecht spreken worden hierop beoordeeld. Dit laat zijn sporen na in het gebruik en sentiment van de Nederlandse taal. Om dit goed te begrijpen moet er aandacht komen hoe het publieke discours voor de Indo's, Molukkers en Indonesiërs invloed heeft gehad op hun kijk naar het integratieproces (Cederberg, 2014). Met integratieprocessen wordt bedoeld hoe Indo's, Molukkers en Indonesiërs hun plek hebben gevonden in Nederland en hoe zij onderdeel zijn geworden van de Nederlandse samenleving. Dit onderzoek sluit aan bij de ideeën van Polzar (2008), dat volledige integratie niet altijd zichtbaar is. Om integratie van migranten volledig te begrijpen moet er los gelaten worden van te sterke categorisatie van wanneer migranten goed geïntegreerd zijn en wanneer niet. Dit onderzoek doet dat door niet te kijken naar specifiek beleid, maar wat de ervaringen van Indo's, Molukkers en Indonesiërs waren toen ze voor het eerst in Nederland woonde en hoe zij hierin hun thuis hebben gemaakt. Het is van belang om te benadrukken dat dit onderzoek dus kijkt naar persoonlijke individuele ervaringen en probeert bepaalde patronen en overeenkomsten te vinden tussen verschillende verhalen om zo de bevindingen te generaliseren.

1.3 Relevantie

1.3.1 Wetenschappelijke relevantie

Cross-border migratie is een zichtbaar voorbeeld van globale ongelijkheden en het streven van mensen naar een betere toekomst in economische of politieke opzichten, door middel van verplaatsing. Hier gaat het om ongelijkheden op nationaal niveau en in veel gevallen wordt er gekeken naar ongelijkheden in economische opzichten. Er wordt vaak gesproken over de link tussen migranten en hun economische ontwikkelingen of integratie, echter ontbreekt hier de link tussen

migranten en sociale ongelijkheden (Faist, 2016). Dit onderzoek gaat verder in de aanbevelingen van Faist (2016) en onderzoekt hoe sociale ongelijkheden plaats vinden op lokaal niveau. Op welke manieren hebben Indo's, Molukkers en Indonesiërs te maken gehad met ongelijkheden en hoe manifesteerde taal zich hierin. Dit onderzoek gaat voorbij de categorisatie van migranten en niet-migranten en gaat in op de overlapping en vrij interpretatie, die plaats vindt tussen deze categorieën. Zo geeft dit onderzoek aandacht aan de menselijke dynamiek van transnationale identiteiten en beschouwd de identiteit als iets veranderlijks en flexibel (Carling, 2008).

Daarnaast sluit dit onderzoek aan in de discussie over 'othering' en hoe het begrenzen van gebieden kan leiden tot het denken in wij versus zij. Culturen en identiteiten zijn plaatsgebonden en migranten stappen hierover van de ene cultuur en identiteit naar een volkomen vervreemde plek met een nieuwe cultuur en identiteit (Van Houtum & Van Naerssen, 2002). Door de relatie tussen taal en ongelijkheid te onderzoeken wordt geprobeerd een beter begrip in het denken van migranten te verduidelijken en zo 'othering' te plaatsen binnen nationale grenzen. Er wordt gezegd dat de multiculturele samenleving is mislukt en dat het idee van het streven van het succesvol leven van verschillende culturen naast elkaar is gefaald. Desalniettemin blijft bijvoorbeeld de Gemeente Amsterdam op zoek gaan naar alternatieven om het toch mogelijk te maken om multiculturalisme te integreren (Uitermark, Rossi, & Van Houtum, 2005). Dit onderzoek kan hier een verder verdieping in aanbrengen door inzicht te geven hoe het integratieproces de percepties en ervaringen van Indo's, Molukkers en Indonesiërs hebben beïnvloed.

Vanuit de politiek wordt over migranten met name gepraat in economische termen, hoe kunnen migranten bijdragen aan de economie, hoe presteren migranten over tijd en hoe kunnen migranten bijdragen aan de vraag naar arbeid. Op basis van deze bevindingen worden aannames gedaan en politiek beleid gemaakt dat zijn invloeden heeft op de levensloop van migranten (Bauer, Haisken-DeNew, & Schmidt, 2005). De discussie over migranten wordt gevoerd vanuit de gedachte van de natiestaat, met zijn eigen nationale burgers en territorium. Dit heeft als gevolg dat de discussie over migranten al snel defensief en beschermend wordt naar de eigen bevolking toe, waar migranten gecontroleerd en gestuurd moeten worden. Dit staat een discussie over proactieve migranten, integratie mogelijkheden, moraliteit en sociale en culturele boodschappen in de weg (Penninx, 2005). Dit onderzoek geeft ruimte aan de verhalen van de Indo's, Molukkers en Indonesiërs, zonder het te verbinden aan integratiebeleid en onderzoekt het vanuit het sociale domein en gaat daarmee de economische benaderingen uit de weg.

Dit onderzoek vult dus het hiaat in de wetenschappelijke kennis aan op het gebied van integratie op de lange termijn door het te benaderen van uit taal en kijkt hierbij op een lokaal niveau vanuit sociale en culturele perspectieven. De toevoeging van taal ontbreekt nog in de discussie over integratie en het creëren van etnische diversiteit in de samenleving.

1.3.2 Maatschappelijke relevantie

De huidige trend van globalisering heeft geleid tot onzekerheid onder velen. Zo ook onder de Nederlandse bevolking die over de jaren heen meer sceptisch zijn over de voordelen dat globalisering met zich mee kan brengen. De lang termijn gevolgen van globalisering zijn onduidelijk en dit heeft tot een terughoudende houding geleid voor alles dat te maken heeft met globalisering. Zo zijn Nederlanders ook negatiever gaan staan over immigranten en het migratiebeleid (De Vries, 2018).

De discussie over het integratiebeleid in Nederland en het doel en effectiviteit ervan draagt bij aan de controverse waarmee immigranten te maken krijgen. Er wordt ook wel gezegd dat de multiculturele samenleving gefaald heeft en dat de politiek gefaald heeft in het volledig integreren

van immigranten (Van Reekum & Duyvendak, 2012). De angst dat nieuwkomers niet integreren en daarmee verbonden het verlies van de Nederlandse identiteit staat een neutraal en goed onderbouwde discussie over migratie in de weg. Indo's, Molukkers en Indonesiërs hebben zich rond de jaren '50 gevestigd in Nederland en het beter begrijpen hoe integratie werkt vanuit een groep die zich al jaren gevestigd hebben in het Nederlandse klimaat en die worden gezien als onderdeel van de Nederlandse samenleving kan leiden tot belangrijke inzichten over integratieprocessen.

Dit onderzoek doet onderzoek naar hoe taal en identiteit en verbondenheid in relatie met elkaar staan en past dit toe op het integratievraagstuk. Taal is van belang voor de integratie en uit een rapport van de Europese Unie is gebleken dat taal de belangrijkste factor is voor de migranten om in contact te komen met de lokale bevolking en andersom hetzelfde (European Commission, 2011). Taal heeft als mechanisme dat het werkt als een verbindende factor tussen groepen mensen en dit onderzoek draagt bij wat taal betekent op een persoonlijk vlak voor de migranten. Betere inzichten in menselijke dynamiek in transnationale integratie processen kan leiden tot beter beleid omtrent integratie (Carling, 2008).

Daarnaast kan onderzoek naar de relatie tussen taal en integratie meer inzichten geven hoe taal leidt tot een gevoel van verbondenheid onder minderheden. Immers het spreken van een bepaalde taal onderling of thuis zorgt voor een gevoel van inclusiviteit, creëert eigenwaarde en veiligheid (Kirova, 2016). Hoe taal een rol heeft gespeeld in de acceptatie en erkenning van de buitenwereld van de Indo's, Molukkers en Indonesiërs en hoe taal van belang is geweest voor de vorming van een eigen identiteit en gezamenlijkheid onderling de groepen maakt dit onderzoek van maatschappelijke waarde.

1.4 Leeswijzer

Het onderzoeksverslag is als volgt opgezet.

Hoofdstuk 2 is het theoretisch kader en in dit hoofdstuk worden alle belangrijke concepten die van belang zijn voor dit onderzoek uitgelegd. In paragraaf 2.1 en 2.2 wordt het theoretisch raamwerk opgezet, waar de bevindingen van dit onderzoek op zullen zijn gebaseerd. Op deze paragraven is de vragenlijst voor interviews op gebaseerd. In Paragraaf 2.3 worden de concepten die aan bod komen in de deelvragen nader toegelicht en uiteengezet wat is voortgekomen uit voorgaand wetenschappelijk onderzoek. Aan het einde van paragraaf 2.3 is een schematisch overzicht gemaakt hoe de concepten zich verhouden tot elkaar. Paragraaf 2.4 vormt de afsluitende paragraaf van hoofdstuk 2 en wordt het conceptueel model toegelicht en het schematisch overzicht van 2.3 in verband gebracht met de theorieën uit paragraaf 2.1 en 2.2.

Hoofdstuk 3 komt de methodologie en de methode aan bod. Hier wordt dieper in gegaan voor welke onderzoeksmethodes is gekozen en waarom deze methodes het meest geschikt zijn voor dit onderzoek. Daarnaast wordt de verzamelde data toegelicht en hoe de data is verkregen.

Hoofdstuk 4 tot en met 6 vormen de empirische hoofdstukken, in deze hoofdstukken worden de bevindingen gepresenteerd. De empirische hoofdstukken zijn ingedeeld in sub-secties op basis van de theorieën van Bourdieu en Du Bois. Hierin is voor elke hoofdstuk één element uit beide theorieën gepakt en samengevoegd om zo te zorgen voor een onderbouwing van de bevindingen. Hoofdstuk 4 gaat over fields, tijd en double consciousness en hoe de verandering van fields geleid heeft tot ervaringen tegenover het waarnemen van tijd en het ontstaan van een mogelijke double consciousness. Hoofdstuk 5 gaat over machtsverhoudingen en agency. Hoe de Indo's, Molukkers en Indonesiërs om zijn gegaan met hun positie in de Nederlandse samenleving en hoe hun zoektocht

naar agency is verlopen. Hoofdstuk 6 gaat over percepties en de habitus. Dit hoofdstuk gaat dieper in hoe de omgeving van de Indo's, Molukkers en Indonesiërs hun percepties heeft beïnvloed, hoe zij terugdenken aan de tijd in Indonesië en hoe de Indo's, Molukkers en Indonesiërs de sociale structuren doorgeven aan hun kinderen.

Hoofdstuk 6 is de conclusie. Hier worden de belangrijkste bevindingen uit de empirische hoofdstukken samengevat. Naast het samenvatten zal dit hoofdstukken ook de bevindingen koppelen aan de deelvragen die aan bod zijn gekomen in paragraaf 1.3.

Hoofdstuk 7 vormt de discussie en reflectie. In dit hoofdstuk wordt in gegaan op de limitaties van dit onderzoek. Hier worden ook de bevindingen die in de conclusie en empirische hoofdstukken verbonden aan de wetenschappelijke literatuur van hoofdstuk 2. Hier worden vergelijkingen gemaakt tussen de literatuur en de bevindingen en in welke mate ze over een komen en waar het afwijkt. Het hoofdstuk wordt afgesloten met aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

2. Theoretisch kader

De bevindingen van dit onderzoek worden in verband gebracht met twee belangrijke denkers en hun theorieën. Dit is gedaan om zo de bevindingen meer inzichtelijk te maken. De twee denkers die worden aangehaald in dit onderzoek zijn Bourdieu en zijn theorie van habitus en fields en Du bois en zijn theorie van Du Bois en het idee van double consciousness. Hier wordt gekeken naar de habitus en fields van de respondenten om te kijken of er ongelijkheid op treed langs zekere grenzen (bijvoorbeeld inequalities along linguistic borders) en in welke mate het belang van kapitaal en agency naar voren komt in hun verhalen. Tegen welke obstakels zijn de Indo's, Molukkers en Indonesiërs allemaal tegenaan gelopen en in welke velden (werk, wonen, sport etc.) is dit terug te vinden en hoe heeft dit hun identiteit gevormd (Waldring, 2018).

2.1 Bourdieu habitus en fields

Een voortdurende discussie in de sociale wetenschappen is de vraag wat er eerst komt structure of agency in de wereld van het sociale domein. Verschillende wetenschappers hebben hierover verschillende meningen, waar sommige van overtuigd zijn dat structure alles bepalend is, zijn andere er van overtuigd dat agency of action de grondslag is van ons denken en doen (Inglis & Thorpe, 2018). Het debat van structure and agency is van belang voor dit onderzoek, omdat het gaat over hoe wij mensen denken en handelen in het sociale domein. Dit onderzoek gaat over de perceptie en ervaringen van Indo's, Molukkers en Indonesiërs die in hun leven naar Nederland zijn geëmigreerd of er zijn geboren en wat hun opvattingen over de wereld zijn. Deze opvattingen zijn gevormd door de omgeving om hun heen en daarvoor is het van belang om dit onderzoek te verbinden met het vraagstuk van structure and agency.

In dit onderzoek wordt hoofdzakelijk de theorie van Bourdieu aangehaald die gaat over de habitus and fields. De theorie van Bourdieu draagt bij aan dit onderzoek, omdat het de bevindingen in context kan plaatsen en zo de verhalen en ervaringen van de respondenten aan elkaar kan verbinden. Bourdieu geeft aandacht aan sociale groepen en brengt door middel van kapitaal machtsrelaties aan de orde, want kan bijdragen aan het verklaren van de bevindingen, immers dit onderzoek richt zich op sociale groepen, die grotendeels gemarginaliseerd zijn geweest (Inglis & Thorpe, 2018).

Bourdieu bouwde voort op de ideeën dat menselijk handelen bepaald word door sociale structuren en deze sociale structuren kunnen ons zowel in staat tellen tot belemmeren in het uitvoeren van bepaalde handelingen (Friedland, 2009). Bourdieu geeft hiermee evenveel aandacht aan structure als aan agency en stelt dat beide invloed uitoefenen op elkaar. Zo bepaald structure het gedrag van mensen en hun handelen, maar kan het ondernemen van actie ook de structure veranderen (Inglis & Thorpe, 2018). Sociale structuren neemt bij Bourdieu de vorm in van fields en de daarmee verbonden habitus. De fields zijn de sociale kringen waar wij deel van uitmaken. In de maatschappij is er sprake van talloze fields die zich naast elkaar bevinden of elkaar overlappen. Het aanduiden van één singelvormige field is niet eenvoudig, maar karakteriseert zich doordat de field specifieke stakes en belangen hebben die niet te herleiden zijn naar andere fields (Bourdieu, 1994). Naast het weergeven van de stakes zijn fields verbonden aan machtsverhoudingen en geeft weer hoe macht van verschillende actoren is verdeeld in de field. Hoe het kapitaal is verdeeld in de field geeft de machtsrelaties weer en wie dus de meeste agency heeft (Bourdieu, 1994). Hoe meer kapitaal iemand beheerst hoe beter zijn positie in het field is. De accumulatie en verdeling van het kapitaal in een bepaalde tijd laten de structuren van de samenleving op dat moment zien (Richardson, 1986).

In deze fields worden bepaalde gedragingen en sociale structuren voortgezet, dit wordt ook wel de habitus genoemd. De habitus bepaald de gedachtes, opvattingen, meningen en handelingen van individuen en wordt gevormd door de fields en is afhankelijk en onder invloed van de aanwezige kapitaal (Bourdieu, 1990). Fields worden gevormd door de sociale netwerken en relaties die plaatsvinden in de fields en de daarmee verbonden spreiding van kapitaal (Bottero & Crossley, 2011). Kapitaal is voor Bourdieu van groot belang, omdat het de agency van individuen bepaalt en dus in welke mate de bestaande structuren worden voortgezet of worden veranderd. Hoe meer kapitaal iemand bezit, hoe groter zijn agency.

Volgens Bourdieu bestaan er verschillende vormen van kapitaal, zo spreekt Bourdieu over economisch, sociaal, cultureel en symbolisch kapitaal. Bourdieu ziet kapitaal niet als het vermogen van een actor uitgedrukt in geld, maar beschrijft kapitaal in al zijn vormen. Bourdieu spreekt niet alleen over economisch kapitaal, maar ook over sociaal kapitaal, cultureel kapitaal en symbolisch kapitaal. Economische kapitaal kan uitgedrukt worden in monetaire termen en maakt het mogelijk voor het produceren van goederen en diensten. Sociaal kapitaal gaat over de positie die een actor inneemt in sociale netwerken en het aantal relaties dat de persoon heeft. Cultureel kapitaal gaat over het opleidingsniveau, maar ook over bepaalde lifestyles, voorkeuren, kennis en vaardigheden waar over een actor beschikt. Cultureel kapitaal kan ook gezien worden als kennis, aangezien Bourdieu stelt dat het ook onbewust verkregen kan worden door de omgeving (Bourdieu, 1986). Symbolische kapitaal wordt bepaald door de andere drie vormen van kapitaal en gaat over het aanzien en de professionaliteit die iemand toegekend krijgt (Richardson, 1986).

Er zijn ook een aantal kritiek punten op de theorie van Bourdieu. Zo gaat Bourdieu ervan uit dat mensen hun hele leven deel uitmaken van dezelfde sociale kringen, terwijl in realiteit mensen zich verplaatsen tussen verschillende institutionele milieus en zelfs hoger of lager kunnen eindigen in de aanwezige sociale klassen. Mensen zijn niet volledig begrensd tot de klasse, gender, of cultuur waar iemand toebehoort (Lemke, 2004). Dit wordt meegenomen in dit onderzoek, omdat de Indo's, Molukkers en Indonesiërs die naar Nederland vertrokken zijn veranderingen ervaarde in de sociale klasse waarin zij terechtkwamen.

In dit onderzoek wordt gekeken hoe Bourdieus theorie van habitus en fields toegepast kan worden in het begrijpen van de relatie tussen taal, ongelijkheid, verbondenheid en identiteit. Deze concepten kunnen geplaatst worden naar de ideeën van Bourdieu en kunnen zo nieuwe inzichten generen. Zo kunnen transnationale identiteiten van migranten in verband gebracht worden met economisch, sociaal of cultureel kapitaal. Dit draagt bij om beter te begrijpen hoe Indo's, Molukkers en Indonesiërs betekenis hebben gegeven aan de wereld om hun heen en aan het nieuwe leven in Nederland (Kelly & Lusis, 2006).

2.2 Du Bois double consciousness

De theorie van habitus and fields richt zich met name op hoe individuen die tot een bepaalde field horen denken en doen, maar gaat niet verder op in hoe individuen zich voelen en wat hun meningen zijn over de field waartoe zij behoren. De theorie van habitus and fields laat daarnaast weinig ruimte over voor nuances en verschillen onderling tussen individuen, daarvoor wordt er naast de opvattingen van Bourdieu ook gekeken naar de opvatting van Du Bois en zijn kijk op double consciousness (Nederlandse vertaling: dubbele bewustzijns). In tegenstelling tot Bourdieu, geeft Du Bois opvattingen ruimte aan culturele verschillen tussen groepen, persoonlijke ervaringen en innerlijke gemoedstoestanden. Hierdoor vormt Du Bois opvattingen over double consciousness een

waardevolle toevoeging aan dit onderzoek, om de verhalen van de respondenten in context te plaatsen. Du Bois laat los aan het toekennen van sterke categorieën en het plaatsen van individuen in Categorieën, waar dit juist sterk is in de opvattingen van Bourdieu. Voor dit onderzoek is nodig om te voorkomen dat de respondenten te sterk gecategoriseerd worden, als het immers gaat om nuances en verschillen tussen verhalen en niet verschillen in verhalen zich verhouden tot de dominante hiërarchische categorisaties (Ghorasi, 2017). Du Bois betrekt de lived experience (Nederlandse vertaling: geleefde ervaring) in zijn opvattingen en geeft ruimte voor vrije interpretatie, daarnaast benadrukt hij het belang van wederzijdse erkenning van verschillende culturele groepen en wat dit betekent voor hun identiteit (Itzigsohn & Brown, 2015).

Mensen hebben de neiging om de dominante discourse te volgen en te focussen op de hoofdverhalen die telkens opnieuw verteld worden. Hierdoor is er weinig ruimte over voor alternatieve verhalen, zelfs als deze betrekking hebben op het zelfde onderwerp. De verhalen van de Indo's, Molukkers en Indonesiërs zijn lange tijd gemarginaliseerd geweest, waardoor veel Indo's, Molukkers en Indonesiërs nog steeds het gevoel hebben dat ze niet worden gezien voor wie ze zijn (Oostindie, 2011). Du Bois opvattingen passen in de huidige kijk op het erkennen van culturele verschillen en dit biedt ruimte voor het uitlichten van de alternatieve verhalen. Ook in Nederland is vandaag de dag nog weinig aandacht voor de verhalen van minderheden en verdwijnen in de overvloed van de verhalen van de dominantie discourse en de kijk op het Nederlands zijn (Ghorasi, 2017).

Het gevoel hebben dat men benadeeld of gemarginaliseerd wordt heeft invloed op iemands identiteit en bewustzijn. Dit leidt tot het gevoel van er niet bijbehoren en bemoeilijkt het idee van thuis zijn of op iemands plek voelen. Dit heeft te maken dat een gevoel van thuis zijn gebonden is aan een territoriale ruimte, de afbakeningen van een natiestaat, maar onderbroken wordt wanneer migranten moeten onderdoen voor de dominante opvattingen van het gastland (Ghorasi, 2017). Du Bois legde hier de grondslag voor met zijn idee van double consciousness.

Du Bois pleit voor een erkenning van verschillen en diversiteit. Verschillen als in culturele verschillen tussen groepen en de gelijkheid tussen de groepen in plaats te streven naar een eenvormige gestandaardiseerde vorm. Dat gebaseerd is op een ideaal beeld en waar er ruimte is voor een dominante cultuur of groep (Sommer, 2000). Du Bois theorie van double consiousness gaat over dat het bewustzijn van het zelf gekarakteriseerd wordt door een actieve mobilisatie en streeft naar erkenning. Echter wanneer dit niet het geval is en het bewustzijn wordt genegeerd door de samenleving of nalatig opgevat, dan verandert het bewustzijn in een dubbele bewustzijn. Double consciousness omvatten dus de dubbele aard van niet erkende minderheden en hun transformatieve potentieel (Meer, 2019). Du Bois legt dit als volgt uit in zijn boek 'The souls of the black folk';

> "The worlds within and without the Veil of Color are changing, and changing rapidly, but not at the same rate, not in the same way; and this must produce a peculiar wrenching of the soul, a peculiar sense of doubt and bewilderment. Such a double life, with double thoughts, double duties, and double social classes, must give rise to double words and double ideals, and tempt the mind to pretence or revolt, to hypocrisy or radicalism (Du Bois, 2015)."

Du Bois omschrijft hier hoe het systematisch onderdrukken en niet erkennen van culturele verschillen of groepen, die uitgesloten worden van de dominantie groep, een tweede identiteit of bewustzijn aannemen in hun zoektocht naar erkenning. Het vertellen van hun verhalen is voor hun een belangrijke bijdrage in hun streven naar acceptatie voor wie zij zijn. Dit dubbele bewustzijn gaat verder dan alleen identiteit en manifesteert zich ook in het gebruik van woorden, gedachtes, idealen,

plichten en klasse en zou dus ook op den duur tot verzet leiden (Du Bois, 2015). In hoeverre herkennen de Indo's, Molukkers en Indonesiërs zich in deze verhalen en in hoeverre hebben zij zichzelf altijd bekeken door de ogen van de andere? In welke mate zagen zij zichzelf als een probleem? Dit zijn belangrijke vragen die Du Bois stelt in zijn boek over double consciousness (Sommer, 2000).

Du Bois bevindingen over de double consciousness helpt om de ervaringen en de verhalen van de respondenten meer diepgang te geven, waar de theorie van Bourdieu juist context geeft. Zo kan er op een dieper niveau gekeken worden wat niet wordt verteld door de respondenten of waar ze zich niet bewust van zijn, maar wel degelijk invloed heeft gehad op hun perceptie en innerlijke gemoedstoestand. Waaronder vinden de Indo's, Molukkers en Indonesiërs tegenstrijdigheden in hun leven en hoe heeft taal hier op in gespeeld? De rol van taal ontbreekt nog in de ideeën van Bourdieu maar vormt in samenhang met Du Bois theorieën een stevige grondslag in dit onderzoek om identiteit, culturele diversiteit, verbondenheid en erkenning te herontdekken.

2.3 De invloeden van taal

2.3.1 De vorming van identiteit door taal

Bourdieu en Du Bois trekken allebei conclusies uit hoe de omgeving en de structuren van de sociale gemeenschappen invloeden kunnen uitoefenen op de identiteit, echter hierin wordt de rol van taal vaak buitengelaten. Dit onderzoek doet daar een aanvulling, door wel het belang van taal te erkennen. Taal is immers een sociaal construct en is gecreëerd door de staat waarin wij wonen. Waar ooit iedereen zijn eigen gebruiken van spreken had, hebben staten verschillende gebruiken samengevoegd tot een uniforme manier van spreken, met zijn eigen geldende regels. Vanuit dit perspectief is taal niet een menselijk gegeven maar een product dat gebruikt wordt om eenheid in bevolkingsgroepen te creëren (Gal, 2006). In vergelijking met de theorie van Bourdieu kan dit toegepast worden op de fields en de aanwezige habitus. Hoe taal zich manifesteert als een van de habitus en het spreken van bepaalde talen genormaliseerd worden. Hiermee worden gebruiken generaliseert, echter is er zelfs in de eenheid van een taal altijd sprake van verschillen door verschil in regio of tijd. De Nederlandse taal wordt verschillend gesproken per regio, waar elke regio bepaalde klanken en letters anders uitspreken of hun eigen woorden en betekenissen hebben.

Taal is een belangrijk middel in de tot stand komen van natiestaten. Zo creëert taal 'imagined communities' (Nederlandse vertaling: ingebeelde gemeenschappen), immers leden die tot deze gemeenschappen horen zullen elkaar nooit allemaal kennen of zelfs zien in hun gehele leven. De gemaakte gemeenschappen zijn dus denkbeeldig, maar hebben wel reële uitkomsten (Pavlenko & Norton, 2007). De verschillen in taal die hierdoor ontstaan worden verbonden aan identiteit, zo ontlenen Noord-Brabanders onder andere hun identiteit aan de zachte 'g', wat hun differentieert van andere Nederlanders.

De traditionele kijk op taal is veranderd van een vaststaand, gebonden en uniform systeem naar een pluralistisch begrip van taal als divers, vloeiend en veelzijdig (Kachru, Kachru, & Nelson, 2006). Voor het integreren in de samenleving is uit een rapport van de Europese Unie gebleken dat taal een van de belangrijkste middelen is voor interactie tussen de lokale bevolking en de migranten. Dit geld zowel voor de lokale bevolking als voor de migranten, dat het spreken van de taal van de lokale bevolking de belangrijkste stap is voor integreren (European Commission, 2011). Er wordt langzaam afgestapt van het ideaal van een enkelvormige gestandaardiseerde natie taal, waarvan verwacht wordt dat iedereen het correct spreekt. Dit is terug te zien op zowel op supranationaal

niveau waar de Europese integratie wordt belemmerd door de instandhouding van het belang van natiestaten bij het integratieproces van migranten, als op nationaal niveau waar verwacht wordt dat migranten de officiële voertaal leren om onderdeel te worden van samenleving (Horner, 2015).

Er van uit gaande dat er universele regels bestaan per taal en dat er dus maar één soort Engels of Nederlands bestaat, dan zou er ook gezegd kunnen worden dat er sprake is van een singel-vormige identiteit. Echter zijn er zelfs discussie binnen het land wie wordt gezien als een legitieme spreker van de taal. Neem als voorbeeld de Verenigde Staten waar Engels de moeder taal is van land, is er nog steeds sprake van wie wordt gezien als een legitieme Engelse spreker en wie niet (Pavlenko & Norton, 2007).

Veranderend klimaat in taal zorgt voor een verschuiving van het idee van identiteit. Zo speelt taal een belangrijke rol in het creëren van een plek, een gevoel van eigenwaarde en herkenning van het eigen en omgeving (Craith, 2012). Het hebben van een eigen plek en het aanduiden als een thuis zorgt voor een gevoel van hechting en geworteldheid. Een plek waar iemand zich kan terug trekken en controle kan hebben over wat er gebeurd in de ruimte (Cresswell T. , 2015). Leidt herkenning van de eigen identiteit tot een gevoel van solidariteit en een gevoel van erbij horen? En als Indo's, Molukkers en Indonesiërs inderdaad dit gevoel hebben, in welke omstandigheden of situaties wordt dit ervaren als waardevol, rekening houden met de opvattingen van Bourdieu. Zijn het vooral het conformeren van het bekende en het hervinden in de fields waar men zich ooit in heeft thuis gevoeld of ligt de situatie genuanceerder en complexer?

Met het spreken van taal en het kiezen voor het bespreken van een bepaalde taal in specifieke omstandigheden leidt automatisch tot insluiting en uitsluiting. Bijvoorbeeld in een ruimte ervoor kiezen om Nederlands te spreken, terwijl niet alle aanwezige Nederlands kunnen spreken leidt tot de uitsluiting van bepaalde personen. Degene die geen Nederlands kunnen spreken kunnen hierdoor niet mee doen met de conversatie en lopen hierbij mogelijk belangrijke informatie af. Dit hoeft niet per se een bewuste keuze te zijn, maar kan ook onbewust gebeuren waar de intenties wel goed bedoeld waren, echter zijn de consequenties hiervoor reëel. Dit leidt tot het scheef trekken van machtsrelaties en geeft bepaalde personen die wel over alle hulpmiddelen beschikken meer aanzien en controle. Dit vergroot daarnaast ook het denken in het 'wij' tegen 'zij' (Ashcroft, Griffiths, & Tiffin, 2002). In dit geval leidt het bezitten van meer kennis over taal, tot een betere machtsposities. En het bezitten van een hoger (cultureel) kapitaal, geeft iemand meer agency (Bourdieu, 1986). Bovendien leidt dit op den duur tot het inzicht dat groepen gedifferentieerd worden op gronden waar niet per se sprake is van verschil. Dit heeft gevolgen op de identiteit van personen, van erbij horen of niet. De in- en uitsluiting door taal wordt versterkt in het niet kunnen meedoen met de samenleving, dat leidt tot een gevoel van niet gehoord worden, dit versterkt de totstandkoming van double consciousness (Du Bois, 2015).

Identiteit kan gezien worden vanuit twee invalshoeken. Waar de een identiteit beschouwt als relatief stabiel, coherent en niet-problematisch, ziet de ander identiteit als relatief instabiel, gefragmenteerd en betwist (Ashforth & Schinoff, 2016). Hoe heeft de positie van Indo's, Molukkers en Indonesiërs veranderingen van hun identiteit teweeg gebracht en hoe is hun identiteit veranderd tijdens de verhuizing van sommige naar Nederland? Om te weten hoe taal invloed uitoefent is het van belang om te achterhalen hoe de Indo's, Molukkers en Indonesiërs hun eigen identiteit omschrijven en welke veranderingen zij hebben ervaren in hun identiteit.

2.3.2 Verbonden door taal

Migranten die verhuizen van land maken niet alleen een transitie van omgeving door, maar ook een verandering van de omgeving van taal, waar migranten zich vestigen in een compleet nieuwe taal omgeving. Hier kunnen de migranten kiezen om de nieuwe taal omgeving volledig te leren en hierin te assimileren of het houden van hun eigen taal en het spreken van een nieuwe taal alleen wanneer dat nodig is (Craith, 2012). Dit is een verandering van habitus door terecht te komen in een nieuwe field. Dit leidt ook tot de bevordering van een double consiousness, gezien de nieuwe taalvorming tot een splitsing in identificatie kan leiden, dat op den duur een nieuw bewustzijn kan creëren, indien de status van de persoon niet erkend wordt (Du Bois, 2015). Ongeacht de keuze verandert de taal van oorsprong en leent de taal die de migranten oorspronkelijk spraken van vorm en neemt elementen van de nieuwe taal omgeving over (Craith, 2012). De nieuwe omgeving van taal leidt tot toegang tot een ander sociaal netwerk en beïnvloedt daarmee het sociaal kapitaal van de migranten, of de Indo's, Molukkers en Indonesiërs in dit geval. Zo komen ze in contact met andere groepen mensen en worden de Indo's, Molukkers en Indonesiërs betrokken tot nieuwe sociale netwerken.

Het spreken van een taal dat door meerdere gedeeld wordt geeft een gevoel van inclusiviteit. Zo maakt Kirova (2016) de vergelijking tussen taal en een thuis. Het spreken van de eigen taal creëert eigenwaarde en een gevoel van veiligheid. Hetzelfde als met een huis kan er een sprake zijn van een binnen en buitenwereld. Hier staat het zijn in eigen huis voor veiligheid en de buitenwereld voor onzekerheid. Het ontmoeten van andere die dezelfde taal spreken kan hierin het gevoel van thuis zijn verbreden. Met het veranderen van land komt er naast de taal ook talloze gebruiken er bij kijken. Deze gebruiken zijn beangstigend in het begin en het ontmoeten van personen die zelfde taal spreken zorgt voor een bekendheid in gebruiken. Dit maakt niet alleen het communiceren makkelijker, maar versterkt ook direct het gevoel van verbondenheid (Kirova, 2016).

Het leren van een nieuwe taal is een bewuste en doelgerichte activiteit. Het leren van een nieuwe taal vraagt veel werk en reflectief denken. Het zorgt voor een tijdelijke onderbreking in je gevoel van verbondenheid. Er wordt nauwelijks over nagedacht wat wordt gezegd in de eigen moedertaal. De woorden komen vanzelf voor de beste omschrijving van iemands mening of boodschap. Echter met het leren van een nieuwe taal wordt het 'taken for granted' principe terug gedraaid en is het vertalen van iemands eigen boodschap lastig. Het leren van taal door de regels en procedures te kennen is niet voldoende, het hebben van dialoog is de belangrijkste vorm van taalbeheersing (Kirova, 2016).

Taal heeft dus invloed met in welke mate iemand zich verbonden voelt met de omgeving. Het hebben van een gevoel van verbondenheid kan leiden tot het creëren van een sociaal netwerk. Hier speelt taal een cruciale rol, omdat het communicatie en interactie tot stand kan brengen. Het hebben van een sociaal netwerk is van groot belang. Het kennen van veel mensen en in het bezit zijn van een centrale positie in het netwerk kan een grote hulpbron zijn in het sociale leven. Geïsoleerd zijn of het gebrek aan hechte vriendschappen brengt nadelen met zich mee en reduceert iemands vermogen in het realiseren van persoonlijke doelen (Van Tubergen, 2020).

2.3.3 Erkenning door delen van verhalen

Du Bois (2015) stelt dat double consciousness ontstaat wanneer minderheden niet worden erkent voor wie ze zijn. In dit onderzoek wordt erkenning meegenomen en wordt gekeken in hoeverre het gevoel van erkenning en de noodzaak daarvan terugkomt in de verhalen van de Indo's, Molukkers en Indonesiërs. Daarnaast trekt dit onderzoek het idee van erkenning verder, door ook naar acceptatie te kijken, dat samenhangt met erkenning. In hoeverre voelen Indo's, Molukkers en Indonesiërs zich

geaccepteerd in de Nederlandse samenleving en in hoeverre kunnen zij zichzelf zijn. Dit sluit aan bij identiteit en verbondenheid en gaat in op het gevoel van thuis zijn.

Erkenning van etnische minderheden kan door de dominante cultuur of door de staat ontkent worden. Dit gebeurd in bepaalde gevallen uit angst dat de etnische minderheid niet correspondeert met het ideaal van wie of wat waar de staat naar streeft (Bocarejo, 2012). Het niet erkent worden door anderen maakt het niet alleen moeilijk voor gemarginaliseerde groepen om zich gehoord te voelen, maar ook om zich politiek te mobiliseren en op te komen voor hun rechten (Bocarejo, 2012). Het gaat niet alleen om gelijke behandeling en respect,

Verbonden aan de erkenning van etnische minderheden is het huidige ideaal van een multiculturele samenleving. Een multiculturele samenleving promoot de waardes van een diverse samenleving als een kernwaarde en stelt dat alle culturele groepen gelijk en met respect worden behandeld (Fowers & Richardson, 1996). Multiculturele erkenning gaat verder in door het waarderen van diversiteit en respecteren van de identiteiten, culturen en rechten van etnische minderheden. Hierin staat het genereren van nieuwe kennis over etnische minderheden en verschillen in culturen centraal om zo tot sociale veranderingen te komen (Fowers & Richardson, 1996).

Echter dit is het ideaal beeld en in werkelijkheid gaat het normaliseren van een multiculturele samenleving lastig en staat het onder sterke druk. Zo zou een multiculturele samenleving individuele verschillen ontkennen en ruimte geven aan verdere differentiatie van minderheden (Verkuyten, 2006). Dit heeft zijn invloeden op de Indo's, Molukkers en Indonesiërs, want hun bestaan en culturele uniekheid is jarenlang ontkent door de Nederlandse regering (Scholten, 2011). Multiculturalisme gaat gepaard met paradoxale overtuigingen. Zo is het beeld dat erkenning van minderheden goed is, want het zal de samenleving verrijken en personen kennis laten maken met het onbekende. Daarentegen wordt beargumenteerd dat het de sociale cohesie verstoord en reageren mensen angstig toe naar erkenning wegens veiligheidsissues. In dat geval zal een streven naar assimilatie, in plaats van erkenning beter gepast zijn (Verkuyten, 2006).

Om bovenstaand onderwerpen samen te vatten is er een overzichtelijk model gemaakt. In figuur 2 is schematisch neergezet hoe taal, identiteit, verbondenheid, integratie verschillende culturele uitingen teweeg brengt.

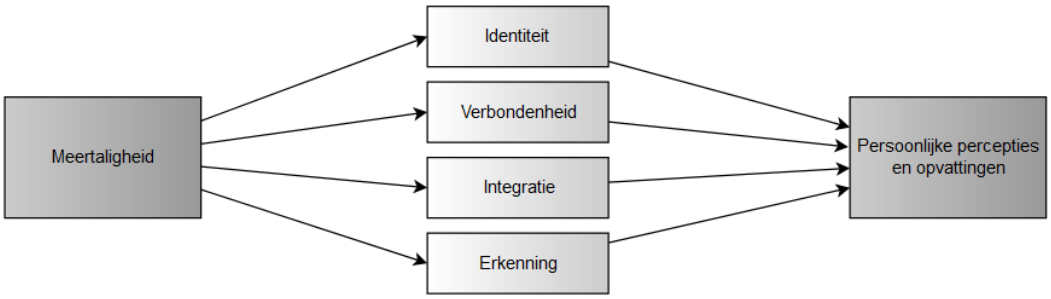

Figuur 2, schematische weergave hoe meertaligheid veranderingen aanbrengt in persoonlijke percepties en opvattingen door identiteit, verbondenheid, integratie en erkenning.

Uit figuur 2 is af te leiden hoe meertaligheid zorgt voor veranderingen in persoonlijke percepties en opvattingen. In dit geval beïnvloed meertaligheid iemands identiteit en verbondenheid met de omgeving. Dit kan zowel gebeuren in positieve zin als in negatieve zin. Daarnaast kan het leren van een nieuwe taal de integratie van de persoon in het land versterken, maar ook extra druk geven voor hem of haar. Als laatste is erkenning van belang onder minderheden in hoeverre zij zich geaccepteerd voelen in de samenleving. Deze elementen zullen vervolgens veranderingen teweeg

brengen in persoonlijke percepties en opvattingen. Wat houdt de persoon over van zijn vorige leven en waarin assimileert de persoon met de nieuwe cultuur. In figuur 2 zijn de persoonlijke percepties en opvattingen breed op te vatten en gaat het om alles van overeenkomende kennis, geloof, kunst, wet, moraal, gewoonte en andere capaciteiten die de persoon lid maakt van een bepaalde groep (Tylor, 1958).

2.4 Conceptueel model

In dit onderzoek wordt de hypothese gemaakt dat taal invloed heeft op de identiteit, verbondenheid en integratie van de Molukkers en dat dit verschilt door de tweetalige opvoeding waar elke taal stond voor een andere cultuur met andere gebruiken. Om aan te geven hoe de concepten in hoofdstuk 2.1 en 2.4 met elkaar samenhangen is het volgende conceptueel model opgesteld, te zien in figuur 3.

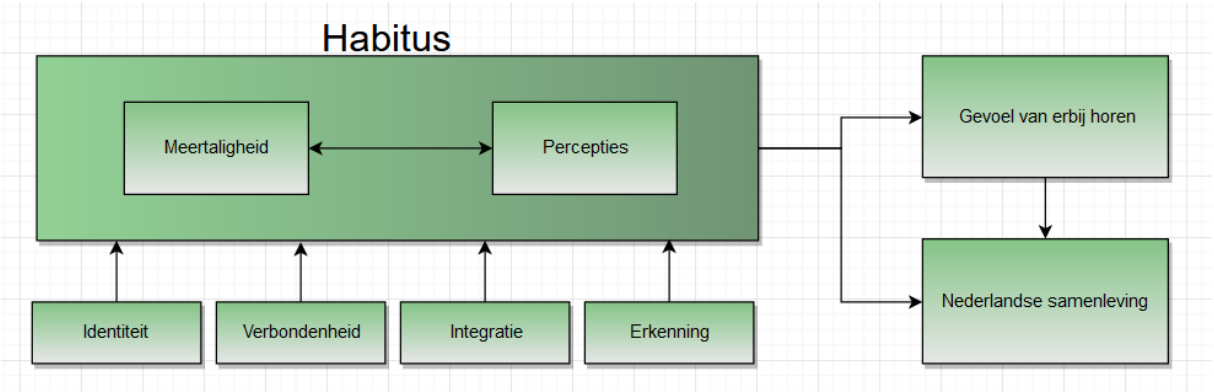

Figuur 3, Conceptueel model waar figuur 2 is aangevuld met Bourdieu en Du Bois in relatie tot de hoofdvraag

Het conceptueel model (zie figuur 3) geeft schematisch weer hoe er in dit onderzoek wordt gekeken naar hoe meertaligheid invloed heeft op de percepties van de Indo's, Molukkers en Indonesiërs in relatie tot de habitus. De relatie tussen meertaligheid en percepties is tweezijdig, omdat zowel een meertalige opvoeding gevormd is door de identiteit, verbondenheid, integratie en erkenning en dat bepaald hoe personen de wereld om hun heen waarneemt. Daarentegen beïnvloed de perceptie van individuen hun meningen en ervaringen op meertaligheid, gevormd door de habitus. De habitus waarvan de Indo's, Molukkers en Indonesiërs onderdeel van uitmaken worden bepaald door de identiteit, verbondenheid, integratie en erkenning. Hoe de habitus van de Indo's, Molukkers en Indonesiërs is gevormd heeft invloed in welke mate ze zich verbonden voelen met de Nederlandse samenleving en hoe er gekeken wordt op de Nederlandse samenleving. Dit wordt mede bepaald door de mate waarin de Indo's, Molukkers en Indonesiërs zich thuis voelen en een gevoel hebben dat ze erbij horen.

3. Methodologie

3.1 Onderzoeksstrategie

Zoals eerder al vermeld is gaat dit onderzoek over hoe meertaligheid onder Indo's, Molukkers en Indonesiërs het gevoel van onderdeel van de Nederlandse samenleving te zijn beïnvloed. Er kunnen hiervoor keuzes gemaakt worden of het beter is om in de breedte te onderzoeken en zo streven naar een hoge externaliteit, waar conclusies gegeneraliseerd kunnen worden naar de massa (Hammerberg, Kirkman, & De Lacey, 2016). Of kiezen voor de diepte, waar van een specifieke subgroep verhalen worden verzamelend om zo achterliggende patronen te vinden. Als er gekozen wordt voor een kwalitatief onderzoek zijn de resultaten vaak moeilijk generaliseerbaar voor de gehele bevolking, maar kunnen wel tot nieuwe wetenschappelijke inzichten leiden en aanbevelingen doen voor vervolgonderzoeken. In dit onderzoek is de ervaringen en verhalen van Indo's, Molukkers en Indonesiërs de onderzoekseenheid en om ervaringen zo best mogelijk te onderzoek is een kwalitatieve benadering de meest geschikte. Kwalitatief onderzoek is gericht op ervaringen, meningen, perspectieven en standpunten en dat is waar dit onderzoek zich op richt. (Hammerberg, Kirkman, & De Lacey, 2016).

Ten eerste is gekozen voor kwalitatief onderzoek, omdat er niet alleen wordt gekeken naar de ervaringen van Indo's, Molukkers en betreft taal, maar ook hoe zij betekenis geven aan de ervaringen en verhalen en hoe zij betekenis geven aan de werkelijkheid om hun heen (Vennix, 2016).

Ten tweede voor kwalitatief onderzoek gekozen, omdat het fenomeen nog beperkt onderzocht is. Een verdiepende studie over de relatie met taal en integratie op het vlak van persoonlijke percepties van Indo's, Molukkers en Indonesiërs moet meer kennis generen over hoe taal zich verhoudt met langdurige integratie. De verkregen kennis kan vervolgens voor vervolgonderzoeken verder generaliseert worden door kwantitatieve methodes.

Ten derde is voor een kwalitatieve benadering gekozen, omdat kwalitatief onderzoek geeft aan holistisch gedachtegoed. Het verschijnsel in zijn totaliteit onderzoeken sluit aan bij het diepte onderzoek en om het verschijnsel in al zijn facetten te onderzoeken. Taal is een complex gegeven en er bestaat een kans dat als er reductionistisch te werk gaat belangrijke informatie wordt misgelopen. Om taal in zijn volledigheid te begrijpen moet het verschijnsel in zijn geheel bekeken worden en hoe alles met elkaar samenhangt (Vennix, 2016).

Het onderzoek heeft een empirische basis en probeert het onderzoeksfenomeen zoveel mogelijk vanuit de natuurlijke context te onderzoeken. Hier is een inductieve benadering het meest gepast, om zo tot nieuwe bevindingen te komen die nog niet bekend zijn. Dit heeft meer toegevoegde waarde dan vanuit deductie en vanuit de literatuur testen of concepten terug te vinden zijn in de verhalen van de onderzoekspopulatie (Vennix, 2016).

Aanvullend op de holistische benadering wordt in dit onderzoek gebruikt gemaakt van verschillende vormen van triangulatie. Hussein (2009) benadrukt dat er meerdere vormen van triangulatie zijn. Dit onderzoek maakt ten eerste gebruikt van theoretische triangulatie, dat inhoudt dat dit onderzoek hetzelfde onderzoeksfenomeen bekijkt uit verschillende theoretische lenzen. Het onderzoeksfenomeen wordt zowel vanuit de theorie van Bourdieu habitus and fields geanalyseerd als uit de theorie van Du Bois over double consciousness. Daarnaast maakt dit onderzoek gebruikt van data triangulatie, dat inhoudt dat er verschillende soorten data bronnen worden gebruikt in dit onderzoek om hetzelfde onderwerp te verklaren (Hussein, 2009). In dit onderzoek wordt er een combinatie gemaakt tussen wetenschappelijk literatuur, interviews en een boek analyse. Dit zal

gebeuren in een iteratief proces, waar er na het analyseren van de interviews er terug gereflecteerd wordt op de literatuur. Doordat het fenomeen vanuit drie verschillende hoeken bekeken wordt, wordt hiermee de validiteit van het onderzoek versterkt (Vennix, 2016).

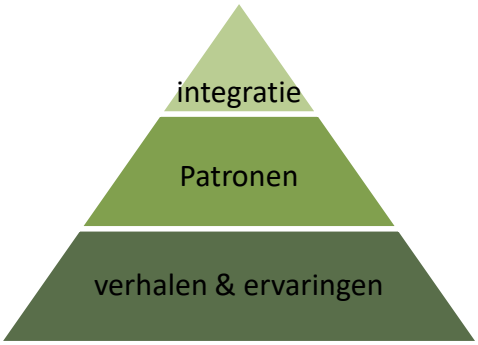

Figuur 4, Schematisch overzicht hoe ervanuit ervaringen van Indo's, Molukkers en Indonesiërs over meertaligheid, patronen kunnen gevonden worden wat voor effect het heeft op integratie.

In figuur 4 is te zien hoe dit onderzoek kan bijdrage aan de maatschappij en wetenschap. Dit onderzoek verzamelend verschillende ervaringen en inzichten van Indo's, Molukkers en Indonesiërs die twee talig zijn opgevoed. Dit zal gebeuren op een individueel niveau, waar de ware essentie van hun verhaal geprobeerd wordt neer te zetten. In de verschillende ervaringen wordt gezocht naar overeenkomende patronen in hun verhalen en die worden vervolgens in kaart gebracht. Vanuit deze terugkerende patronen wordt duidelijk hoe het integratieproces en het gevoel van erbij horen onder hun heeft plaats gevonden en wat voor impact dit op de Indo's, Molukkers en Indonesiërs heeft achtergelaten. Op deze manier komen nieuwe inzichten betreft taal en integratie naar voren.

3.2 Onderzoeksmateriaal

In dit onderzoek is er gebruik gemaakt van triangulatie. Dat houdt in dat het onderzoeksverschijnsel wordt onderzocht vanuit drie wetenschappelijke bronnen. Dat zijn diepte interviews, wetenschappelijke literatuur en een boekanalyse (Carter, Bryant-Lukosius, DiCenso, Blythe, & Neville, 2014). Hier verder onder zullen zowel het gebruik van interviews en de boekanalyse verder worden toegelicht, als zowel de criteria voor de respondenten.

De interviews zullen de belangrijkste bron vormen voor het vinden van nieuwe inzichten. De interviews hebben de vorm van diepte interviews, waar de tijd wordt genomen voor de geïnterviewde zijn verhaal te doen. Diepte interviews geven de ruimte voor de geïnterviewde om zelf inbreng te geven en kan er makkelijker doorgevraagd worden. Door het onderzoeken van ervaringen en de betekenis die aan de ervaringen worden gegeven is het lastig om directe of causale relaties te onderzoeken. Dit onderzoek kenmerkt zich dan ook door het post positieve karakter. Hier wordt vanuit gegaan dat de mogelijke causale relaties niet nauwgezet vaststaan, maar zich kunnen voordoen naar kansen. Het verkregen van inzichten door observaties en interviews heeft een interpretatieve aard en bouwt verder op sociaal constructivisme (Cresswell & Poth, 2018).

Voor het onderzoek worden diepte interviews afgelegd met individuen die zich affiliëren met de Indische, Molukse of Indonesische gemeenschap. Oftewel zijzelf zijn geboren in Indonesië en hebben familiebanden banden met Indonesië, of de ouders van de geïnterviewde zijn afkomstig uit Indonesië en hebben familiebanden met Indonesië. In de respondenten is naar een eerlijke verhouding gezocht tussen de drie groepen (Zie bijlage 1 voor verdere toelichting van alle

respondenten). Naast een gelijke verdeling tussen de respondenten is ook rekening gehouden tot welke generatie zij behoren. Voor dit onderzoek is gekozen voor eerste en tweede generatie migranten. Voor verdere specificatie tussen eerste en tweede generatie Indo's, Molukkers en Indonesiërs zie kop 3.4 onderzoekspopulatie. In dit onderzoek is er bewust gekozen om niet alleen de inzichten van eerste generatie Indo's, Molukkers en Indonesiërs mee te nemen, maar ook de tweede generatie. Dit omdat het inzichtelijk krijgen van hoe taal zich verhoudt tot identiteit en verbondenheid kan verschillen tussen beide generaties en juist daarom van interesse kan zijn hoe dit verschijnsel zich intergenerationeel voltrekt.

Naast affiliaties hebben met de Molukse gemeenschap, moeten de respondenten aan nog meer criteria voldoen. Zo moeten de respondenten twee talig zijn opgevoed. Het maakt hiervoor niet uit of de respondenten opgegroeid zijn met de moedertaal van hun ouders of dat ze het later zelf aangeleerd hebben. Het is belangrijk dat de respondenten zowel Nederlands als Maleisisch of Bahasa Indonesia spreken, omdat alleen door het onderzoeken van het dualisme tussen verschillende talen de hoofdvraag beantwoord kan worden. Op deze manier kan onderzocht worden waarom de geïnterviewde in sommige situaties kiezen voor Nederlands en in andere situaties kiezen voor Maleisisch of Bahasa Indonesia.

In dit onderzoek is gezocht naar diversiteit in de interviews en is er gezocht naar respondenten met elk een andere achtergrond, maar nog wel behoren tot dezelfde onderzoeksgroep. Hierdoor variëren de respondenten met afkomst (Indisch, Moluks, Indonesisch of Chinees-Indonesisch), generatie (eerste of tweede generatie), leeftijd, en plek van opgroeien (Nederland of Indonesië). Dit is bewust gedaan, omdat dit onderzoek niet op zoek is naar generaliseerbare ervaringen en verhalen die bij alle respondenten terugkomen, maar zoekt naar verschillen en patronen in de ervaringen en verhalen van de respondenten. Hierdoor komen beter de nuances naar voren en wat voor invloeden dit heeft gehad op de percepties van de respondenten. Een compleet overzicht van de respondenten en de verschillen in achtergronden is opgenomen in bijlage 1.

Daarnaast vind er voor dit onderzoek een boekanalyse plaats. Voor dit onderzoek is het boek; Snijden en stikken; Het verhaal van kleermaker Boeng, van Yvonne Muskita geanalyseerd. De boek analyse dient als grondslag voor de interviews en heeft als basis gelegd voor de opstelling van de interview guide (te zien in bijlage 2). Er is gekozen voor dit boek, omdat het verhaal beschrijft van de integratie van de Molukkers en hoe zij vanuit Indonesië terecht zijn gekomen in Indonesië. Dit boek verteld het verhaal van de Molukkers op een grondige manier en is geschreven vanuit een persoonlijk perspectief. Het boek volgt het leven van Boeng, die een kleermaker is van zijn tijd uit het voormalige Nederlands-Indië naar Molukse kampen en de latere woonoorden waar Boeng terechtkwam.

Door het persoonlijke en ervaring rijke perspectief in combinatie met een volledige geschiedenis van de Molukse gemeenschap in Nederland dient dit boek als een goede aanvulling op de empirische data verkregen uit de interviews. Zo kan uit het boek analyse sentimenten gehaald worden die van belang kunnen zijn voor de interviews. De bevindingen van de interviews zullen in de empirische hoofdstukken vergelijken worden met het boek en wordt aandacht gegeven hoe het boek context kan geven aan de interviews.

3.3 Data verzameling

Het is de bedoeling dat het interview in een gespreksvorm plaatsvindt en dat de situatie er zo naar toe staat dat de respondent zich vertrouwd voelt en openlijk spreekt. Het interview moet zoveel

mogelijk in de natuurlijke omgeving plaatsvinden (Vennix, 2016). Dit wordt onder ander bereikt door het interview zoveel mogelijk bij hun thuis af te leggen, immers de meeste mensen voelen zich thuis het meest op hun gemak. Het interview zal de vorm krijgen van een semigestructureerd interview. Van te voren wordt er een lijst met topics opgesteld die één voor één zullen worden afgegaan. Enkele vragen zullen volledig geformuleerd vormen met mogelijke deelvragen. Het interview zal ongeveer een uur duren, maar dit ligt volledig aan de respondent zelf. Het interview kan dus ook korter of langer duren. Indien het gevoel is ontstaan dat de geïnterviewde nog niet alles heeft verteld wat hij wilde vertellen wordt er achteraf nog contact gezocht.

De interviews zullen met toestemming van de respondenten worden opgenomen en vervolgens worden getranscribeerd (Boezeman & Donkers, 2017). Dat betekent ook dat het onderzoek geanonimiseerd is en geen namen van de respondenten wordt vermeld in dit verslag. Daarvoor zal er gebruikt worden gemaakt van een alias om zo de verhalen inzichtelijk te maken.

In totaal zijn er voor dit onderzoek 6 interviews afgenomen, waarvan één interview bestond uit een echtpaar. Op uitzondering van één interview na zijn alle interviews bij de respondenten thuis afgenomen en dus interview is online verlopen. Naast de 6 diepte interviews heeft er ook één expert interview plaatsgevonden. Dit interview vond plaats voor alle andere interviews en de respondent werkte als contactpersoon tussen alle andere respondenten. Via dit interview zijn er meer inzichten verkregen over de cultuur in het voormalige Nederlands-Indië en welke rol taal nam in de Indonesische cultuur. In combinatie met dit expert interview en de boekanalyse is de interviewguide tot stand gekomen.

De vooropgezette interviewguide (Zie bijlage 2) dient als basis en leidraad voor de interviews, echter zoals hierboven aan is gegeven is het de bedoeling dat het interview in gespreksvorm plaats neemt. Zo zal er op gepaste momenten van de interview guide afgeweken worden of de volgorde van de interviewguide verandert worden. Het is de bedoeling dat er ingespeeld wordt op wat de respondenten te vertellen heeft om zo ook buiten de eigen perceptie van het onderzoek te kijken.

De boekanalyse en interviewtranscripties zijn op dezelfde manier gecodeerd en geanalyseerd. Tijdens de analyse is er aandacht gegeven aan de volgende onderwerpen: identiteit, opvoeding, integratie, taal, verbondenheid en Indonesië. De codes zijn verkregen op inductieve wijze, maar zijn gebaseerd op de theorieën van Bourdieu en Du Bois. Bij identiteit wordt gekeken hoe de respondenten zichzelf identificeren en hoe zij andere identificeren. Ook wordt er aandacht besteed wat de respondenten allemaal betrekken bij identiteit. Bij opvoeding wordt gekeken welke rol taal in hun opvoeding speelde en wat zich kenmerkte aan hun opvoeding ten opzichte van andere. Hoe heeft deze manier van opvoeding hun gemaakt tot wie ze zijn en hoe geven zij hun opvoeding door aan hun kinderen. Voeden de respondenten hun kinderen bijvoorbeeld tweetalig op of niet, en wat heeft geleid voor hun tot het maken van deze keuzes. Er wordt gekeken naar hun gevoel van verbondenheid en onderliggend welke vormen van in- en uitsluiting de respondenten hebben meegemaakt. Integratie is belangrijk om een beeld te krijgen hoe de integratie bij de respondenten is verlopen en tegen welke obstakels de respondenten zijn tegen aan gelopen. Hoe hebben deze obstakels hun gevormd en hoe is dat later teruggekomen in de opvoeding van hun kinderen. Als laatste wordt er gevraagd naar hun banden met Indonesië en hoe ze nu naar Indonesië kijken. Wat betekent het land voor hun en in hoeverre kunnen zij zich nog vinden in de Indonesische cultuur. Voor een volledig overzicht van de gebruikte codes zie bijlage 3.

3.4 Onderzoekspopulatie

In dit onderzoek wordt onderzoek gedaan naar de Indo's, Molukkers en Indonesiërs die in Nederland zijn geboren of later in hun leven zijn verhuist. In dit onderzoek wordt vaak gerefereerd naar Indo's, Molukkers en Indonesiërs en de Nederlandse samenleving, hier worden vaak Indo's, Molukkers en Indonesiërs bestempeld als migranten. Dit is noodzakelijk in het onderzoek om miscommunicatie en verkeerde interpretaties te voorkomen. In de werkelijkheid ligt het complexer en is het de vraag of Indo's, Molukkers en Indonesiërs geclassificeerd kunnen worden als migrant. De eerste generatie in Nederland is ondertussen al zo 70 jaar woonachtig in Nederland (Oostindie, 2011). Daarnaast was er tussen Nederland en het voormalige Nederlands-Indië sprake van een lange geschiedenis van migratie, waar veel Europeanen naar Nederlands-Indië toe verhuisde en veel Indonesiërs en andere groepen migreerde naar Nederland (OostIndië & Schoorl, 2011).

Voor dit onderzoek worden zowel eerste generatie als tweede generatie Indo's, Molukkers en Indonesiërs geïnterviewd. Dit omdat zowel de eerste als tweede generatie ervaringen hebben met het dualisme in het spreken van twee talen. Daarnaast kan het interviewen van ook de tweede generatie leiden tot interessante bevindingen die dit onderzoek kan ondersteunen. Hoe verplaats het gevoel van identiteit en verbondenheid zich over de generaties heen.

Om een distinctie te maken tussen eerste en tweede generatie Indo's, Molukkers en Indonesiërs is de volgende definitie gebruikt. Respondenten worden in de groep van eerste generatie geplaats als zij zelf geboren zijn in Indonesië en verhuist zijn naar Nederland in hun verdere levensloop. Respondenten worden in de groep tweede generatie geplaatst als zij kinderen zijn van migranten (waarvan de migranten geboren zijn in het land van herkomst) en zij zelf geboren zijn in het vestigingsland of voor hun 6de levensjaar verhuist zijn naar Nederland. Hier is gekozen voor een scheidingslijn vanaf het 6de levensjaar, omdat de literatuur suggereert dat kinderen nauwelijks herinneringen hebben van voor hun 6de levensjaar en hun identiteit pas vanaf deze leeftijd zich ontwikkeld. Deze definitie is gebaseerd op het idee van Rumbaut (2002, p. 91).

Het is voor dit onderzoek van belang om de achtergronden van de Indo's, Molukers en Indonesiërs te kennen. Zoals eerder vermeld is de migratie van Indo's, Molukkers en Indonesiërs overwegend politiek van aard. Naar schatting zijn er na de dekolonisatieperiode zo 300.000 mensen uit Indonesië naar Nederland toe. Van de 300.000 migranten bestond het merendeel, ongeveer 240.000 uit de categorie Europeanen. Daarnaast waren er drie kleine groepen die niet tot de Europeanen werden meegerekend. Dat waren de Molukkers waarvan zo 12.000 migreerde, de Chinees-Indische migrante^{n} die bestonden uit minder dan 10.000 personen en als laatste de Papoea's van Nieuw-Guinea, dat naar alle waarschijnlijkheid uit slechts enkele honderden bestond (OostIndië & Schoorl, 2011, pp. 254-255).

Ten tijde van de kolonisatie was Nederlands de voertaal in Indonesië en gingen alle administratieve en politieke procedures via de Nederlandse taal. Door de dominantie van de Nederlandse taal spraken veel Indonesiërs in beperkte mate de Nederlandse taal. Hoewel het de norm was dat de lokale bevolking Nederlands sprak, betekent dit niet dat Indonesiërs ook ervaringen hadden met de Nederlandse wereld (Oostindie, 2011). Het spreken van de Nederlands taal ging samen met het spreken van de eigen taal, dat in Indonesië vandaag de dag nog steeds Maleisisch is of Bahasa Indonesia, dat een lichte variatie is op Maleisisch. Nederlands als de voertaal in Indonesië zorgde voor een onbalans in machtsverhoudingen. Het implementeren van een Westerse taal in de Indonesische gemeenschap zorgde ervoor dat degene die Nederlands spraken bevooroordeeld werden, dit zorgde voor het 'wij en zij' denken (Ashcroft, Griffiths, & Tiffin, 2002).

Veel Indo's vertrokken naar Nederland, aangezien ze niet langer welkom waren in Indonesië. De Indo's werden gezien als te westers en vormde daarmee een bedreiging voor de nieuwe identiteit van de Indonesische republiek. Dit lag anders voor de Molukse gemeenschap. De Molukkers zijn een sub groep in Indonesië en streefde naar een onafhankelijk Molukken. De Molukkers zagen zichzelf als plichtstrouw en waren nog sterke aanhangers van het Nederlands regime in Indonesië. Daarnaast beloofde de Nederlandse overheid voor steun in hun streven naar een vrij Maluku. Nadat Indonesië een zelfstandige republiek was geworden kregen de Molukkers te maken met de consequenties, ze waren niet langer meer welkom in Indonesië. De Molukkers stonden hier niet alleen in en vertrokken naar Nederland samen met andere bevolkingsgroepen, zoals de Indo's, Arabische gemeenschap en Chinese Indische gemeenschap (Entzinger, 2014). De Molukkers vertrokken met de boot naar Nederland toe met het idee dat het hoogstens voor een half jaar zou zijn, totdat Maluku vrij verklaard zou zijn. Dit was dus anders in vergelijking met de Indo's, want voor hun was het vanaf het begin al duidelijk dat de kans dat ze ooit terug zouden keren naar Indonesië nihil zou zijn.

Met het Nederlands staatsburgerschap werden Molukkers volgens de Nederlandse politiek gezien als Nederlandse burgers, echter werden de Molukkers in sociaaleconomische opzichte niet zo behandeld en gezien als anders (Scholten, 2011). Het ontbreken van een integratie beleid zorgde voor een gevoel van buitensluiting onder de Molukkers (Entzinger, 2014).

De migratie van Molukkers naar Nederland toe vertrok zich in 1951, als gevolge van politieke druk in Indonesië. Doordat verwacht werd dat Molukkers na de vorming van een zelfstandige republiek zouden terugkeren, was er nooit een beleid gemaakt, dit leiden tot een gevoel van buitensluiting (Bruquetas-Callejo, Garcés-Mascareñas, Penninx, & Scholten, 2011).

Indo's, Molukkers en Indonesiërs zijn dus om verschillende redenen naar Nederland vertrokken en hebben dus ook een verschillende vorm van integratie meegemaakt. De integratie van de Indo's stond sterk in het teken van vernederlandsen en dus assimilatie. De Molukkers waren aan het worstelen met het aannemen van een Nederlands staatsburgers. Waar de Nederlandse overheid de Molukkers het liefst zag dat ze zo snel mogelijk terugverhuisde naar Indonesië, stond de Indonesische regering niet een groep op te wachten die mogelijk tegen de Indonesische regering zouden keren. Bovendien wilde de Molukkers noch de Nederlandse als de Indonesische identiteit aannemen. Met als gevolg dat in 1960 zo 80% van de Molukkers vielen onder het nom van statenloosheid (Oostindie, 2011, p. 53).

Nederland heeft lang bekend gestaan om zijn multiculturele benadering omtrent integratie en daarmee is het Nederlandse multiculturele model een veel besproken onderwerp geworden. De Nederlandse staat streeft hiermee naar culturele pluralisme. Echter stellen sommige geleerde de vraag of het multiculturele model daadwerkelijk heeft geleid tot het reduceren van verschillende culturele verschillen tussen bevolkingsgroepen en niet juist de verschillen heeft verdiept (Duyvendak & Scholten, 2011).

Nederland heeft voor een lange tijd in zijn geschiedenis geen integratiebeleid gekend. Pas vanaf de jaren 70 kwam de Nederlandse staat met het opzetten van een integratiebeleid. Dit kwam door de verwachting dat de gastarbeiders allemaal tijdelijk zouden verblijven in Nederland en pas in de jaren '70 kwam het idee dat de gastarbeiders er liever voor kozen om te blijven. Voor die tijd werden gastarbeiders zorgvuldig gekozen aan de behoefte van de arbeidsmarkt en was het idee dat gastarbeiders niet langer moesten verblijven in Nederland dan strikt noodzakelijk (Van Reekum & Duyvendak, 2012).

De ontwikkeling van een integratie beleid en de doelen van het integratiebeleid heeft over de jaren heen tot veel discussie geleid. Het willen zijn van een inclusieve en tolerante samenleving, maar toch het houden van een beleid dat leidt tot ruimtelijke segregatie en assimilatie van andere culturen. Vanaf de jaren ’80 kwam het idee naar boven van cultuur behoud. Dit leidde niet alleen tot de vraag wat cultuurbehoud precies inhoudt, maar ook wat het betekent om Nederland te zijn. Wat zijn precies Nederlandse beelden. Nederland probeert een open, dynamische, liberale cultuur te zijn waar niet één soort moraal wordt afgedwongen, maar het mogelijk is om meerdere wereldbeelden naast elkaar te leven. Dit ideaal staat al heel lang vast in Nederland, maar komt toch regelmatig in conflict met het integratiebeleid (Van Reekum & Duyvendak, 2012).

Het proces van integratie in de samenleving, waar het idee is dat buitenstaanders onderdeel moeten gaan uitmaken van de samenleving, door het leren en overnemen van de gebruiken is bij wijze van spreke een vorm van othering. Hier wordt de migranten als anders gezien en zo wordt er in de literatuur en media ook over ze gesproken. Othering komt niet alleen voor bij grenzen, maar kunnen zich ook afspelen binnen de maatschappij. Immers de maatschappij is geen homogene groep, maar bestaat uit een verzameling van subculturen. Van sommige van deze subculturen is verwacht dat ze geassimileerd zijn tot andere subculturen om zo een uniforme gemeenschap te vormen (Van Houtum & Van Naerssen, 2002).

In dit onderzoek zijn zowel Indo’s, Molukkers en Indonesiërs geïnterviewd die na de dekolonisatie zijn vertrokken naar Nederland en Indonesiërs die de afgelopen 20 jaar naar Nederland zijn geëmigreerd. Het is interessant of er in de verhalen van de respondenten een verschil in integratie is te merken, aangezien beide groepen een ander beleid van integratie hebben meegemaakt en om andere omstandigheden naar Nederland zijn gekomen.

4. Fields, tijd en double consciousness

Hoofdstuk 4, 5 en 6 gelden als de empirische hoofdstukken van dit onderzoek. Dit hoofdstuk zal gaan over hoe de Indo's, Molukkers en Indonesiërs zich in bewegen in de fields waartoe zij behoren. Verder zal het hoofdstuk in gaan op de belevenis van tijd en ontwikkelingsverschillen tussen de tijd dat de Indo's, Molukkers en Indonesiërs in Indonesië woonde en Nederland. Hier wordt gekeken hoe de verplaatsing naar een nieuwe fields heeft geleid tot een mogelijke double consciousness. De bevindingen worden vervolgens in verband gebracht met taal en welke rol taal heeft in de tijdsbelevenis en de constructie van een double consciousness.

4.1 Tijdsbelevenis door verhuizen van field

Met de migratie van Indonesië naar Nederland toe zijn de Indo's, Molukkers en Indonesiërs niet alleen verhuist van land, maar zijn ze ook terecht gekomen in een andere field, zoals Bourdieu dat zou stellen. Het kapitaal waarover de Indo's, Molukkers en Indonesiërs beschikken was van andere waarde in Nederland dan in Indonesië. Hierdoor kwamen ze in andere kringen terecht bij aankomst in Nederland en veranderde van sociaaleconomische klasse. De Indo's, Molukkers en Indonesiërs kwamen in aanmerking met een nieuwe wereld, waar een andere cultuur heerste, de samenleving anders was ingedeeld en de economie er anders uitzag. De verandering van de field zorgde voor een andere tijdsbelevenis.

Uit de verhalen van de respondenten blijkt dat degene, hun ouders of zijzelf, die opgegroeid waren in Indonesië in het begin moeilijk was om een plek te vinden in Nederland. De verschillen tussen de Indonesische cultuur en de Nederlandse cultuur zijn groot. Naast de grote culturele verschillen was ook de voertaal compleet anders. Terechtkomen in een onbekende wereld zorgde ervoor dat de Indo's, Molukkers en Indonesiërs de eerste maanden of jaren als lastig en moeilijk hebben ervaren. De ervaringen hierover verschillen per persoon. De ene persoon moest meer overbruggen dan de andere om zijn weg te vinden. Sommige spraken over een cultuurshock bij aankomst in Nederland. Vaak wisten ze weinig over Nederland en kende het vaak alleen maar vanuit de boeken. De oudere generatie heeft nog veel over Nederland geleerd op de Europese scholen en bezaten veel kennis. Echter was ook voor hun het verschil tussen Nederland en Nederlands-Indië groot. Dit gevoel van een cultuurshock is best te beschrijven met onderstaande quote.

> "Mijn moeder is echt een meisje uit de hoofdstad, uit Jakarta, en voor haar was het echt een cultuur shock om in Nederland aan te komen, want zij dacht ik ga naar een Westers land en dan beland ze in Zwolle en daar stond de tijd nog stil in vergelijking met Jakarta, toentertijd. (BH, 2021, Indonesisch)."

Het Nederland van toen was nog niet te vergelijken met het Jakarta waar de moeder van BH vandaan kwam. De steden buiten de randstad van Nederland waren nog minder ver ontwikkeld dan de hoofdstad van Jakarta. Dit leidde niet alleen tot aanpassing aan een nieuwe cultuur, maar ook tot aanpassing aan een andere niveau van welvaart. Zwolle was in de tijd dat de moeder van BH naar Nederland vertrok nog te vergelijken met een dorp en de grote welvaartsverschillen droegen bij aan het moeten wennen aan een nieuwe cultuur. Dit sluit aan bij de theorie van Du Bois en de verschillen in tijdsbelevenis. Het beeld dat werd aangeleerd op de Europese scholen was dat Nederland een ver ontwikkeld land was en vermeide het feit van mogelijke regionale verschillen.

Naast het wennen kwamen ook emoties van gemis erbij. Het verlangen naar de Indonesische cultuur. Zo beaamden een van de respondenten dat het vooral wennen was, omdat Nederland in

vergelijking met Nederlands-Indië stil was. Er waren weinig mensen op straat en de mensen leven met name achter de voordeuren en niet op straat, zoals het de gewoonte was in Nederlands-Indië.

> "We miste het wel hoor het Indonesië. Een verschil je zit ineens dat een drukke stad. Dat is de eerste indruk. Ik kwam hier in Nederland en dan is het net als een dode stad. Ik bedoel maar, je ziet in Indonesië altijd mensen en je komt hier, je bent in een flat. Hier zie je niemand (GO, 2021, Chinees-Indonesisch)."

De drukte en rumoer op straat ontbrak in Nederland, vertelde GO, zoals te lezen is in bovenstaande quote. GO kwam terecht in een van de buitendorpen van Maastricht, waar ze kwam te wonen in een flat. Het leven op straat is in Nederland een stuk minder, waardoor GO veel minder in contact was met de mensen om haar heen en het wonen in een flat bevorderde dit niet. Het was hierdoor lastiger om in contact te komen met mensen, maar ook het idee hebben dat men in contact staat met de samenleving. GO behoort tot de oudere generatie die naar Nederland toe kwam. In deze tijd bestond het internet nog niet zoals wij dat kennen en toegang hebben tot Indonesië zoals dat tegenwoordig kan is niet mogelijk. Zo waren ook alle tv-programma's en radio zenders in het Nederlands. GO sprak in het begin nauwelijks Nederlands en afgeleid worden door bijvoorbeeld de radio of de tv was hierdoor niet mogelijk. Dit bevorderde het gevoel van isolement en het gezien worden als anders.

Het gevoel van isolement ligt dieper dan alleen toegang hebben tot de samenleving en verandering van field. Het kan zo verandering aanbrengen in iemands identiteit en daarmee de perceptie van de persoon die achtergelaten wordt bij de ander. Zo kan door middel van taal iemand compleet anders overkomen. RG vertelde in haar interview dat ze een ander was in de eerste jaren in Nederland. RG was nog niet zelfverzekerd genoeg in het spreken van Nederlands, waardoor ze een ander persoon was, dan wie ze daadwerkelijk is, of was in de tijd dat RG in Indonesië leefde. Dat komt het beste naar voren in onderstaande citaat.

> "Nou voel me gedwongen om Nederlands te spreken, omdat ik werk en mijn collega die. … ja weet je ik praat heel graag en ik klets heel graag. Toen ik hier kwam, ik spreek niet zo goed Nederlands. Ik ben verlegen dat we altijd, maar ik ben helemaal niet verlegen, nooit verlegen geweest, ook niet weet je wel, dus ja, toen was ik echt gewoon 3 jaar stil op mijn werk is toch gek en sinds ik echt gewoon Nederlands kunnen spreken dan dan praat ik gewoon. Soms mijn collega zegt niet te veel kletsen, weet je wel, maar vroeger helemaal niet .Zei stonden allemaal te kletsen weet je wel, maar ik helemaal niet, ik stond stil. Dat is toch niet leuk.
> (RG, 2021, Indonesisch)."

Het citaat laat zien dat RG verlegen, terughoudend en meer ingetogen werd doordat ze moeite had om een connectie te maken met de andere. Het ontbreken aan middelen om te communiceren en dus te binden met andere zorgt voor een dubbele identiteit. RG vertelde dat ze een ander persoon werd, een verlegen iemand, die RG van nature niet is, maar wel moest zijn, doordat haar omgeving dit van haar vroeg. Dit bevorderd het gevoel van buitensluiting en het idee van als anders gezien te worden. Dit kan leiden tot een double consciousness. Het gebrek aan cultureel kapitaal zorgde ervoor dat RG onderaan de sociale kringen op de werkvloer terecht kwam en gaf een gevoel van buitensluiting. Taal vormt hierin dus een belangrijk element om tot rechtvaardigheid te komen, dit wordt met name duidelijk uit het volgende citaat.

> "Ik ben meer gezelliger en ik maak meer vriendjes. Met mijn collega gingen we samen uit eten en een borrel doen. Dat soort dingen weet je wel. Terwijl daarvoor helemaal niet. Ik omgaan alleen maar met Indonesischen. Daarom zei ik ook tegen mijzelf, Ik heb goede vriendinnen,

allemaal Indonesisch, maar ik wil ook met Nederlanders omgaan. Maar ik hoop nou, ik kan gewoon niet echt super close, helaas maar.
(RG, 2021, Indonesisch)"

Na het leren van de Nederlands taal vergrootte het culturele kapitaal van RG en stelde het haar in staat om meer in contact te komen met haar Nederlandse collega's. Zo konden er meer vriendschappen ontstaan en meer begrip voor elkaar, terwijl daar moeilijk sprake was voordat RG goed Nederlands sprak. Dit kwam voort uit een gevoel van noodzaak. Indirect voelde RG zich toch gedwongen om de Nederlandse taal te leren. Naast de noodzaak was het ook uit haar eigen passie en het verlangen om onderdeel uit te maken van de Nederlandse samenleving. Echter ondanks het spreken van de Nederlandse taal zijn haar vriendschappen met haar vriendinnen van Indonesische afkomst hechter dan van Nederlandse afkomst, zoals RG verteld in bovenstaand citaat. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de culturele verschillen. Zoals RG later in haar interview verteld is het toch omdat haar Indonesische vriendinnen haar beter begrijpen en dezelfde ervaringen hebben, die gedeeld kunnen worden. Hierdoor hebben zij meer begrip voor elkaar.

4.2 De plaats van taal in de habitus en fields

Uit het boek Snijden & Stikken van Yvonne Muskita kwam de meertaligheid van de Molukkers naar voren en hun gevoel voor taal. Molukkers zijn in hun levensloop in het voormalige Nederlands-Indië in contact gekomen met verschillende talen. Echter in vergelijking met de Indo's, hadden de meeste Molukkers geen toegang tot de Europese scholen en hadden daardoor nooit Nederlands geleerd. Dit heeft gevolgen gehad voor hun integratie in Nederland. De Indo's en Indonesiërs zijn ook in contact geweest met meerdere talen. De Indo's daarentegen hadden wel toegang tot de Europese scholen en beschikte daarom vaak over de Nederlandse taal. Uit het expertise interview met HC bleek zelfs dat veel Indo's vaak volledig opgevoed zijn met de Nederlandse taal en daardoor veel niet Maleis spreken.

Iedereen die geïnterviewd is voor dit onderzoek sprak meer dan drie talen. De respondenten gaven zelf aan dat het waarschijnlijk te maken heeft met de vele talen die er zijn in Indonesië. Bahasa Indonesië is nu dan wel de hoofdtaal in Indonesië, veel Indonesiërs spreken daarnaast nog de lokale talen. Zo spreken Indonesiërs die uit Java komen nog Javaans en Indonesiërs die uit West-Sumatra komen Minangkabaus. Bahasa Indonesia vormt als het ware de lingua franca, die alle eilanden met elkaar verbindt in Indonesië. Ook op de eilanden zelf is er sprake van verschillen. Zo bestaan er plaatselijk dialecten voor het Javaans en wordt er een onderscheidt gemaakt tussen Oost-Java, Midden-Java, West-Java en Jakarta.

Voor de oudere generatie was Maleis de hoofdtaal die overal gesproken werd. Het was de taal die dagelijks werd gesproken binnen de familie, met vrienden, op school of op werk en op straat. Later is dit veranderd naar het Bahasa Indonesia, toen Indonesië een republiek werd. Voor de jongere generatie is niet het Maleis, maar het Bahasa Indonesia de hoofdtaal. Dit wordt gezien als hun geboortetaal en is de taal waarmee de jongere generatie de meeste banden mee heeft.

De respondenten van de oudere generatie spreken over het algemeen de volgende talen: Nederlands, Maleis, Engels en Javaans en begrijpen ze de lokale taal van hun familie. In het geval van dit onderzoek is dat Chinees en Minangkabaus. Daarnaast spreekt de oudere generatie vaak ook nog Frans, Duits of Spaans, of alle drie, dit zijn de talen die de oudere generatie geleerd heeft op de Europese scholen. De respondenten van de jongere generatie spreekt de volgende talen: Nederlands, Bahasa Indonesia, Engels, Maleis en Javaans en daarnaast de lokale taal van hun familie. Daarnaast heeft de jongere generatie ook nog een Europese vreemde taal geleerd op de middelbare school. Dit

kan Frans, Duits of Spaans zijn. De talen zijn op volgorde gezet van frequentie dat ze nu door de respondenten gesproken worden.

Nederlands is niet een taal die iedereen heeft geleerd van de respondenten. De jongere generatie heeft het alleen geleerd als ze er zelf een interesse in hadden of omdat de jongere generatie van plan was om later naar Nederland te vertrekken. De Indo's van de oudere generatie hebben Nederlands geleerd vanaf de geboorte. Vaak werd bij de Indo's Nederlands thuis gesproken en was het de voertaal op school. Alleen als de oudere generatie in Nederlands-Indië op straat kwam werd er Maleis gesproken. GO behoort tot de oudere generatie en heeft Nederlands geleerd op de Europese schaal waar ze terecht kwam. Thuis sprak GO Maleis en gedeeltelijk Chinees. De Molukkers hebben pas Nederlands geleerd in Nederland. De Molukkers van de oudere generatie kwamen in Nederlands-Indië weinig in contact met Nederlands en voor hun was het niet van belang om Nederlands te spreken.

Er moet hierbij gezegd worden dat de bevindingen van deze alinea gebaseerd zijn op persoonlijke verhalen en dus sterk zullen afwijken per persoon. Dit is niet een algemene maatstaf voor alle Indo's, Molukkers of Indonesiërs. Op persoonlijk niveau kan het afwijken van wat hier boven gesteld is en kan het verschillen door de persoonlijke omstandigheden. Dit is om een algemeen beeld te geven hoe het grof weg in elkaar zit. Dit kan liggen uit welke periode de personen stammen in Indonesië en in welke kringen de personen zijn opgegroeid.

Volgens de verhalen van de respondenten verschillen de talen in Indonesië sterk onderling. Het Maleis was in de periode van Nederlands-Indië de lingua franca in de regio. Het was die taal die iedereen sprak in Zuidoost Azië. Het Bahasa Indonesia is grotendeels gebaseerd op het Maleis. Het kent grote overeenkomsten en is qua vocabulaire en grammatica gelijk. Dat blijkt uit onderstaand citaat.

> "Maleis is er gewoon voor de Indische van Nederlandse indië vroeger. Dus ja, wij spreken gewoon dezelfde taal eigenlijk. Alleen bij hun heeft het een andere naam. Bij ons is het Bahasa Indonesia, maar hun zeggen altijd Bahasa Indonesia is hoge Maleis, dat zeggen ze altijd, die oudjes (RG, 2021, Indonesisch)."

Voor sommige Indonesiërs is het lastig om precies het verschil te vinden tussen Maleis en Bahasa Indonesia. De talen lijken zo sterk op elkaar dat de verschillen meer overkomen als accenten. Hetzelfde geldt voor Maleis en Moluks Maleis. De een vind dat het verschillende talen zijn en de andere herkent moeilijk de verschillen ertussen. De oudere generatie ziet het Maleis als hoger Maleis en Bahasa Indonesia als pasar Maleis. Oftewel Bahasa Indonesia wordt gezien als de taal van het volk om mee te spreken en Maleis als de taal die op school geleerd wordt.

Het Maleis dat in Indonesië werd gesproken in de tijd van Nederlands-Indië was een taal die sterk onder de invloed van zijn omgeving was. Zo kwamen in het Maleis dat dagelijks, Nederlandse woorden voor die waren overgenomen. Niet alleen Nederlandse woorden, maar ook Engelse woorden en Arabische woorden. Met de komst van de Indonesische republiek werd onder leiding van Soekarno een nieuwe taal bedacht; het Bahasa Indonesia. Alle leenwoorden uit andere talen werden eruit gehaald en het moest de taal voor de Indonesiërs worden.

> "Ja wat ik zeg, mij valt op dat voor Indonesisch woorden, zoals kama bijvoorbeeld of buku boek, Hè? Die een beetje verdwenen zijn voor een tijdlang en nu langzamerhand toch weer terugkomen In het spraakgebruik en taalgebruik (ID, 2021, Indo)."

De Indonesische taal is dus een relatief jonge taal en is een taal die snel veranderd. Zo blijkt uit bovenstaand citaat dat de leenwoorden die ooit waren in het Maleis langzaam terugkomen. De taal is dynamisch en is continue aan het veranderen. Het is daarom een taal die bijgehouden moet worden. Een nieuwe trend in de taal is het gebruik van afkortingen waar hele zinnen tot een paar letters worden afgekort en vervolgens aan elkaar worden geplakt.

4.3 Verbintenis door taal

Uit de boekanalyse van Snijden & Stikken van Yvonne Muskita kwam naar voren dat veel Molukkers meertalig waren en beschikte over het begrijpen van meerdere talen. Dit heeft te maken dat Indonesië bestaat uit veel verschillende eilanden en elk eiland in de loop van de tijd zijn eigen lokale taal heeft ontwikkeld. Hierdoor kwamen veel Indo's, Molukkers en Indonesiërs in contact met verschillende talen. Hun vaardigheden over het begrijpen van meerdere talen werd voornamelijk geleerd door ervaringen en in contact komen met de taal op straat, in plaats van dat het geleerd werd op school. Het Maleis was de taal die de Molukkers voornamelijk spraken en de taal die de Molukkers ook voornamelijk bleven spreken in Nederland.

Ondanks de meertaligheid, spraken de meeste Molukkers van de eerste generatie die rond de jaren '50 en '60 naar Nederland toe kwamen geen Nederlands. Het leren van Nederlands was voornamelijk bestemd voor de Europeanen en Indo's die leefde in Nederlands-Indië en niet voor de Molukkers, die gezien werden als de inheemsen. Uit het boek is af te leiden dat dit de integratie in de Nederlandse samenleving bemoeilijkte. Daarnaast was de veronderstelling van de Molukkers dat het verblijf in Nederland tijdelijk was, hoogstens een half jaar. Waardoor het in hun ogen het leren van de Nederlandse taal overbodig was. De Molukkers kwamen terecht in kampen of pensioenen om ze op te vangen. Dit in combinatie met de taal zorgde voor een gevoel van buitensluiting en gezien worden als anders. Hierdoor hebben de Molukkers moeite om zich te identificeren als Nederlands en zien zij zich vaker nog als een buitenstaander of buitenlander.

> ´Ja, omdat ze dacht, hè, ja, het is toch maar voor een half jaar voor. Wat moeten we aan de andere taal leren toch. Dus onze ouders hebben nooit niet niemand Nederlands of Nederlandse cursus gevolgd (MT, 2021, Moluks)."

De oudere generatie spreken voornamelijk nog Maleis met hun leeftijdsgenoten die ook Maleis spreken. Dit geeft hun een gevoel van verbintenis met elkaar en doet hun terugdenken aan hun jeugd en hun vroegere leven in Nederlands-Indië. In vergelijking met de jongere generatie spreekt de oudere generatie veel minder hun geboortetaal, Maleis. Voor hun is het spreken van de taal een manier om te ontsnappen van de werkelijkheid en op te gaan in gedachte.

Taal hangt samen met de identiteit. Op de vraag of Maleis van belang is voor de identiteit van Molukkers werd stevig ja geantwoord. Met Maleis onderscheidden de Molukkers zich van andere groepen in Nederland en geeft Molukkers een reden om met elkaar binden. Hoewel taal hiervoor niet de hoofdreden van is, dat zijn vaker de activiteiten die samen ondernomen worden, is taal wel de sleutel die dit bewerkstelligt. Het gevoel van saamhorigheid en voor elkaar zorgen onder Molukkers komt voort doordat ze bij elkaar in de buurt wonen, elkaar regelmatig zien en naar dezelfde kerk gaan.

De Molukkers spraken meer Maleis in vergelijking met de Indo's. Dit komt omdat Molukkers slecht Nederlands spraken bij aankomst in Nederland en spreken nog veel meer Maleis Moluks

onderling met elkaar. Dit is ook terug te zien in de kerk. Molukkers zijn over het algemeen gelovig en behoren tot het protestantisme.

> "Je eigen je eigen volksgenoten zeg maar, want dan wordt ook gewoon Moluks Maleis in de kerk gesproken en gezongen (ST, 2021, Moluks)."

Uit bovenstaand citaat blijkt dat de kerkdiensten gehouden werden in het Moluks Maleis en dat vaak liederen ook in het Moluks Maleis werd gezongen. De Molukkers hadden hun eigen kerk in de wijk en dit was de plek waar Molukkers andere Molukkers konden ontmoeten. Zo werd de kerkdienst als een plek van ontmoeten en verbintenis gezien. De Moluks Maleise taal versterkte dit gevoel van gezamenlijkheid en zorgde er op deze manier voor dat het een hechte gemeenschap is. Indo's daarentegen leven veel meer gespreid en zijn minder sterk gemobiliseerd.

Desondanks leeft ook onder de Indische gemeenschap een sterke saamhorigheid. Het Maleis vormt een verbindend element. Het onderling spreken in het Maleis onder de Indische geeft hun het gevoel in ieder geval de Indo's elkaar onderling zien en naar elkaar luisteren. Op deze manier kunnen zij zich afsluiten van de samenleving.

> "Ik weet niet of je dit bedoelt, soms als Indische maar dan in het algemeen. Laten we zeggen, 65 omhoog. Zoiets, hè? Die hebben nog een beetje Indische meegemaakt. Die hebben bijvoorbeeld een praatje met elkaar en dan zegt eentje ja, hè, niet doen anke en iedereen snapt wat je bedoelt, bijvoorbeeld. En dat Anke, het is een Indonesische woord voor een plek die niet goed is, Een onheilige plek of een onheilsplek, Dat is anke (ID, 2021, Indo)."

Zo kunnen bijvoorbeeld Indo's zich verbonden voelen door al het spreken van een enkel woord. Een enkel woord kan al een hele boodschap bevatten en dit bindt de groep samen. Door een Indonesisch woord te gebruiken in plaats van een Nederlands woord komt de boodschap dieper aan en heeft het meer impact.

4.4 Ontkennen van erkenning

Du Bois stelt dat een double consciousness ontstaan wanneer een bevolkingsgroep die tot de minderheid behoord niet erkent worden als groep en daarvoor niet alle rechten ontvangen die de groep zou moeten ontvangen. Met erkenning wordt bedoeld dat in het geval van dit onderzoek de Indo's, Molukkers en Indonesiërs niet worden gezien voor wie ze daadwerkelijk zijn, niet als gelijke worden gezien, niet geaccepteerd worden in de samenleving. Dit leidt ertoe dat de Indo's, Molukkers en Indonesiërs die niet geaccepteerd worden zich telkens moeten bewijzen, zich niet gehoord voelen en niet begrepen. HC vertelde tijdens het expertise interview dat van de Indo's werd verwacht in de jaren '50 en '60 dat ze Nederlands moesten spreken. De Indo's moesten vernederlandsen en daarvoor werden ze Nederlandse gebruiken aangeleerd. Het idee was dat de Indo's hierdoor beter zouden aansluiten in de Nederlandse maatschappij, echter werd hiermee hun eigen identiteit ontkent.

Bij HC ontstond een schaamte voor het spreken van Maleis. HC koos er liever voor om Nederlands te spreken, uit angst dat HC anders raar aangekeken zou worden. Dit geldt niet alleen voor HC, maar voor meer Indo's. De keuze werd gemaakt om liever geen Maleis te spreken in het openbaar.

Het ontkennen van het bestaan van de Indo's en de Indo's zien als volledig onderdeel van de Nederlandse samenleving heeft geleid tot een gevoel van buitensluiting onder de Indo's. De Indo's

worden niet begrepen voor wie zij zijn en wie ze daadwerkelijk zijn. Dat legt ID uit in onderstaand citaat.

> "Zolang ik anno 2021 nog uit moeten leggen dat ik Indisch ben en wat Indisch is? Als ik zeg 'ik ben in Indisich,' dan zeggen ze 'Owh ben je in Indië geboren?' Ik zeg 'nee ik ben Indisch omdat ik gemeng bloedig ben.. Wat?' Dus, ik word niet gezien wie ik ben en mijn hele groep niet (ID, 2021, Indo)."

ID verteld in bovenstaand citaat dat ze zich niet begrepen voelt en als anders wordt gezien. ID is Indisch, maar men begrijpt niet wat Indisch is. De vooroordelen die mensen hebben zorgen ervoor dat ID zich niet kan binden aan de samenleving. Dit gevoel van in een land wonen, maar niet geaccepteerd worden voor wie je bent is niet alleen aanwezig in Nederland, maar ook in Indonesië. De Indo's hebben altijd te maken gehad met een dualisme van waar voel ik me thuis. Voor ID heeft dit geleid dat zij zich niet thuis voelt in Nederland en zich niet identificeert als Nederlander. ID voelt zich meer thuis in Indonesië, maar gaf zelf aan dat ook daar ID zich niet volledig geaccepteerd heeft gevoeld. In haar ogen is een kenmerk van de Indo's dat ze niet plaatsgebonden zijn en dus een groep is zonder een eigen territorium.

> "Ik vond het lastig. Ik was een beetje blanker en ik Indisch. Ik heb dus westers bloed ook, dus ik ben een beetje groter. In hun ogen ben ik flink gebouwd, stevig, hè. En hier ben ik niet stevig. Die uiterlijke kenmerken alleen al maakte dat je buiten een groep staat. Maar het was mijn geboorteland in ieder geval (ID, 2021, Indo)."

Ook in het Nederlands-Indië en latere Indonesië werden Indo's gezien als buitenstaander. Dit sentiment van waar hoor ik thuis is diepgegrond in hun identiteit en is iets wat ze altijd met zich hebben meegedragen. Ook in Indonesië hadden Indo's te maken met vooroordelen en werden ze buiten de groep geplaatst. Opvallend genoeg verkiest ID toch Indonesië boven Nederland met waar ze zich het meeste thuis voelt. Dat heeft toch te maken dat ID opgegroeid is in Indonesië en dat daar haar identiteit ligt.

Het gevoel van thuis zijn of ergens horen ligt moeilijk onder de Indo's, Molukkers en Indonesiërs van de oudere generatie. Het jaren lang de strijd aan gaan voor de erkenning van hut bestaan heeft geleid tot de vorming van een double consciousness. Waar hun Nederlandse en Indonesische identiteit continue met elkaar overhoop liggen. In de tijd dat de oudere generatie in Nederland woont is het Indonesië verandert. Verandert dat het niet meer hetzelfde land is toen de oudere generatie vertrok. Hierdoor kijkt de oudere generatie nu anders tegen Indonesië aan dan vroeger. De oudere generatie is verder vernederlands en zijn gewend geraakt aan Nederlandse gebruiken, maar ook Nederlandse idealen. Het Indonesië wordt nu meer gezien als een vakantie land en het doet vertrouwd aanvoelen, maar of de oudere generatie nu nog zouden kunnen wonen in Indonesië is een ander verhaal.

> "Als ik op vakantie gaat, dan vind ik het wel fijn, hè zo. Met de familie zo onder ons en het lekkere weertje daar. Maar echt daar wonen is toch anders, want toen mijn moeder nog leefde ging ze voor het eerste. Mijn moeder was een Javaanse, maar toen ze voor het eerst terugkwam,toen zei ze van; ik zou me hier niet meer kunnen aarden (MT, 2021, Moluks)."

In dit citaat geeft MT aan dat haar moeder, die op middelbare leeftijd vertrokken is naar Nederland zich niet meer zou kunnen aarden in Indonesië. Het land is sterk veranderd en wat ooit voor hun overkwam als bekend, bestaat niet meer. Indonesië is voor hun vervreemd. Hoewel de respondenten

nog regelmatig terug komen naar Indonesië toe om familie te bezoeken, identificeren ze het niet meer als hun land. Voor hun doet het Maleis hun denken aan hun jeugd en het Indonesië van toen, maar niet aan het huidige Indonesië.

> "Ik denk 20 jaar geleden nog wel. Nu niet meer, het is daar is een soort afstand die wil ik niet meer overbruggen, zou ik zeggen. Vroeger had je huizen en toen ik terugkwam in diezelfde straat, bijvoorbeeld bij mijn tante, hadden alle huizen een hek zo hoog als mijn deur. Waarom? Het is heel onveilig geworden. Vroeger had je zo voor het huis een verander en daar zat iedereen, aan tafel en tegen de avond aan hè. Dat is nu allemaal dicht. Het is minder open, minder uitnodigend, jammer (ID, 2021, Indo)."

Indonesië is meer gesloten geworden en de open samenleving die er ooit was is grotendeels verdwenen. De gemoedelijkheid waar ID over spreekt is langzaam aan het verdwijnen. De samenleving in Indonesië is aan het veranderen en deze veranderingen zorgen ervoor dat de samenleving minder open is. Dit is niet alleen het geval bij de oudere generatie, maar ook de jongere generatie heeft zo zijn twijfels of ze ooit zouden willen terugkeren naar Indonesië. Zo verteld YP dat ze het niet eens is met de huidige politieke ontwikkelingen in Indonesië. De samenleving wordt steeds intoleranter en onveiliger. De respondent gaf aan dat ze niet in een land zou willen wonen waar niet iedereen geaccepteerd word.

Welk land de voorkeur heeft van de respondenten heeft te maken wanneer de respondenten naar Nederland zijn gekomen en onder welke omstandigheden. Wat waren de redenen dat de respondenten naar Nederland waren vertrokken. Zo gaven MT aan dat ze zich meer thuis voelde in Nederland en liever in Nederland zou willen blijven wonen. MT is geboren en opgegroeid in Nederland en kende Indonesië door middel van familie en vakanties. Terwijl haar man(HC) geboren en opgegroeid is in Indonesië en onder aanleiding van de KNIL naar Nederland was vertrokken in zijn tienerjaren. HC zou het liefst wonen in een vrij Maluku, maar aangezien de kans klein is dat HC dat ooit gaat meemaken in zijn levensloop, weet de HC niet goed waar hij zich thuis voelt. Het thuis voelen heeft voor HC een dubbele lading, aangezien het thuis dat hij voor ogen had hem nooit gegeven is. Dit kwam ook terug uit de verhalen van de Indische respondent, waar thuis zijn ook een gedekte lading had. Dit zal waarschijnlijk bij meerdere oudere generaties die banden hebben met Indonesië terugkomen.

Een GO (Chinees-Indonesisch) respondent vertelde dat ze wel zou willen terug verhuizen naar Indonesië, maar alleen onder bepaalde condities. Hier heeft ze goede voorziening en op haar leeftijd is dat van belang. Alleen als GO daar ook goede zorg en woning zou hebben zou GO het overwegen.

4.4 Samenvatting

Dit hoofdstuk van het onderzoek heeft deelvraag 1 behandeld en is gekeken naar hoe taal in verbinding staat met identiteit en de verbondenheid van de Indo's, Molukkers en Indonesiërs en deelvraag 3 over het gevoel van thuishoren. Taal is een onderdeel van iemands identiteit. De meertaligheid van veel Indo's, Molukkers en Indonesiërs staat in reflectie tot de meerdere en complexe identiteiten die Indo's, Molukkers en Indonesiërs ervaren. Zo voelt de een zich thuis in Nederland en de ander niet en heeft de een sterkere banden met Indonesië dan de andere. Sommige zitten helemaal in een dualisme en weten niet goed waar ze zich thuis voelen of waar ze horen. Dit is terug te zien in de vele verschillende talen die ze spreken. Het Indonesië is verandert en zo ook de taal. De voertaal is van Maleis naar Bahasa Indonesia gegaan en de oudere generatie kan zich maar

moeilijk identificeren met het nieuwe Indonesië. De talen die de respondenten spreken staan voor de identiteiten die ze hebben. Zo spreekt een van de respondenten Nederlands, Maleis en Chinees en identificeert de respondent zich ook als een Chinese Indonesische Nederlander.

5. Agency en machtsrelaties

Dit hoofdstuk gaat dieper in op machtsongelijkheden en het idee van agency van Bourdieu. Dit wordt gedaan door naar taal te kijken en hoe taal iemand in staat stelt tot het uitvoeren van actie of juist belemmerd. Hoe kan taal het gevoel van uit- en insluiting in de samenleving versterken. Dit wordt gedaan door te kijken naar het integratieproces van de Indo's, Molukkers en Indonesiërs en in welke mate de Indo's, Molukkers en Indonesiërs zich geaccepteerd voelen. Hoe heeft taal en met name het leren van de Nederlandse taal gevoeld als een noodzaak en geleid tot het gezien worden als een anders. Dit hoofdstuk zal eindigen door te kijken hoe de respondenten in contact staan met hun familie en wat deze banden voor hun betekenen.

5.1 Isolement en thuisvoelen

Uit de verhalen van de respondenten blijkt dat thuis voelen te maken heeft met waar de respondenten zijn geboren en opgegroeid. Zo voelen de respondenten die geboren en opgegroeid zijn in Indonesië of het toenmalige Nederlands-Indië zich meer thuis in Indonesië, terwijl de respondenten die geboren of opgegroeid zijn in Nederland zich meer thuis voelen in Nederland. De respondenten die in Nederland zijn opgegroeid zijn meer gebonden met Nederland, Indonesië kennen de respondenten vanuit verhalen en vakanties, maar niet als hun thuisland. De tweede generatie, de generatie die volledig opgegroeid is in Nederland, is verder vernederlands. Voor de eerste generatie ligt het onderwerp moeilijk.

De eerste generatie van de oudere zijn naar Nederland vertrokken wegens politieke onrust in Indonesië en dat het niet langer veilig voor ze was in Indonesië. Deze generatie is met gemengde gevoelens naar Nederland vertrokken en eenmaal in Nederland heeft deze generatie moeite moeten doen om te integreren. Hierdoor voelt de oudere eerste generatie zich gedeeltelijk verbonden met Nederland en met Indonesië. Het beantwoorden van de vraag waar u zich thuis voelt is lastig voor hun. Dit komt met name naar voren onder de Indische groep, die zich zowel in Nederland als in Indonesië een buitenstaander hebben gevoeld.

Het gevoel van isolement was met name sterk onder de Molukse gemeenschap. De Molukse gemeenschap kwam naar Nederland toe, als onderdeel van de KNIL, voor een veilig onderbrengen en met de gedachte dat ze ooit zouden mogen terugkeren naar een vrij Molukken. Dit had als gevolg dat er in Nederland, dat nog middenin de wederopbouw zat van de tweede wereldoorlog, geen ruimte hadden om alle Molukkers een woning te geven. In plaats daarvan werden ze geplaats in kampen. Deze kampen waren afgesloten van de samenleving. Hier leefden sommige wel voor meer dan 11 jaar. Uit de boekanalyse van snijden & stikken van Yvonne Muskita kwam naar voren dat in de kampen de Molukkers Nederlandse gebruiken werden aangeleerd. Zo werd er onder ander Nederlands voor hun gekookt. Echter was er geen verder plan om te integreren. De stemming in de kampen was ook dat het geen zin had om verder te vernederlandsen, want het verblijf was tijdelijk. De kampen bevonden zich buiten de samenleving en versterkte het beeld als buitenstaanders. Uit het boek kwam naar voren dat de Molukkers nauwelijks contacten hadden met de buitenwereld en indien dat wel het geval was, dit stroef verliep door een taalbarrière en cultuurverschillen. Dit versterkte de saamhorigheid onder de Molukkers en verklaard waarom de Molukkers een hechtere gemeenschap is dan bijvoorbeeld de Indo's en de Indonesiërs die direct in de Nederlandse samenleving kwamen te wonen.

Uit het expertise interview met HC kwam naar voren dat het integreren in de Nederlandse samenleving stond voor de oudere generatie in het teken van assimileren. De oudere generatie

moest niet alleen onderdeel worden van de Nederlandse samenleving, maar er werd van hun verwacht dat ze Nederlanders zouden worden in alle opzichten. Deze vorm van integratie aangestuurd door de Nederlandse overheid in de jaren ’50 werd toegepast op alle fronten. Zo kregen alle Indo’s boekjes van de Nederlandse overheid, waarin stond hoe ze zich moesten gedragen en wat typische Nederlandse gebruiken waren. Zo moesten alle Indo’s aardappels eten, werd verwacht dat de vrouwen gingen breien, op woensdag werd de stoep voor de deur geveegd en het was niet toegestaan om op maandag de was buiten te hangen. De oudere generatie gaven aan dat ze vernederlands zijn en dit is terug te vinden in alle keuzes die ze hebben gemaakt in hun leven. Ook in hun keuzes voor de opvoeding van hun kinderen, dat aan bod komt in hoofdstuk 6.

Het Nederlands-Indië was opgedeeld in klasse waar elke klasse zijn eigen status had. Zo hadden de Europeanen het meeste aanzien en de Indonesiërs het minste. De Indo’s vormde hierin een tussengroep. Het was in hun belang om zo Europees of Nederlands mogelijk te lijken. Dat zou ze de meeste kansen geven in hun latere leven. Het overnemen van de Nederlandse taal was een vereiste om later te werken op hoge posities, waar Nederlands de voertaal was. Dit sentiment van vernederlandsen is doorgezet naar de volgende generatie die in Nederland opgroeide. De Indo’s hebben in Nederlands-Indië op Europese scholen gezeten en daar was Nederlands de voertaal. De Molukkers hadden geen opvoeding in Nederlands en de sentimenten waren bij hun anders. De Molukkers zijn er altijd van uit gegaan dat ze zouden terug keren naar een vrij Molukken. Vanuit deze gedachte was het in hun ogen niet nodig om Nederlands te leren, aangezien het maar tijdelijk was. De tweede generatie Molukkers zijn naar Nederlandse scholen gegaan en hebben veel meer van de Nederlandse taal meegekregen.

> “Onze ouders die zijn stil blijven staan in in de tijd, maar wij tweede, we proberen toch de Nederlandse die Europese maatstaf mee te geven aan onze kinderen (MT, 2021, Moluks).”

De tweede generatie Molukkers geven aan dat ze al verder vernederlands zijn en Nederlandse gewoontes meer hebben overgenomen.

In de tijd van de oudere generatie waren banen schaars en vaak hadden Indo’s en Indonesiërs niet veel keus in het kiezen van een baan. Een baan hebben in de eerste week in Nederland werd gezien als een luxe. Hierdoor zijn veel Indo’s en Indonesiërs terechtgekomen in de middelgrote steden en dorpen in Nederland en niet in de grote steden. Dit had als gevolg dat Indo’s en Indonesiërs vaak woonden in de perifere gebieden van Nederland, waar dialecten vaker voorkwamen. Zo kwam een van de respondenten terecht in Noord-Brabant waar er in de dorpen met een sterk accent werd gesproken. De Indo’s hebben op de Europese scholen geleerd om heel net Nederlands te spreken, ook wel hoog Hollands genoemd.

> “Nou, ze kunnen mij wel goed verstaan, maar ik kon hun niet toestaan. Bijvoorbeeld ik kwam net naar buiten en ze zullen aardig hoor zijn. Ik heb natuurlijk glazen en ik snapte niet wat hij zei. Oh zegt hij, ‘ik moet Hoog Hollands praten. Heb je een nieuwe broek (ID, 2021, Indo)?”

Ondanks de Indo’s goed Nederlands spraken, vormde plaatselijke dialecten belemmeringen in het op opgenomen te worden in de samenleving. Plaatselijke dialecten zorgde er als nog voor dat bijvoorbeeld de Indo’s gezien werden als anders. In dit geval het niet spreken van de plaatselijke dialecten zorgt voor een obstakel om gemakkelijk te communiceren met de lokale bevolkining. Dit draagt bij aan het gevoel van als anders gezien te worden en het idee hebben dat groepen of personen niet erkent worden.

Naast dat taal barrière vormde om geaccepteerd te worden in de Nederlandse samenleving waren er ook een aantal vooroordelen die de oudere generatie moest overbruggen. Zo werd er toch neergekeken op de mensen uit Nederlands-Indië en waren er vooroordelen dat ze geen Nederlands konden spreken en laag opgeleid waren. Het telkens moeten bewijzen wie je bent is een veelvoorkomend onderwerp waar de respondenten over praten. Het verwacht worden dat ze geen Nederlands spreken en het niet zouden snappen. Dit was nog steker toen de oudere generatie Indo's aankwamen in Nederland. Ondanks het hebben van goed onderwijs en de Nederlandse taal goed begrijpen werden Indo's vaak niet als geloofwaardig gezien. Indo's moesten zich eerst bewijzen voordat ze serieus werden genomen.

> "Ik wilde studeren, en toen zeiden ze; 'waar bent u afgestudeerd?' en ik zeg 'in Indonesië'. 'Maar dat was hier niet geldig' zeiden ze. 'Gaat u maar eerst havo vwo doen.' En toen zei ik. Nee ik was zelfs wat ouder 28e al na een paar jaar was ben ik gaan studeren en toen zei ik: 'ja, maar ik heb op het HBS gezeten'. En toen zeiden ze; 'maar dat was Indië'. Ze hadden geen idee hoe goed die was, het HBS. Toen dacht ik, maar jullie doen geen eens de moeite om te ontdekken wat ik weet. Wat zeg ik nou, ik ga wel. Ik wil ingeschreven worden en toen zij die studiebegeleider: 'je mag één jaar als toehorster, dus je mag meedoen met de tentamens, maar die tellen niet mee, om te zien wat je niveau is. Ik heb ja gezegd, ik dacht een voet in de deur (ID, 2021, Indo)."

Bovenstaand citaat laat een verhaal zien hoe dat precies in zijn werking ging. Het onderwijs in Nederlands-Indië werd gezien als minderwaardig en daarvoor moesten alle Indo's eerst opnieuw opgeschoold werden. Dit vormde een barrière voor Indo's om zich thuis te voelen in Nederland. Het niet geaccepteerd worden en het zich telkens moeten bewijzen wat hun kunnen zijn.

5.2 De noodzaak van Nederlands

De respondenten gaven aan dat het leren van Nederlands in hun ogen geen noodzaak was of hun opgelegd wordt. De respondenten spraken Nederlands omdat ze in Nederland leven. In de tijd van de oudere generatie was Engels nog minder gewoon en de voertaal op werk en school is Nederlands. Zodoende moesten de Molukkers en Indo's ook Nederlands spreken. Op vakantiegaan was in de tijd van de oudere generatie nog geen trend en kwam pas later in trek. Nederlanders hadden daardoor nog weinig ervaring met buitenlanders of mensen die geen Nederlands spraken. Deze ervaringen zijn al heel anders bij de jongere generatie, die in een tijd naar Nederland zijn gekomen, waar al veel meer Engels werd gesproken.

> "Ja je moet maar Nederlands praten hier in Nederland. Of je op school bent of we op het werk zijn. Je moet toch (MT, 2021, Moluks)."

Ondanks de oudere generatie niet het idee hadden dat ze Nederlands moesten leren, werden ze wel indirect gestuurd om Nederlands te spreken. Om op deze manier in contact te komen met andere en te communiceren. Uit het boek Snijden & stikken van Yvonne Muskita kwam naar voren dat het leren van Nederlands nodig was om een baan te vinden, brieven te schrijven aan de regering, de weg te vragen en voor simpele transacties. Voor de Molukkers die in het begin woonden in kampen was het opzetten van een eigen bedrijf moeilijk. Zo verliepen simpele transacties stroef, door het niet spreken van Nederlands en daardoor niet begrepen te worden. Hierdoor werden de Molukkers niet serieus genomen door de lokale bevolking en trekt het de machtsverhoudingen scheef. Hierdoor hadden de Molukkers het gevoel dat ze niet gehoord werden voor wie zij waren, zoals Du Bois dat zou omschrijven. Dit droeg bij aan het idee dat de Molukkers niet erkent werden.

Door het gebrek in Nederlandse taalvaardigheid konden de Molukkers lastig binden met de Nederlanders en daardoor werd het idee versterkt dat Molukkers buitenlanders zijn. De tweede generatie is opgegroeid in Nederland en zijn naar Nederlandse scholen gegaan. De tweede generatie spreekt daarom veel beter Nederlands en hebben daardoor sneller en betere banen gekregen. Het spreken van de Nederlandse taal was nodig om nieuwe connecties te maken en een eigen netwerk op te bouwen. Het draagt ook bij aan de geloofwaardigheid.

Het spreken van Nederlands zorgde ervoor dat mensen meer onderdeel worden van de Nederlandse samenleving en verder integreren. Het breid hun netwerk uit, en zo krijgen ze ook Nederlandse vrienden en niet alleen vrienden uit hun eigen gemeenschap. Het spreken van Nederlands geeft dus nieuwe kansen en verbreed de mogelijkheden.

5.3 Als anders gezien worden

In hoofdstuk 5.1 werd al duidelijk dat Indonesische zich vaak moeten bewijzen. Hierin vormde taal als een maatstaf hoe Nederlands iemand is. De Chinees-Indonesische respondent vertelde dat de eerste jaren in Nederland moeilijk waren en dat ook taken als het kopen van de brood gepaard ging met moeite. De respondent kreeg te maken met vooroordelen en werd gezien als anders, iemand die niet tot Nederlander wordt gerekend.

> "Als ik brood moest kopen, ik praat Engels dan of in die tijd en die twee verkoopster hebben mij uitgelachen. Ja, dat is zoals mensen misschien dan denken aan discriminatie. Dan voel je dan voel je … ja dat gevoel heb ik nog hè. Dat doet nog steeds pijn hè (GO, 2021, Chinees-Indonesisch)."

Het niet begrijpen worden of uitgelachen worden heeft diepe impact gemaakt. De respondenten vertelden dat ze nooit discriminatie heeft meegemaakt, maar herinneren als buitenlander te worden gezien haar altijd nog bijblijven. Verbaasde reacties als blijkt dat ze toch Nederlands kunnen verstaan en spreken komt regelmatig voor.

Hierdoor zijn de respondenten die in Indonesië zijn opgegroeid zich nooit helemaal Nederlands gaan voelen. Degene die opgegroeid zijn in Indonesië hebben een dubbele identiteit en zijn zowel Nederlander als Indonesische. Om dat te benadrukken noemen de respondenten zichzelf Indo, Molukker of Indonesisch. Dit belemmerde het gevoel van geaccepteerd worden voor wie je bent in Nederland, waardoor thuis voelen voor sommige lastig is. Thuis voelen hangt samen met het mogen zijn wie je bent, zonder dat andere vooroordelen hebben.

> "Ja dat ik mezelf kan zijn zodra ik hier naar buiten stap ben ik de enige Indonesische in hun ogen hè. Praat ze nou wel of niet Nederlands (ID, 2021, Indo)?"

Nog steeds hebben sommige het idee dat ze gezien worden als buitenlander of niet Nederlands. Sommige respondenten geven aan dat dit gevoel minder is geworden over de jaren heen, maar dat geldt niet voor iedereen. De vraag of ze Nederlands spreken of niet kan kwetsend overkomen naar degene die al jaren lang Nederlands hebben geleerd en spreken. Ondanks de beste pogingen doen om Nederlander te worden, blijven deze stigma's aan hun hangen. Dit geldt niet alleen voor de oudere generatie die naar Nederland toekwamen in de jaren '50 en '60, maar ook voor de jongere generatie. Ook YP die elf jaar geleden verhuisde naar Nederland en toen al goed Nederlands sprak, kreeg vaak te maken met verbaasde reacties als bleek dat YP Nederlands kon verstaan en spreken. In de ogen van YP behoort ze tot de Nederlandse samenleving en is YP maatschappelijk betrokken. Echter komt het gevoel als anders gezien worden terug op momenten dat andere zich afvragen in

hoeverre ze de Nederlandse taal beheerst. Van deze stigma's komen de eerste generatie niet af en is iets wat voor hun langzaam aan een gewoonte is geworden.

Bij de vraag of de respondenten te maken hebben gehad met discriminatie antwoorden ze allemaal nee. De meeste kennen dit gevoel niet. Discriminatie is in hun ogen niet het juiste woord en het ligt meer genuanceerder. Hoewel hun verhalen soms anders doen vermoeden, hebben de respondenten over het algemeen het idee gehad dat ze welkom waren in Nederlanden en werd over het algemeen vriendelijk op ze gereageerd. Een van de respondenten vertelde dat ze al haar hele leven als een buitenstaander werd gezien en dat het onderdeel van het leven is. Zo was discriminatie ook onderdeel in Indonesië.

> "Dat is één ding, dat moet je van de geschiedenis weten hoe of waar Chinezen werden soms gediscrimineerd door echte Indonesiërs, maar dat wenden. Ik weet Chinezen woonden meestal in de hoofd straten en de zijstraten naar de achterkant enzo daar wonen veel Indonesiërs, zoals we als lagere school kinderen, dan lopen dan dan werden we altijd gepest of dan doen ze zo; Hé, Cina, Cina, China, Chinees, Chinees (GO, 2021, Chinees-Indonesisch)!"

Voor de Chinees-Indonesische bevolking was gepest worden onderdeel van het dagelijkse leven. Veel Chinees-Indonesische families hadden goede banen. Chinees-Indonesische vormde de tussenpersoon in handel tussen de Nederlanders in Nederlands-Indië en de Indonesiërs. Hierdoor waren de Chinees-Indische welvarend en konden ze de betere huizen in de hoofdstraten kopen. Dit viel zwaar bij de meeste Indonesiërs die moeite hadden om rond te komen en dit was een van de redenen dat er regelmatig conflicten waren tussen beide groepen in Nederlands-Indië en het latere Indonesië. Als anders gezien worden was hiermee onderdeel van het leven en maakte daarin geen grote verschillen met het thuis voelen in Nederland.

5.5 Samenvatting

Dit hoofdstuk van het onderzoek heeft deelvraag 2 behandeld in welke mate de Indo's, Molukkers en Indonesiërs zich erkent en geaccepteerd voelen. Daarnaast is gekeken naar de machtsongelijkheden die verspreid zijn door taal waarmee de Indo's, Molukkers en Indonesiërs mee te maken hebben gehad. Taal zorgt dus voor vormen van in- en uitsluiting. Zo kan taal een gevoel van verbintenis brengen tussen personen en groepen. Door het spreken van dezelfde taal, die niet door vele begrepen wordt kunnen Molukkers, Indo's en Indonesiërs zich afzonderen van de rest en zich uniek voelen. De taal staat hiermee in connectie tot de gedeelde ervaringen die de groepen hebben meegemaakt. Taal kan daarnaast ook zorgen voor uitsluiting. Zo kan het niet spreken van de juiste taal ervoor zorgen dat iemand minder baankansen krijgt, maar ook dat iemand minder begrepen wordt door zijn omgeving. Uitgelachen worden of niet serieus genomen worden hangen samen met taal. Door het niet spreken van de taal kan iemand gezien worden als anders en taal is dus hierin een belangrijke maatstaf waaraan mensen meten of iemand erbij hoort of niet. Het spreken van Nederlands kan de integratie versoepelen en ervoor zorgen dat iemand zich sneller thuis voelt en geaccepteerd. Op deze manier kan taal het gevoel van buitensluiten en er niet bij horen ook versterken. Dit is een dualisme waar Indo's, Molukkers en Indonesiërs hun hele leven mee hebben gevochten.

6. Percepties en reproductie van structuren

Dit is het laatste hoofdstuk van het empirische gedeelte van het onderzoeksverslag. Dit hoofdstuk zal gaan over opvoeding en het belang van taal in de opvoeding. Het hoofdstuk zal beginnen met hoe de respondenten terug kijken op hun eigen opvoeding en hoe zij zelf zijn opgegroeid met taal. Het tweede gedeelte van dit hoofdstuk zal gaan over hoe de respondenten hun eigen kinderen opvoeden. Welke elementen nemen ze over vanuit hun eigen opvoeding en wat hebben ze veranderd aan de opvoeding van hun kinderen. Tevens wordt er gekeken hoe de respondenten aankijken tegen een tweetalige opvoeding en de waarde die ze hechten aan hun eigen geboortetaal.

6.1 Contact met familie en vrienden

Toen de Indo's, Molukkers en Indonesiërs naar Nederland toekwamen, ongeacht van de generatie, is een gedeelte van de familie achtergebleven in Indonesië. Alle respondenten staan nog steeds in contact met hun familie in Indonesië en hebben frequent contact. Wie er achter gebleven is in Indonesië verschilt per persoon. De oudere generatie zijn vaak met gezin en al naar Nederland toe gekomen en alleen enkele ooms of tantes zijn achtergebleven. De oudere generatie moest naar Nederland toe komen, want alles dat enigszins Europees was moest weg uit Indonesië. Zo vertrokken alle Indo's naar Nederland toe met hele families, alleen als een Indo getrouwd was met een Indonesiër was het toegestaan om in Indonesië te blijven. Voor de jongere generatie, die vaak zelfstandig naar Nederland zijn gekomen, woont het grote gedeelte van de familie nog in Indonesië. Dit zijn ouders, broers en zussen en grootouders. Vaak heeft de jongere generatie dagelijks tot meerdere malen per week contact met hun familie.

Indo's, Molukkers en Indonesiërs hebben niet alleen nog regelmatig contact met hun familie, ze gaan ook nog regelmatig op bezoek bij familie. Sommige gaan elk jaar terug naar Indonesië om daar voor een aantal weken te verblijven. Een vast onderdeel in deze vakantie is het op bezoek gaan bij familie, maar trekken vaak ook verder Indonesië in. Indonesië is een vakantieland geworden. Voor sommige voelt het niet meer als thuis, maar een plek om te ontspannen en de wereld te ontdekken.

De taal die gesproken wordt met familie, maar ook met vrienden is een combinatie geworden van een aantal talen. Het is niet volledig Nederlands en ook niet volledig Indonesisch. Er worden vaak in dezelfde zin Nederlandse woorden en Indonesische woorden gebruikt. Andere combineren het ook nog met het Engels of Javaans.

> "Nou ja, ik om uit een Indonesische familie, dus als ik netjes ben en ook wekelijks contact onderhoudt en soms ben je natuurlijk druk en dan kom je er niet aan toe. Maar nu ik nichtjes heb zie ik ze via Whatsapp, althans dat is altijd wel wekelijks. En zoals ik al zij, het is nu een beetje een tjampoer geworden, een mix van, het is niet volledig Indonesisch, maar het is ook niet volledig Nederlands. En dan zou ik zeggen dat ik sowieso wekelijks dan wel om de drie dagen heb ik een Indonesische pet op en als ik mijn nichtjes zie. Mijn vriendje T die kan zich er af en toe ook altijd nog wel over verwonderen, zodra ik met mijn familie dan praat dat ik dan ook een ander accent krijg (BH, 2021, Indonesisch)."

Uit bovenstaand citaat blijkt dat er gesproken wordt via de telefoon, maar ook via whatsapp. Dit gebeurd wekelijks, maar kan ook vaker. De taal is een mix geworden van verschillende talen en het gaat met name om dat er vlot gesproken wordt. Bepaalde emoties zijn makkelijker uit te drukken in de ene taal dan in de andere taal en hierdoor wordt in spreekvorm vaak een mengelmoes van talen gemaakt. Ook voor degene waarvan hun ouders geen Nederlands spreken is het in Indonesië meer

de gewoonte om een mengelmoes van talen te maken. Hier wordt er dan geen mix gemaakt van Nederlandse en Indonesische woorden, maar een mix van Indonesisch, Engels en met lokale talen, zoals het Javaans.

De jongere generatie die naar Nederland is gekomen hebben hun eigen netwerk opgebouwd in Nederland. Hier heeft de jongere generatie hun partner gevonden en nieuwe vrienden gemaakt. Hun vriendengroep bestaat niet alleen uit Nederlanders, maar ook uit andere Indonesiërs, die om dezelfde redenen naar Nederland zijn gekomen. Met hun Indonesische vrienden spreken ze regelmatig Indonesisch. Ook hier is de taal een mengeling van Nederlands en Indonesisch geworden. De jongere generatie gaven aan dat ze zich niet bezwaard voelen om de Indonesische taal openbaar te spreken. De jongere generatie voelt zich hierin helemaal vertrouwd en in het Indonesisch spreken geeft een gevoel van verbondenheid. Zo zorgt het spreken in deze taal ervoor dat ze met zijn alle samen zijn en zich kunnen onttrekken van de rest. Ondanks de ontmoetingen toevallig zijn verlopen, hebben ze elkaar onbewust opgezocht. Het spreken van dezelfde taal en zelfde achtergrond zorgde voor een snellere en diepere connectie.

Daarnaast zijn de Indo's, Molukkers en Indonesiërs de Nederlandse waarde gaan waarderen. Indonesië wordt gekenmerkt door de vele ongeschreven regels en dat kan het gedrag en expressie van een individu beperken. Zo geeft met name de jongere generatie aan dat de vrijheid van meningsuiting die ze in Nederland ervaren zijn gaan waarderen en dat dit een obstakel vormt als ze ooit zoude willen wonen in Indonesië. De jongere generatie heeft in grotere mate dan de oudere generatie de percepties en habitus van de fields waartoe zij behoren in Nederland overgenomen.

> "Wat ik wel lastig vind zijn de etiquette, die ongeschreven regels, die de Indonesiër hebben. Wat dat betreft ben ik opgegroeid in een Westers land en ik voel mij heel vrij. Ik weet niet of dat alleen aan mij generatie ligt, maar ik voel me alsof ik alles kan doen en daar heb ik altijd wel het gevoel dat het beperkt is. Je gedragen zo als je wilt. Hier in Nederland zou ik mijn haar gewoon los doen en een korte broek dragen, zodat je nog net mijn niet onderbroek ziet. Niet dat ik dat doe, maar dat deed ik misschien wel toen ik tien was, maar dat zou ik daar absoluut niet doen. Ik merk dat er toch wel veel etiquette zijn, veel ongeschreven regels en veel verwachtingen van hoe je netjes gedraagt, zeg maar. Dat vind ik lastig aan de Indonesische cultuur (BH, 2021, Indonesisch)."

Regels als wat voor kleding mag gedragen worden en wat voor kleding niet, of wat mag iemand zeggen en tegen wie en wat niet. Al deze regels beperken de individuele vrijheid. Deze regels komen voort uit de waardes dat iedereen rekening moet houden met elkaar. Beleefdheid en ingetogenheid zijn kenmerken van de Indonesische cultuur, of met name van de Javaanse cultuur. Dit resulteert dat er veel etiquette zijn van hoe iemand zich moet gedragen en dit wordt door de jongere generatie gezien als een belemmering in wie ze zijn. Hierdoor voelt de jongere generatie zich over het algemeen meer thuis in Nederland dan in Indonesië.

Dit komt niet alleen naar voren uit de interviews, maar ook uit het boek Snijden & stikken van Yvonne Muskita. In het boek beschrijft Yvonne Muskita dat de jongere generatie de waarde van individuele vrijheid meer hebben overgenomen en meer individualistisch gericht zijn. De jongere generatie heeft daarin meer de percepties en gebruiken van de Nederlanders overgenomen dan de oudere generatie. Hierdoor kijkt de jongere generatie anders naar de geschiedenis van hun ouders en naar Indonesië of de Molukken, zoals verder beschreven zal worden in onderstaande paragrafen.

6.2 Connectie met taal en door taal

Uit de interviews komen verschillende antwoorden naar voren op de vraag met welke taal de respondenten zich het meest verbonden voelen. Ook op de vraag welke taal de voorkeur heeft bij spreken worden verschillende antwoorden gegeven. De een heeft de voorkeur voor het Nederlands en de ander voor het Maleis of Bahasa Indonesia. Het achterliggende proces hierachter lijkt te zijn met welke taal iemand is opgevoed. Zo hebben de respondenten die in hun jeugd Indonesisch spraken nu meer banden met het Indonesisch en heeft het Indonesisch bij hun ook de voorkeur voor spreken. De respondenten die opgegroeid zijn met het Nederlands geven eerder de voorkeur voor Nederlands. Dit geldt echter niet bij iedereen, als voor sommige de voorkeur geven voor het Indonesisch, hoewel ze thuis Nederlands spraken. Voor hun staat het Indonesisch in contact met de herinneringen van hun jeugd.

Hoe men over taal denkt lijkt ook samen te hangen met hoe de taal geleerd is. Zo kan een taal aangeleerd worden vanuit de school en door middel van methodes en boeken of geleerd worden door directe ervaringen. Iemand die de taal geleerd heeft vanuit directe ervaringen heeft veel meer een band met de taal en zou het ook vaker spreken. De taal wordt hier verbonden met de ervaringen die opgedaan zijn tijdens het leren. Hierdoor staat de taal direct in verbinding met herinneren. Niet alleen hoe de taal is geleerd bepaald welke band met de taal geschapen is, maar ook de leeftijd, dat blijkt uit onderstaand citaat.

> "Maar mijn broertje is een ander verhaal, trouwens. Mijn broertje die is zes jaar jonger dan ik en hij is een keer, dat was toen hij net geboren was, naar Indonesië geweest. Toen was hij net geboren, dus daarvan heeft hij niks van meegekregen en daarna was hij denk ik 7 en ik denk dat dat net een ander moment in je leven is, waardoor je minder vrij bent om de taal op te pakken. Dus hij heeft, echt wel minder met het Indonesisch. Hoewel hij nu met een Indonesische vrouw getrouwd is en heeft hij daarna wel weer een inhaal slag gemaakt in het Indonesisch. Hij heeft ook in zijn studie, zijn stage zeg maar in Indonesië gedaan en daar dan de taal een beetje geleerd, maar ik merk wel dat zijn vrouw en hij thuis het meest Engels spreken (BH, 2021, Indonesisch)."

Leeftijd en de manier hoe de taal geleerd is heeft invloed op wat voor banden mensen hebben met de taal. Uit het citaat komt naar voren dat de respondent beter de Indonesische taalbeheerst en meer een band heeft dan zijn broer, die het op een latere leeftijd geleerd heeft via een studie. Sterker nog de broer spreekt met zijn Indonesische vrouw voornamelijk Engels, in plaats van Indonesisch. Door taal te leren vanuit ervaringen krijgt het een persoonlijke waarde. Dat is best toe te lichten via onderstaand fragment, waar een van de respondenten nog geen Indonesisch sprak en andere manieren van communiceren moest vinden.

> "Ik weet nog wel dat ik nog niet alles, ik begrijp alles al wel, maar dat ik me nog niet altijd kon uiten. Ik weet nog een tante van mij, zij was danseres, en die nam me mee naar haar dansschool en vroeg aan mij of ik wilde meedoen. ik was zo verlegen en ik wilde zeggen dat ik alleen maar wilde kijken, maar dat ik dat woord niet kende, voor kijken. Dus ik wees naar mijn ogen en ik kende het engelse woord eyes, maar ik kon dat dus niet zeggen. Maar dan vertel je Lihat. Zo leerde je de taal zeg maar, omdat je het eerst niet weet en dan ga je het gewoon proberen. Maar ik kan me nog wel herinneren de alle eerste keer dat ik werd meegenomen en dat ik dacht het ontbreekt mij aan gereedschap om mij duidelijk te kunnen maken wat ik wil in dat land. Maar dat heb ik één of drie keer meegemaakt en daarna, ik kan me in het Indonesisch altijd makkelijk redden nu (BH, 2021, Indonesisch)."

Het ontbreken aan de juiste taalvaardigheden, zorgt ervoor dat men creatief moet zijn met communiceren. Door middel van gebaren, woorden en wijzen wordt de taal geleerd. Op deze manier wordt taal verbonden aan bepaalde gebaren, maar ook gebeurtenissen en dit creëert nieuwe herinneringen. Taal wordt hiermee onderdeel van de identiteit van iemand. Ervaringen als bezoek brengen aan Indonesië laten een diepe impact achter en als daarbij ook nog een nieuwe taal bij wordt geleerd blijft dat bij iemand hangen.

6.3 De Indonesische opvoeding

Indonesië wordt gekenmerkt door veel verschillende etniciteiten die naast elkaar leven. Niet alleen buitenlandse etniciteiten, maar ook binnenlandse etniciteiten. Indonesië bestaat uit veel verschillende eilanden en elk eiland heeft zijn eigen identiteit en bevolking. De grotere eilanden, zoals bijvoorbeeld Java en Sumatra kennen ook op het eiland zelf regionale verschillen. Zo legde de respondenten uit dat Java bestaat uit west-Java, Midden-Java en Oost-Java. De eilanden hebben elk hun eigen taal. De grote regionale verschillen is terug te zien in de opvoeding van Indonesiërs.

De opvoeding van Indo's, Molukkers en Indonesiërs worden gekenmerkt doordat de opvoeding streng is. Streng houdt in dat de opvoeding bestaat uit veel regels waar kinderen zich aan moeten houden. Dit zijn voornamelijk gedragsregels van hoe kinderen zich netjes horen te gedragen. Zoals eerder vermeld zijn respect en beleefdheid hoge waardes in Indonesië en dit komt terug in de opvoeding. Kinderen wordt geleerd om respectvol om te gaan met ouderen, visite en vreemden. Zo gelden er bepaalde omgangsvormen wanneer men spreekt tegen ouderen. Er wordt van kinderen verwacht dat ze u zeggen tegen hun grootouders, dit is een teken van respect. Daarnaast is het de gewoonte om andere aan te spreken met twee woorden. Het zeggen van hoi of dag alleen is niet voldoende. Kinderen moeten zeggen dag oma, dag tante of dag oma Lien.

> "In het begin, als ik bijvoorbeeld hier over straat loop en dan waren er allemaal van die kleine kinderen. Als ze ons dan tegenkwamen was het dan van 'hoi' en ik toen 'hoi'. Tegen wie heb je het? Omdat ons werd geleerd om met twee woorden te praten, 'dag oom, dag tante'. De kinderen van nu doen dat niet, 'hoi' (MT, 2021, Moluks)."

De kinderen van de tweede generatie in Nederland zijn minder streng opgevoed en dat is te merken in hoe ze andere aanspreken. Dit is in contrast met de Nederlandse opvoeding, waar er minder aandacht wordt besteed aan wat beleefdheid is. In de ogen van veel Indo's, Molukkers en Indonesiërs zijn Nederlanders een stuk onbeleefder en houden Nederlanders minder rekening met elkaar. Indo's, Molukkers en Indonesiërs beschouwen de Nederlanders als directer en spreken vrijuit wat ze denken. Dit is iets dat verschilt met de Indonesische opvoeding waar eigen meningen en persoonlijke opvattingen meer voor zich zelf worden gehouden.

Daarnaast is de hiërarchie in het Indonesische huishouden omgedraaid met dat van de Nederlandse. De kinderen staan in het Nederlands huishouden bovenaan en kom en op de eerste plek, terwijl voor een Indonesisch huishouden de kinderen onderaan de hiërarchie staan en als laatste komen.

> "Onze cultuur draaid echt om koel, beleefdheid en respect. Als wij zeg maar aan tafel zaten met het hele gezin voor het avondeten en opa en oma waren toevallig aanwezig. Mochten wij niet pakken. Eerst moest opa opscheppen. Eerst de oudste zeg maar en daarna de rest. En dan, ja ik ben niet de rest, want ik was de jongste. Maar ik was vroeger stout en ik pakte stiekem wat lekkers van tafel (RG, 2021, Indonesisch)."

Het eten voordat het iemands beurt is word gezien als stout en ondeugend. Kinderen moesten hun beurt afwachten. De ouders bepaalde wat er gebeurde en niet de kinderen. Een ander voorbeeld is dat als oma aan de eettafel zit het als disrespectvol wordt gezien als kinderen langs hun oma lopen zonder te begroeten. Iedere keer dat kinderen langs hun grootouders en ouders moeten, is het de bedoeling dat ze elkaar begroeten.

Dit is anders in vergelijking met de Nederlandse cultuur. In de Nederlandse cultuur word de relaties tussen de ouders en de kinderen als meer gelijk gezien. Vaak wordt er eerst opgeschept voor de kinderen bij het avondeten. Kinderen mogen in Nederland hun eigen mening hebben en zeggen wat ze denken. Dit wordt aangemoedigd door de ouders. Veel van de ouderen generaties zijn nog opgevoed met deze strenge gewoontes en het was voor hun wennen dat deze gebruiken anders zijn in Nederland.

Paradoxaal aan de strenge opvoeding van de Indonesische kenmerkt de Indonesische opvoeding van de jongere generatie zich dat de kinderen sterk verwend voelen. Ondanks de strenge regels krijgen de kinderen buitengewoon veel aandacht. Vaak de hele familie ontfermt zich over de opvoeding van de kinderen. Kinderen worden direct getroost als ze huilen. Dit leidde tot ergernissen onder een van de respondenten. De respondent had meer de Nederlandse gebruiken overgenomen en troostte haar kind niet direct altijd als haar kind huilde. Dit is een Nederlandse opvoedingsstijl om te laten zien dat huilen niet alles oplost en niet alles geeft wat men krijgt. Dit helpt mee aan de zelfstandigheid van de kinderen.

Het is in dit onderzoek onduidelijk of dat het verwennen van kinderen onderdeel is van alle Indonesische opvoeding of dat het zich met name beperkt tot de jongere generatie. Uit het boek blijkt dat de Molukse samenleving in Nederland het niet breed hadden en dat er voorzichtig met spullen werd omgegaan. Alles dat gerepareerd kon worden werd niet weggegooid. In deze zin was de Molukse samenleving heel zelfstandig en hadden vormen van autarkie.

Een van de respondenten gaf aan dat ze zelfstandiger is geworden toen ze eenmaal verhuist was naar Nederland. In Indonesië deed de respondent alles samen met vrienden en eenmaal in Nederland werd er van ze verwacht dat ze alleen boodschappen ging doen. De zelfstandigheid komt voort uit de Nederlandse opvoeding en in Indonesië is het meer de gewoonte om altijd met elkaar op te trekken en met elkaar activiteiten ondernemen.

De Indo's, Molukkers en Indonesiërs worden gekenmerkt door hun meertaligheid, zoals eerder is genoemd in hoofdstuk 4.1. In Indonesië worden veel verschillende talen naast elkaar en door elkaar heen gesproken. Bahasa Indonesia of het Maleis, ligt aan de periode, is de hoofdtaal en wordt het meest gesproken. Dit is terug te zien in hoe de respondenten zelf zijn opgevoed. Met uitzondering van de Indo's was de voertaal bij de meeste respondenten thuis Indonesisch. De respondenten spraken met hun ouders thuis Maleis of Bahasa Indonesia, echter de ouders onderling spraken af en toe hun eigen lokale taal, Javaans, Minangkabau, of Chinees. Echter doordat de ouders deze taal alleen onderling spraken en niet met hun kinderen hebben de kinderen de lokale taal van hun ouders passief geleerd en niet actief.

> "Thuis, Chinees en Indonesisch. Ja, dan Chinees en ja toch ook Indonesisch. Nooit Nederlands, want de gemeenschap die met Chinese afkomst daar zijn niet van de Nederlandse opvoeding. Meestal Chinees en Indonesisch. Ja. daar hoor ik bij. Anders dan bij de bijvoorbeeld de Indo's hè. Die die gaat naar Nederlandse opleiding, maar ik niet (GO, 2021, Chinees-Indonesisch)."

De taal werd onbewust doorgeven van hun ouders aan hun. Sommige zijn heel gevaardigd geworden in bijvoorbeeld het Chinees of Javaans, maar de meeste van de respondenten begrijpen alleen de taal en kunnen het niet terugspreken. De lokale taal verschilt onderling te veel met het Indonesisch. De ouders hebben vaak bewust gekozen om hun kinderen niet tweetalig op te voeden. Dit was met de veronderstelling dat het niet nodig was om een tweede taal te leren en dat het spreken van goed Indonesisch het succes van kinderen later zou vergroten.

De meeste respondenten hebben later in hun leven de taal verder opgepakt en spreken het nu in een combinatie met Indonesische woorden en woorden van andere talen. De respondenten geven aan dat ze waarde hechten aan de lokale talen van hun ouders, maar zich meer verbonden voelen met het Indonesisch of Maleis, omdat dit de taal is waarmee ze voornamelijk zijn opgevoed. Voor de Indo's ligt de nadruk meer op het Nederlands, aangezien dat de taal was die de Indo's voornamelijk thuis en op school spraken, zoals uit bovenstaand citaat blijkt.

6.4 Meertalige opvoeding van de kinderen

Met de komst naar Nederland hebben veel Indo's, Molukkers en Indonesiërs voor de keus gestaan hoe zij hun eigen kinderen gaan opvoeden. Dit heeft tot verschillende keuzes geleid en grofweg kan gezegd worden dat er een verschil is te vinden tussen de oudere generatie en de jongere generatie. Kort samengevat heeft de oudere generatie hun kinderen vrijer opgevoed en meer volgens de Nederlandse gebruiken en de jongere generatie keert meer terug naar de Indonesische gewoontes en voeden hun kinderen strenger op.

De oudere generatie hebben veel moeite ingestoken om te integreren in de Nederlandse samenleving en hun worsteling om als volledige Nederlander gezien te worden is terug te zien in welke keuzes van opvoeding zij hebben gemaakt. De oudere generatie heeft hun hele leven geworsteld met hun identiteit. De oudere generatie werd vaak gezien als anders en deze gevoelens hebben ze hun kinderen van willen beschermen. De oudere generatie is verder vernederlands en ook in hun opvoedingsstijl hebben zij meer Nederlandse elementen over genomen.

> "Ja, vroeger werden we heel anders opgevoed dan tegenwoordig, hè. Tegenwoordig geven we onze kinderen veel vrijheid. Daar hebben we spijt van, ondertussen. Dus ik als ouder, we hebben spijt dat we onze kinderen teveel vrijheid hebben gegeven. Maar ja, we leven in een in een andere tijd, hè, dus wij moeten ook proberen met de tijd mee te gaan, hè (MT, 2021, Moluks)."

De oudere generatie probeerde zich aan te passen in veranderende tijden en mee te gaan met de Nederlandse gebruiken. Hun kinderen werden met veel vrijheid opgevoed en minder met de strenge regels dat typerend is aan de Indonesische opvoeding. De respondent geeft aan hier spijt te hebben. De respondent had meer van haar zelf en haar cultuur aan haar kinderen willen doorgeven.

> "Als de visite kwam, dan moest je gelijk de kamer uit, terwijl nu zitten de kinderen erbij en dan zitten ze zo en dan met een sigaret. Of weet ik veel met de telefoon en en dan als we aan het praten zijn, praten ze er tussendoor. Daar heb ik een hekel aan. Ja hou je mond toch, maar nee zitten ze zo te kwebbelen met elkaar (MT, 2021, Moluks)."

De kinderen van de oudere generatie hebben meer vrijheid ervaren en kunnen zich meer individueel uiten. De respondenten trekt hier gelijkenissen met haar opvoeding. In haar tijd mocht ze niks. Netjes gedragen naar je ouders toe, niet tegen ze in spreken en luisteren wat ze te zeggen hebben. De Indonesische waardes als beleefdheid hebben de kinderen van de oudere generatie minder

meekregen. Dit heeft deze generatie bewust gedaan, zodat hun kinderen beter zouden passen in de Nederlandse samenleving. Het vernederlandsen was een vorm van bescherming naar hun kinderen toe. De kinderen van de oudere generatie grijpen weer langzaam terug op de opvoeding waarmee hun ouders zijn opgevoed. Dus de vierde generatie wordt door de derde generatie weer opgevoed zoals de eerste en tweede generatie zijn opgevoed.

> "Ja we weten het wil nu en de tweede en de derde generatie, die was heel veel. We gaven ze heel veel vrijheid, hè, de derde generatie. Maar je ziet nou dat de vierde generatie van kinderen die worden dus weer terug opgevoed als wij vroeger (MT, 2021, Moluks)."

Dit is een langzame verschuiving die zichtbaar is in de Indische, Molukse en Indonesische gemeenschap. Kinderen spreken bijvoorbeeld meer met twee woorden.

De oudere generatie heeft ervoor gekozen om hun kinderen ook niet op te voeden met een tweede taal. De kinderen spraken alleen Nederlands thuis en geen Maleis of Bahasa Indonesia. In de ogen van de oudere generatie had het geen nut om hun kinderen ook nog hun moedertaal aan te leren. Het Maleis of Indonesisch werd niet gesproken op scholen of werk, dus de oudere generatie was van mening dat het goed leren van de Nederlands taal hun kinderen de beste kansen in hun leven zou geven.

De kinderen van de oudere generatie hebben Maleis of Bahasa Indonesia geleerd of op een later moment in hun leven of door het op te vangen wanneer hun ouders het tegen elkaar spraken. Met name de Molukkers en Indonesiërs spraken met hun kinderen Nederlands, maar onderling met hun partners nog af en toe Indonesisch. De kinderen van de oudere generatie hebben dit passief opgevangen en dat heeft ervoor gezorgd dat de kinderen nu vaak de Maleise of Indonesische taal begrijpen. De kinderen zijn het Maleis of Indonesisch ook meer met hun ouders gaan praten op latere leeftijd. Sommige kinderen hebben het Indonesisch geleerd door eigen interesse en zich er in verdiept op latere leeftijd.

> "De kinderen kunnen die kunnen, geen Maleis zeg maar goed. Toen ze opgroeiden konden ze geen Maleis en toen ze bij opa en oma logeren, toen moesten ze wel hè. En toen begonnen ze pas Maleis te leren (MT, 2021, Moluks)."

Sommige kinderen van de oudere generatie hebben Maleis geleerd via hun grootouders. Vooral van de Molukkers en Indonesiërs spraken de grootouders vaak niet of slecht Nederlands. Hierdoor werden de kinderen van de oudere generatie in zekere mate gedwongen om Maleis te spreken.

Voor de Indo's ligt het heel anders. De Maleise of Indonesische taal is veel minder gebruikelijk bij hun. De Indo's spraken over het algemeen goed Nederlands en in mindere mate Maleis. Sommige Indo's spreken helemaal geen Maleis. De Indo's van de oudere generatie hebben hun kinderen volledig opgevoed met Nederlands, maar de kinderen kregen ook niet de Maleise taal met zich mee, doordat hun ouders of grootouders het onderling met elkaar spraken. Hierdoor hebben de Indo's ook minder affiniteit met de Indonesische taal.

Van de jongere generatie Indonesiërs die in Nederland wonen, hebben andere keuzes gemaakt dan de oudere generatie. De jongere generatie heeft gekozen voor een tweetalige opvoeding van hun kinderen. Naast het leren van twee talen bij hun kinderen komen er ook nog meer Indonesische elementen in de opvoeding terug. De jongere generatie hecht waarde aan het doorgeven van hun cultuur. Dit heeft waarschijnlijk mee te maken dat in vergelijking met de oudere generatie de jongere generatie minder obstakels heeft moeten overbruggen met integreren.

De jongere generatie voeden hun kinderen op met de Nederlandse taal en de Indonesische taal. De een doet het door voornamelijk Indonesisch tegen haar kinderen te spreken en de ander doet het door ook samen met haar dochter te zitten en dan samen nieuwe woorden en grammatica te leren. De respondent heeft in Nederland een Indonesisch kinderboek gekocht en een aantal boeken in Indonesië gekocht om haar kinderen de Indonesische taal te leren. De respondent geeft aan dat bij haar eerste dochter het nog zoeken was wat het beste manier is om haar kind tweetalig op te voeden. Dit was duidelijker bij haar tweede kind. Dit is ook te merken in het verschil in taalbeheersing tussen haar twee kinderen. Haar jongste kind pakt het Indonesisch veel sneller op dan haar oudere kind.

> Ik vind dat tweetalige opvoeding belangrijk is voor de ontwikkeling van de kinderen zelf en ze zijn daardoor natuurlijk gewend geraakt met verschillende culturen en niet alleen de taal, maar ook culturen. En de manier waarop ik dat doe, begin ik altijd met liedjes met boeken. En ja, in het dagelijks leven dan consistentie daar aan te geven. Het is goed voor hun lees of leervaardigheden later en het is ook goed voor de familie. Het is goed voor mijn familie in Jakarta, dan kunnen ze elkaar goed of beter snappe. Ook voor mijzelf, want dan praat ik ook natuurlijk makkelijker met hun. En, dat kan ik beter uiten In het Indonesisch. Voornamelijk als het te maken heeft met emoties en zo boosheid of droevigheid en dat soort dingen (YP, 2021, Indonesisch)."

YP gaf aan dat ze een tweetalige opvoeding belangrijk vind voor de persoonlijke opvoeding van haar kinderen. Het in aanraking komen met verschillende culturen is van belang voor hun latere leven in de huidige wereld. Naast het belang van de ontwikkeling van de kinderen is het tweetalig opvoeden ook van belang voor de kinderen om in contact te komen met hun familie. Dit was niet alleen het geval bij YP, maar ook bij RG en MT. De eigen familie van de Indonesische respondenten leven nog grotendeels in Indonesië en spreken geen Nederlands. Hiervoor leren de respondenten hun kinderen ook Indonesisch, zodat de kinderen kunnen communiceren met hun familie. Op deze manier kunnen hun kinderen een connectie opbouwen met hun grootouders, ooms en tante. Dit is een verantwoordelijkheid die de respondenten met zich meedragen. Als laatste geeft YP aan dat het ook voor haar handig is als haar kinderen Bahasa Indonesia spreken. Dit omdat YP zich ondanks haar Nederlandse vaardigheden, zich soms beter kan uiten in het Indonesisch. Door ook complexe emoties en gevoelens te kunnen uiten naar haar kinderen toe, begrijpen haar kinderen haar beter en bouwt YP op deze manier een diepere band op met haar kinderen.

De meeste respondenten van dit onderzoek zijn religieus en zijn Katholiek, Protestant of Moslim. De Molukkers zijn het strengst gelovig en zijn nog het meest actief bezig met het geloof. De Molukkers gaan nog regelmatig naar de kerk toe en daar zingen ze Molukse liedjes. Echter in hun opvoeding naar hun kinderen hebben ze de kinderen ook de vrijheid gegeven om zelf te bepalen of ze gelovig zijn of niet. Dit heeft erin geresulteerd dat de kinderen van de oudere generatie zich vaker tot niet-gelovig definiëren. Ook in de opvoeding van religie heeft de oudere generatie vaker de kinderen de vrijheid gegeven om zelf te bepalen wat ze geloven en in welke mate ze betrokken willen zijn in het geloof.

> "Ik laat wel de normen en waarden zien en de betekenis van dit en dit en de islam doen we zus en zo en weet je waarom ABC leg ik het uit, maar of mijn kinderen dat wel oppakken en wat ze daarmee daarmee gaan doen, dat moeten ze zelf weten. Ik ik ik, ik bied het gewoon aan, zeg maar (YP, 2021, Indonesisch)."

Uit bovenstaand citaat komt naar voren dat de jongere generatie Indonesiërs van dit onderzoek zijn religieus, maar houden er een vrije interpretatie aan over. De jongere generatie is niet streng gelovig en nemen dat ook mee in de opvoeding van hun kinderen. Zo voedt de jongere generatie hun kinderen op met de verhalen en gebruiken van hun geloof, maar dwingen ze hun geloof niet op. De jongere generatie verteld over hun geloof, maar nemen hun kinderen niet mee in gebruiken. Met het idee dat de kinderen ook op latere leeftijd hun eigen keuze maken.

6.2 Samenvatting

Dit hoofdstuk van het onderzoek heeft grotendeels deelvraag 3 behandeld en is gekeken naar het integratieproces van de Indo's, Molukkers en Indonesiërs. Hier is verder gekeken naar de keuzes die de Indo's, Molukkers en Indonesiërs hebben gemaakt in hun leven en in de opvoeding van hun kinderen. De keuze voor een tweetalige opvoeding of niet ligt dus aan de omstandigheden dat de Indo's, Molukkers en Indonesiërs naar Nederland zijn gekomen. Zo heeft de oudere generatie hun best gedaan om hun kinderen zo Nederlands mogelijk op te voeden, waardoor de kinderen ook minder affiliaties hebben met Indonesië. Terwijl de jongere generatie een combinatie proberen te maken tussen Nederlandse en Indonesische gebruiken, met als resultaat dat hun kinderen meer meekrijgen van Indonesië. De jongere en oudere generatie hebben hun opvoeding aangepast op de huidige situatie in de samenleving en wat in de beste interesses zou zijn van hun kinderen. Het doorgeven van hun geboortetaal werd gezien als het doorgeven van hun cultuur en vanuit deze opzichte hangt taal sterk samen met cultuur en gebruiken.

7. Conclusie

Dit onderzoek heeft een diepte analyse gedaan naar taal onder de Indo's, Molukkers en Indonesiërs van tweede of eerste generatie. Deze groepen zijn onder verschillende omstandigheden en redenen naar Nederland gekomen. De Indo's, Molukkers en Indonesiërs hebben elk banden met Indonesië, maar verschillen onderling sterk in de verhalen die ze hebben meegemaakt. Desondanks de verschillende geschiedenissen van de groepen zijn in hun verhalen verscheidende patronen gevonden. De gevonden patronen zijn vervolgens in perspectief gebracht door de patronen in verband te brengen met de theorie van habitus and fields van Bourdieu en uit de theorie van double consciousness van Du Bois.

Het meest naar voren springende fenomeen is dat Indo's, Molukkers en Indonesiërs beschikken over het spreken van meerdere talen. Dit zijn niet alleen de hoofdtalen van hun geboorteland en het land waarin ze nu verblijven, maar de Indo's, Molukkers en Indonesiërs spreken meer talen behalve Nederlands en Indonesisch. De talen die het meest gesproken werden waren Nederlands, Bahasa Indonesia, Maleis, Engels, Spaans en Javaans. Dit is van belang om te weten voor de beantwoording van de deelvragen en de uiteindelijke hoofdvraag.

Zo heeft de meertaligheid van veel Indo's, Molukkers en Indonesiërs invloed gehad met hoe ze zichzelf beschrijven en hoe ze zich verbonden voelen met familie en de Nederlandse samenleving. De verschuiving van fields, toen de Indo's, Molukkers en Indonesiërs naar Nederland vertrokken en welke plek ze innamen in de fields heeft tot veranderingen geleid in hun percepties en identiteit. De lage positie die de Indo's, Molukkers en Indonesiërs innamen in de Nederlandse samenleving leidde tot het ontkennen van erkenning en hierdoor voelde veel Indo's, Molukkers en Indonesiërs zich onbegrepen. Dit heeft geleid tot de constructie van een double consciousness. Identieit is voor de Indo's, Molukkers en Indonesiërs moeilijk en omslachtig. De Indo's, Molukkers en Indonesiërs zien zich zowel niet als volledig Nederlands als Indonesisch of Moluks. De relatie die de Indo's, Molukkers en Indonesiërs hebben met Indonesië is verandert door hun verblijf in Nederland. Het is hun thuis, maar ze voelen zich er niet altijd meer thuis. Het huidige Indonesië is sterk veranderd, waardoor het gevoel van thuis is veranderd. Dit maakt het idee van een eigen identiteit hebben voor deze groepen complex.

Taal scheidt de twee werelden en zorgt zowel voor insluiting als uitsluiting. Voor de Indo's, Molukkers en Indonesiërs die in het begin slecht Nederlands spraken bemoeilijkte het hun integratie en heerste het gevoel van er niet bij horen. Daarnaast vergroot het spreken van Bahasa Indonesia of Maleis onderling de verbondenheid. Op deze manier delen de Indo's, Molukkers en Indonesiërs verhalen met elkaar en delen ze een gevoel van verbondenheid. Immers zij begrijpen elkaar het best. Daarnaast staat taal in verbinding met herinneren en roept het spreken van de Indonesische taal herinneringen op van vroeger, hun jeugd en Indonesië. Zo geeft het onderling Indonesisch spreken met elkaar een gevoel van thuis zijn op en ervaren veel Indo's, Molukkers en Indonesiërs deze ervaringen als warm en intiem.

De integratie van de oudere generatie verliep moeilijk en ging gepaard met een gemis van erkenning. Het idee hebben in een land te wonen, waar de Indo's, Molukkers en Indonesiërs niet welkom zijn. Hierdoor hebben de Indo's, Molukkers en Indonesiërs van de oudere generatie moeite gehad met geaccepteerd voelen in de Nederlandse samenleving. De jongere generatie die naar Nederland zijn verhuisd hadden minder moeite met integreren, echter speelde taal voor hun een grote rol. Het spreken van Nederlands was nodig om gezien te worden en connecties te maken met de lokale

bevolking. De verschillen tussen de Nederlandse cultuur en de Indonesische cultuur zijn groot. Het hebben van geen tot nauwelijks connecties zorgde in de eerste jaren voor een gevoel van isolement. De Nederlandse samenleving is meer gesloten en speelt zich meer af achter de voordeur dan bij de Indonesische samenleving. De cultuurshock die vele ervaarden bemoeilijkte om onderdeel te worden van de Nederlandse samenleving en versterkte daarmee de double conscousness.

De positie van de Indo's, Molukkers en Indonesiër zorgde ervoor dat zij te maken hadden met veel ongelijkheden in hun leven. Indo's, Molukkers en Indonesiërs van de oudere generatie moesten zich telkens bewijzen van hun kunnen. Zij werden niet serieus genomen voor wie zij waren en dit bemoeilijkte het volgen van een studie of een baan. Ook het bewijzen dat de Indo's, Molukkers en Indonesiërs de Nederlandse taal spraken was een terugkomende ervaringen die ze allemaal deelden. Het zich constant moeten bewijzen van dat ze wel over de juiste opleiding beschikken of wel Nederlands spreken is iets wat veel respondenten frequent tegenkwamen. Het niet spreken van de Nederlandse taal zorgde dus voor uitsluiting en als anders gezien worden. Het spreken van de Nederlandse taal is bij wijze van spreken een maatstaf waarin kan worden gezien of iemand Nederlands is of niet. Hier was ook sprake van bij de jongere generatie. Door het spreken van de Nederlandse taal doorbraken ze de vooroordelen die andere aanvankelijk over ze hadden

Kort samengevat, maken de Indo's, Molukkers en Indonesiërs onderdeel uit van de Nederlandse samenleving, echter is dit gevoel er niet altijd. Nog altijd voelen Indo's, Molukkers en Indonesiërs zich niet gehoord en hebben zij het idee dat ze niet hun verhaal kunnen delen. Dit gebrek aan acceptatie en erkenning uit zich in taal en versterkt de dualiteit die de Indo's, Molukkers en Indonesiërs ervaren in hun eigen identiteit en verbondenheid met de Nederlandse samenleving.

8. Discussie en aanbevelingen

8.1 Overeenkomsten met de literatuur

Dit onderzoek komt sterk overeen met de bestaande wetenschappelijke literatuur. Zo stellen Kachru, Kachru & Nelson (2006) dat de kijk op taal is veranderd. Waar eerst taal werd gezien als iets dat gefixeerd is en vaststaat is de huidige interpretatie van taal pluralistisch en vloeiend. Dit is terug te zien in hoe de Indo's, Molukkers en Indonesiërs naar taal kijken. Indo's, Molukkers en Indonesiërs beschikken over een grote variëteit aan talen. Voor hun lopen de talen door elkaar heen en is het moeilijk aan te geven hoe elke taal zich precies van elkaar onderscheidt. In het dagelijks spreken maken de Indo's, Molukkers en Indonesiërs een mengelmoes van talen waar ze verschillende woorden van verschillende talen aan elkaar plakken om er vervolgens een zin van te maken. De Indo's, Molukkers en Indonesiërs gebruiken taal al op een fluïde manier. Uit de bevindingen blijkt ook dat taal heel dynamisch is en veranderd over tijd. Zo komen er woorden bij en verdwijnen er woorden. Dit komt overeen met wat Kachru, Kachru en Nelson (2006) stelde in hun paper.

Bij de verhuizing van Nederlands-Indië of Indonesië naar Nederland verplaatste de Indo's, Molukkers of Indonesiërs naar een nieuwe wereld. De verplaatsing naar een nieuwe wereld zorgde voor een verschuiving van een nieuwe identiteit. Hierin moesten de Indo's, Molukkers en Indonesiërs opnieuw een nieuwe plek creëren waar ze een gevoel van eigenwaarde hadden en een herkenning van hun omgeving (Craith, 2012). De veelzijdige identiteit waar Indo's, Molukkers en Indonesiërs mee te maken hebben gaat gepaard met de vele talen die ze spreken. Zo is taal verbonden aan identiteit en aan bepaalde groepen. Hierdoor wordt taal als maatstaf gezien wie het recht op spreken van de taal heeft en wie niet (Pavlenko & Norton, 2007). Zo wordt telkens de vraag opgeworpen wie een legitieme spreker is van de taal en wie niet. Dit is iets waar alle respondenten tegen aan hebben gelopen en waar sommige nog steeds mee rondlopen.

Het verhuizen naar een compleet nieuwe wereld stelde de Indo's, Molukkers en Indonesiërs voor de keuze of ze de nieuwe taal helemaal eigen maken en hun oude taal verwerpen of dat ze hun eigen taal behouden. Het eerste zal resulteren in snellere integratie, maar ook een mogelijke assimilatie en het verdwijnen van hun eigen identiteit. Dit is iets waar de oudere generatie voor heeft gekozen, waar sommige spijt van hebben. In hun ogen was dat destijds de beste keus (Craith, 2012). Dit komt overeen met de literatuur. Echter de jongere generatie heeft keuzes gemaakt die afwijken van de literatuur. De jongere generatie heeft voor een tussenweg gekozen om zowel een nieuwe taal te leren, maar ook elementen uit hun eigen identiteit te behouden. Dit gaat gepaard met een combinatie waar ze zowel Nederlandse gebruiken hebben overgenomen als Indonesische elementen hebben behouden.

Het spreken van een bepaalde taal leidt tot in- en uitsluiting. De uitsluiting door het niet spreken van bijvoorbeeld Nederlands is iets wat bijna alle respondenten hebben meegemaakt. De Nederlandse taal nog niet volledig begrijpen en daardoor uitgelachen worden of niet serieus genomen te worden. Het was hiervoor voor hun moeilijker om mee te doen met gesprekken, hoe aardig en beleefd ook op hun werd gereageerd. Dit benadeelde de Indo's, Molukkers en Indonesiërs die slecht Nederland spraken. Het spreken van de Nederlandse taal vergrootte de kansen om in de samenleving te worden opgenomen en vergrootte het succes in het latere leven. Dit komt overeen met de literatuur die stelt dat hierdoor de machtsrelaties worden scheef getrokken, waar de een bevooroordeeld wordt boven de andere op basis van zijn capaciteiten (Ashcroft, Griffiths, & Tiffin, 2002). Dit is onterecht voor degene die wel willen beschikken over deze capaciteiten, maar erg een toegang tot hebben.

Het leren van een nieuwe taal is een doelgerichte en bewuste keuze. Het leren van een nieuwe taal kost energie en daarvoor tijd. Dit onderbreekt het gevoel van verbondenheid met de samenleving en het zich thuis voelen (Kirova, 2016). Dit is terug te vinden in de verhalen van de respondenten die vertelde dat ze moeite hadden met het zich thuis voelen in Nederland in het begin, doordat ze de taal niet spraken. Hierdoor konden ze bijvoorbeeld geen afleiding vinden in het bijvoorbeeld kijken naar de televisie of luisteren naar de radio, aangezien het allemaal in het Nederlands is. Uit dit onderzoek kwam niet alleen naar voren dat het leren van taal de verbondenheid onderbreekt, maar ook dat het 'taken for granted' vervalt (Kirova, 2016). Degene die het beste verschillende talen spraken waren degene die de talen hadden geleerd door directe ervaringen en door in gesprek gaan met andere in de taal en niet via methodes of regels. Oftewel het hebben van dialoog vormde de meest waardevol van leren van een taal. Dit onderzoek deed zelfs een verdergaande conclusie door te stellen dat een taal leren door directe ervaringen niet alleen de taalbeheersing vergroot, maar ook het gevoel met de taal. Zo ontstaat er een passie voor de taal en wordt het ook meer toegepast in het dagelijks leven. De taal krijgt een emotie lading die in verbinding staat met herinneringen en bepaalde gebeurtenissen.

8.2 Limitaties van het onderzoek

Dit onderzoek heeft een aantal limitaties. Ten eerste is dit een kleinschalig onderzoek. In totaal zijn 8 personen geïnterviewd, waarvan één van de interviews een expert interview was en geen diepte interview. Het expert interview is gebruikt om achterliggende processen uit te leggen, maar kon niet gebruikt worden voor de bevindingen om persoonlijke verhalen in kaart te brengen. Naast de kleinschaligheid van het onderzoek, is het onderzoek gebaseerd op persoonlijke verhalen. De persoonlijke ervaringen en herinneren van de geïnterviewde zijn naast elkaar gelegd en gezocht naar terugkerende patronen. Hier is niet alleen gekeken naar de verhalen en ervaringen op zichzelf, maar zijn in de context geplaatst van de theorieën van Du Bois en Bourdieu. Hoe identificeren de Indo's, Molukkers en Indonesiërs zichzelf en waar zijn zij zichzelf niet bewust van, maar komt wel terug in hun verhalen in vergelijking tot taal. Echter de bevindingen die in dit onderzoek zijn gepresenteerd zijn moeilijk te generaliseren en kunnen niet toegepast worden op de gehele bevolking van de verschillende onderzoekspopulaties die in dit onderzoek aan bod zijn gekomen. Het geldt niet dat de ervaringen van de één het zelfde zijn voor de ander. De verhalen die in dit onderzoek aan bod zijn gekomen moeten een inzicht geven met wat de personen allemaal meegemaakt hebben en welke rol taal hierin speelde, bewust of onbewust.

Daarnaast is in dit onderzoek zoveel mogelijk geprobeerd om een sterk onderscheid te maken tussen verschillende talen. In dit onderzoek wordt besproken in welke situaties de personen kiezen voor de ene taal boven de andere taal en wat hier achter de redenen zijn. In werkelijkheid is dit moeilijk zo eenduidig te plaatsen en verloopt de overgang van de ene naar de andere taal veel meer fluïde. Dit is terug te zien dat de personen die geïnterviewd zijn voor dit onderzoek zelf moeite hadden om aan te geven wat voor hun het verschil is tussen bijvoorbeeld het Maleis en Bahasa Indonesia. Voor de een was het verschil heel duidelijk, maar sommige personen zagen hier geen eens een verschil tussen. Voor hun kwamen de verschillen meer over als verschillen. Dus de contrasten die in dit onderzoek zijn geplaats zijn niet altijd zo sterk als ze doen vermoeden. Dit was echter nodig om enkele nuances en verschillen duidelijk te maken. Want ook al is het moeilijk om precies aan te geven waar de ene taal stopt en de andere begint, was het nodig voor dit onderzoek om aan te geven waar er ook een overgang in identiteit of in- en uitsluiting plaats vond.

8.3 Aanbevelingen voor vervolg onderzoek

Dit onderzoek heeft zich gericht op drie verschillende bevolkingsgroepen, namelijk de Indo's, Molukkers en Indonesiërs. Hoewel alle drie de bevolkingsgroepen oorspronkelijk uit Indonesië komen zijn ze om verschillende redenen naar Nederland vertrokken. Daarentegen spreken de respondenten ook over veel overeenkomsten. Voor dit onderzoek was juist de variëteit en de nuances die tussen de drie bevolkingsgroepen afspeelde van toegevoegde waarde. Zo konden makkelijk nuances gevonden worden en bevindingen met elkaar vergelijken worden, om tot een zekerheid te komen dat bepaalde bevindingen samenhangen met andere bevindingen. Vervolg onderzoek zou zich kunnen specifiëren in één van de drie bevolkingsgroepen en hun meningen en ervaringen volledig in kaart brengen, dat was in dit onderzoek niet altijd mogelijk door de drie dubbele gelaagdheid.

Dit onderzoek was een kwalitatief diepte onderzoek hoe taal in verbinding staat met iemands identiteit en verbondenheid met de samenleving onder Indo's, Molukkers en Indonesiërs. Vervolg onderzoek zou zich kunnen focussen door het onderzoek te herhalen onder andere bevolkingsgroepen die naar Nederland of andere landen zijn geëmigreerd. Het is interessant om tek kijken of onder andere bevolkingsgroepen dezelfde verhalen naar voren komen, of dat dit specifiek is voor de onderzoekspopulatie van dit onderzoek. Het onderzoek kan ook kwantitatief uitgevoerd worden door het opzetten van een grootschalige survey. Hier zouden causale relaties uit kunnen worden getrokken onder Indo's, Molukkers en Indonesiërs hoe taal hun identiteit heeft bepaald. Het onderzoek zou zich vervolgens kunnen richten op meerdere generaties en kijken hoe de veranderingen zijn op intergenerationeel gebied. Veranderen de meningen op lange duur en hoe denken verschillende generaties over hetzelfde fenomeen.

Bibliografie

Adserà, A., & Pytliková, M. (2016). Language and Migration. In V. Ginsburgh, & S. Weber, *The Palgrave Handbook of Economics and Language* (p. 342). London: Palgrave Macmillan.

Ashcroft, B., Griffiths, G., & Tiffin, H. (2002). *The Empire Writes Back: Theory and practice in post-colonial literature* (Second ed.). London: Routledge.

Ashforth, B., & Schinoff, B. (2016). Identity Under Construction: How Individuals Come to Define Themselves in Organizations. *Annual Review of Organizational Psychology andOrganizational Behavior, 3*(1), 111-137. doi:10.1146/annurev-orgpsych-041015-062322

Bauer, T., Haisken-DeNew, J., & Schmidt, C. (2005). International labour migration, economic growth and labour markets: The current state of affairs. In M. Macura, A. MacDonald, & W. Haug, *The New Demographic Regime Population Challenges and Policy Responses* (pp. 111-136). New York, Geneva: United Nations.

Bocarejo, D. (2012). Emancipation or Enclosement? The Spatialization of Difference and Urban Ethnic Contestation in Colombia. *Antipode, 44*(3), 663-683. doi:10.1111/j.1467-8330.2011.00889.x

Boezeman, D., & Donkers, H. (2017). *Interviewen in kwalitatief onderzoek.*

Bottero, W., & Crossley, N. (2011). Worlds, Fields and Networks: Becker, Bourdieu and the Structures of Social Relations. *Cultural Sociology, 5*, 99-119. doi:10.1177/1749975510389726

Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In J. Richardson, *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258). New York: Greenwood.

Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice.* Stanford: Stanford University Press.

Bourdieu, P. (1994). *Sociology in question.* London: Sage.

Bruquetas-Callejo, M., Garcés-Mascareñas, B., Penninx, R., & Scholten, P. (2011). The case of the Netherlands. In M. Zincone, R. Penninx, & M. Borkert, *Migration Policymaking in Europe: The Dynamics of Actors and Contexts in Past and Present* (pp. 129-163). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Carling, J. (2008). The human dynamics of migrant transnationalism. *Ethnic and Racial Studies, 31*(8), 1452-1477. doi: 10.1080/01419870701719097

Carter, N., Bryant-Lukosius, D., DiCenso, A., Blythe, J., & Neville, A. (2014). The Use of Triangulation in Qualitative Research. *Oncology Nursing Forum, 41*(5), 545-547. doi:10.1188/14.onf.545-547

CBS. (2020). *Molukkers in Nederland; De sociaaleconomische positie van Molukse migranten,hun kinderen en kleinkinderen.* Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Cederberg, M. (2014). Public Discourses and Migrant Stories of Integration and Inequality: Language and Power in Biographical Narratives. *Sociology, 48*(1), 133-149. doi:10.1177/0038038512470041

Cheung, C., & Sung, M. (2016). Does accent matter? Investigating the relationship between accent and identity in English as a lingua franca communication. *System, 60*, 55-65.

Craith, M. (2012). *Narritives of Place, Belonging and Language: An Intercultural Perspective.* London: Palgrave Macmillan.

Cresswell, J., & Poth, C. (2018). *Qualitative inquiry & research design: choosing among five approaches* (Fourth edition ed.). Thousand Oaks: Sage.

Cresswell, T. (2015). *Place: an introduction* (Second ed.). Malden, MA: Wiley Blackwell.

De Vries, C. (2018). The cosmopolitan-parochial divide: changingpatterns of party and electoral competition in theNetherlands and beyond. *Journal of European Public Policy, 25*(11), 1541-1565.

Du Bois, W. (2015). *The Souls of the Black Folk.* New Haven: Yale University Press. doi:https://doi.org/10.12987/9780300213720

Duyvendak, J., & Scholten, P. (2011). Beyond the Dutch"Multicultural Mode: The Coproduction of Integration Policy Framesin The Netherlands. *International Migration & Integration, 12*, 331-348.

Entzinger, H. (2014). The growing gap between facts and discourse onimmigrant integration in the Netherlands. *Identities, 21*(6), 693-707. doi:10.1080/1070289X.2013.828616

European Commission. (2011). *Qualitative Eurobarometer, Migrant Integration.* Brussel: TNS Qual+.

Extra, G., & Spotti, M. (2009). Language, migrationand citizenship: A case study on testing regimes in the Netherlands. In G. Hogan-Brun, C. Mar-Molinero, & P. Stevenson, *Discourse on Language and Integration: critical perspectives on language testing regimes in Europe* (pp. 61-82). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Faist, T. (2016). Cross-Border Migrationand Social Inequalities. *Annual Review of Sociology, 42*, 323-346.

Fowers, B., & Richardson, F. (1996). Why is mulitculturalism good? *American Psychologist, 51*(1), 609-621.

Friedland, R. (2009). The Endless Fields of Pierre Bourdieu. *Organization, 16*(6), 887-917.

Gal, S. (2006). Migration, Minorities and Multilingualism: Language Ideologies in Europe. In C. Mar-Molinero, & P. Stevenson, *Language Ideologies, Policies and Practices. Language and Globalization* (pp. 13-27). London: Palgrave Macmillan. doi:https://doi.org/10.1057/9780230523883_2

Ghorasi, H. (2017). Negotiating Belonging Beyond Rootedness: Unsettling the Sedentary Bias in the Dutch Culturalist Discourse. *Ethnic and Racial Studies, 40*(14), 2426-2443. doi:10.1080/01419870.2016.1248462

Halim, A. (1971). Multilingualism in relation to the development of Bahasa Indonesia. *RELC Journal, 2*(2), 4-19. doi: 10.1177/003368827100200202

Hammerberg, K., Kirkman, M., & De Lacey, S. (2016). Qualitative research methods: when touse them and how to judge them. *Human Reproduction, 31*(3), 498-501.

Horner, K. (2015). Discourses on Language and Citizenship in Europe. *Language and Lingistics Compass, 9*(5), 209-218.

Hussein, A. (2009). The use of Triangulation in Social Sciences Research: Can qualitative and quantitative methods be combined? *Journal of Comparative Social Works, 4*(1), 106-117. doi:https://doi.org/10.31265/jcsw.v4i1.48

Inglis, D., & Thorpe, C. (2018). *An Invitation to Social Theory* (Second Edition ed.). Cambridge & Medford: Polity Press.

Itzigsohn, J., & Brown, K. (2015). Sociology and the Theory of Double Consciousness; W.E.B. Du Bois's Phenomenology of Racialized Subjectivity. *Du Bois Review, 12*(2), 231-248. doi:10.1017/S1742058X1500010

Jennissen, R. (2013). De instroom van buitenlandsearbeiders en demigratiegeschiedenis vanNederland na 1945. In W. O.-e. Documentatiecentrum, *Arbeidsmigratie; Justitiële verkenning* (pp. 9-31). Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

Kachru, B., Kachru, Y., & Nelson, C. (2006). *The handbook of world Englishes.* Blackwell, Maiden: MA.

Kelly, P., & Lusis, T. (2006). Migration and the Transnational Habitus: Evidence from Canada and the Philippines. *Environment and Planning A, 38*, 831-847. doi:10.1068/a37214

Kirova, A. (2016). Phenomenology of Inclusion,Belonging, and Language. *Encyclopedia of Educational Philosophy and Theory*, 1-5. doi:10.1007/978-981-287-532-7_97-1

Lemke, J. (2004). Language development and identity: multiple timescales in the social ecology of learning. In C. Kramsch, *Language acquisition and language sociolization* (pp. 77-95). London: Continuum.

Meer, N. (2019). W.E.B. DU Bois double consciousness and the 'spirit'of recognition. *The Sociological Review, 67*(1), 47-62.

Oostindie, G. (2011). *Postcolonial Netherlands: Sixty-five years of forgetting,commemorating, silencing.* Amsterdam: Amsterdam University Press.

OostIndië, G., & Schoorl, J. (2011). Postkoloniale migratie. In R. Jennissen, & W. &. CBS (Red.), *De Nederlandse migratiekaart; Achtergronden en ontwikkelingen van verschillende internationale migratietypen* (pp. 251-286). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Pavlenko, A., & Norton, B. (2007). Imagned communities, identity and English language learning. In J. Cummins, & C. Davison, *International Handbook of English Language Teaching. Springer International Handbooks of Education* (Vol. 15). Boston: Springer.

Penninx, R. (2005). Integration of migrants: Economical, social, cultural and political dimensions. In M. Macura, A. MacDonald, & W. Haug, *The New Demographic Regime Population Challenges and Policy Responses* (pp. 137-152). New York, Geneva: United Nations: Economic Commission for Europe (UNECE).

Polzar, T. (2008). Invisible Integration: How Bureaucratic, Academic and Social Categories Obscurse Integrated Refugees. *Journal of Refugees Studies, 21*(4), 476-497.

Richardson, J. (1986). *Handbook of theory research for the sociology of education.* New York: Greenwood Press.

Roggeband, C., & Vliegenthart, R. (2007). Divergent Framing: The PublicDebate on Migration in the DutchParliament and Media, 1995–2004. *West European Politics, 30*(3), 524-548.

Rumbaut, R. (2002). Severed or Sustained Attachment? Language, Identity, and Imagined Communities in the Post-Immigrant Generation. In L. Peggy, & M. Waters, *Rumbaut, Rubén G., Severed or Sustained Attachments? Language, Identity, and Imagined Communities in the Post-Immigrant Generation (2002). The Changing Face of Home: The Transnational Lives of the Second Generation, pp. 43-95, Peggy Levitt, Mary C. Water* (pp. 43-95). Russell Sage Foundation.

Ryan, L. (2011). Migrants' social networks and weak ties:accessing resources and constructingrelationships post-migration. *The Sociological Review, 59*(4), 707-724 .

Schinkel, W. (2017). *Imagined societies: A critique of immigrant integration in Western Europe.* Cambridge: Cambridge University Press.

Scholten, P. (2011). *Framing Immigrant Integration; Dutch Research-Policy Dialogues in Comparative Perspective.* Amsterdam: Amsterdam University Press.

Schrover, M., & Schinkel, W. (2013). Introduction: the language of inclusion andexclusion in the context of immigration andintegration. *Ethnic and Racial Studies, 36*(7), 1123-1141.

Sommer, D. (2000). A Vindication of Double Consiousness. In H. Schwarz, & S. Ray, *A Companion to Postcolonial Studies* (pp. 165-179). Malden, Mass: Blackwell Publishers.

Sukoharsono, E., & Gaffikin, M. (1993). The Genesis of Accounting in Indonesia: The Dutch Colonialism in the Early 17th Century. *The Indonesian Journal of Accounting and Business Society, 1*(1), 4-27.

Tylor, E. (1958). *Primitive culture. Researches into the development of mythology, philosophy, religion, art and custom* (Deel 1 ed.). London: John Murray.

Uitermark, J., Rossi, U., & Van Houtum, H. (2005). Reinventing Multiculturalism: Urban Citizenship and the Negotiation. *International Journal of Urban and Regional Research, 29*(3), 622-640.

Van der Noll, J., Poppe, E., & Verkuyten, M. (2010). Political Tolerance and Prejudice: DifferentialReactions Toward Muslims in the Netherlands. *Basic and Applied Social Psychology, 32*(1), 46-56.

Van Houtum, H., & Van Naerssen, T. (2002). Bordering, ordering and othering. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie, 93*(2), 125-136.

Van Klingeren, M., Boomgaarden, H., Vliegenthart, R., & De Vreese, C. (2014). Real World is Not Enough: The Media as an Additional Source of Negative Attitudes Toward Immigration, Comparing Denmark and the Netherlands. *European Sociological Review, 31*(3), 268-283.

Van Oorschot, W. (2006). The Dutch Welfare State: Recent Trends and Challenges in Historical Perspective. *European Journal of Social Security, 8*(1), 57-76.

Van Reekum, R., & Duyvendak, J. (2012). Running from our shadows: the performativeimpact of policy diagnoses in Dutch debates onimmigrant integration. *Patterns of Prejudice, 46*(5), 445-466.

Van Tubergen, F. (2020). *Introduction to Sociology.* New york & London: Routledge, Taylor & Francis Group.

Vennix, J. (2016). *Onderzoeks- en interventiemethodologie* (Zesde ed.). Nijmegen: Pearson.

Verkuyten, M. (2006). Multicultural recognition and ethnic minorityrights: A social identity perspective. *European Review of Social Psychology, 17*(1), 148-184. doi:10.1080/10463280600937418

Waldring, I. (2018). The fine art of boundary sensitivity: Second-generation professionals engaging with socialboundaries in the workplace [Thesis]. *Vrije Universiteit Amsterdam* , 1-21.

Wodak, R., & Boukala, S. (2015). (Supra)National Identity and Language: Rethinking Nationaland European Migration Policies and the LinguisticIntegration of Migrants. *Annual Review of Applied Linguistics, 35*, 253-273.

Bijlagen

Bijlage 1 Overzicht interviews

Overzicht van alle interviews en omschrijving van de geïnterviewden. De # staat voor het nummer van het interview. De volgorde van de lijst is ook de volgorde waarin alle interviews zijn afgenomen. De interviews zijn afgenomen in de maanden mei en juni van week 19 tot week 23, 2021.

#	NAAM	SOORT INTERVIEW	DUUR INTERVIEW	GENERATIE[2]	LEEFTIJDS-KLASSE	ETNICITIEIT[3]	OPGEGROEID IN
1	BH	Diepte interview	01:15 uur	Tweede generatie	30-50	Indonesisch	Nederland
2	HC	Expertise interview	02:00 uur	Tweede generatie	50-70	Indo	Nederland
3	ID	Diepte interview	01:26 uur	Eerste generatie	70+	Indo	Indonesië
4	GO	Diepte interview	01:14 uur	Eerste generatie	70+	Chinees - Indonesische	Indonesië
5	MT[1]	Diepte interview	01:16 uur	Tweede generatie	70+	Moluks	Nederland
	HT[1]	Diepte interview	01:16 uur	Eerste generatie	70+	Moluks	Indonesië
6	RG	Diepte interview	01:27 uur	Eerste generatie	30-50	Indonesisch	Indonesië
7	YR	Diepte interview	01:30 uur	Eerste generatie	30-50	Indonesisch	Indonesië

[1] MT en HT zijn een echtpaar en zijn gelijktijdig geïnterviewd. In dit gesprek lag de nadruk op MT, aangezien MT het beste Nederlands kon spreken. HT had moeite met Nederlands spreken en het was daardoor lastiger om met HT te communiceren.

[2] Bepaald zoals vermeld in hoofdstuk 3.4 (Rumbaut, 2002, p.91).

[3] Hier is neergezet de etniciteit die de respondenten zelf hebben aangegeven wanneer er naar gevraagd werd in het interview.

Bijlage 2 Operationalisatie vragenlijst

Onderstaand schema geeft een overzicht hoe de vragenlijst is opgesteld. De tabel hieronder geeft de uiteindelijke versie van de vragenlijst weer. De vragenlijst heeft een aantal veranderingen ondervonden na het afnemen van meerdere interviews, om zo beter aan te sluiten bij de verhalen die de geïnterviewden hadden te vertellen.

Onderwerp	Thema	Sub thema	Vraag
Beeldvorming	Leeftijd		1
	Beroep		2
	Geboorteplaats		3
	Geboorte land		4
	Taal spreken	Schrijven	5a
		Verstaan	5b
		Spreken	5c
	Taal	Opgegroeid	6a
		Aangeleerd	6b
Taal	Tweetalige opvoeding	Ervaring	7a
		Waarde	7b
	Opinie tweetalige opvoeding	Belangrijk	8a
		Noodzakelijk	8b
		Onverschillig	8c
	Nut tweetalige opvoeding	Kennis	9a
		Baan	9b
		Verbondenheid	9c
	Kinderen tweetalig opvoeden	Talen	10a
		Waarom	10b
		Keuzes	10c
	Maleis spreken	Regelmatig	11a
		Omstandigheden	11b
	Maleis spreken met wie	Vrienden, familie, kennissen	12a
		Welke groepen	12b
	Mening Maleisische taal	Moeilijkheid	13a
		Woorden & klanken	13b
		Emoties	13c
		Herinneringen	13d
	Mening Nederlandse taal	Moeilijkheid	14a
		Woorden & klanken	14b
		Emoties	14c
		Herinneringen	14d
	Voorkeur taal	Waarom	15a
		Moedertaal	15b
	Andere die Maleis spreken	Ervaringen	16a
		Belang	16b
	Situaties Maleis spreken	In Nederland	17a
		Omstandigheden	17b
		Privé/publiek	17c
	Gevoelens Maleis	Gewoonte	18a
		Bij andere talen?	18b

	Belang Maleis	Leren van belang	19a
		Meer lesgeven in Maleis	19b
Identiteit	Nederlands/Indonesisch	Waarom	20a
		Opvoeding	20b
		Thuis voelen	20c
	Beschrijving eigen identiteit	Etniciteit, geslacht, sociaaleconomische klasse	21a
		Persoonlijke kenmerken	21b
		Werk/beroep, vriendengroep	21c
	Gemiddelde Indonesiër	Gebruiken	22a
		Normen & waarden	22b
		Uiterlijke kenmerken	22c
		Taal	22d
		Cultuur	22e
	Gemiddelde Nederlander	Gebruiken	23a
		Normen & waarden	23b
		Uiterlijke kenmerken	23c
		Taal	23d
		Cultuur	23e
	Verschillen Nederlanders en Molukkers	Manier van denken	24a
		Gewoontes	24b
		Overeenkomsten	24c
	Belang taal voor identiteit	Indonesiërs	25a
		Manier van uiten	25b
		Anders	25c
	Thuis voelen in NL	Waarom	26a
		Factoren	26b
		Vereisten	26c
		Belang	26D
		Hoe vaak	27a
		Vakantie of andere doeleinden	27b
	Contact familie/vrienden in Indonesië	Frequentie	28a
		Taal spreken	28b
		Talen die zij spreken	28c
		Betekenis contacten	28d
		Via welk middel contact	28e
	Waarde Indonesiërs		29
Integratie	Emigreren naar Nederland	Wanneer	30a
		Waar terechtgekomen	30b
		Waar allemaal gewoond	30c
	Eerste jaren NL	Sentiment	31a
		Welkom	31b
		Thuis voelen	31c
		Behoren tot maatschappij	31d
	Vooroordelen Indonesiërs	Voorbeelden	32a
		Persoonlijke ervaringen	32b
		Mening/emoties	32c
	Integratieproces	Geaccepteerd/welkom	33a
		Obstakels	33b
		Vinden van werk	33c

		Andere migranten	33d
		Maken van vrienden	33e
	Verbonden samenleving	Vrienden	34a
		Soort vrienden	34b
		Wonen van familie	34c
	Belang Nederlands	Betrokken samenleving	35a
		Mening	35b
		Buitensluiting	35c
	Nederlands voelen	Onderdeel van de samenleving	36a
		Anders dan andere Nederlanders	36b
		Waarom	36c
	Mensen met dezelfde achtergrond	Op uw gemak voelen	37a
		Sneller	37b
	Waardes die u geleerd heeft	Van Nederlanders	38a
		Van Indonesiërs	38b
Verbondenheid	Mate van verbondenheid		39
	Familiegeschiedenis	Vandaan komen	40a
		Waarde aan hechten	40b
	Familie	Eerste herinneringen	41a
		Emoties	41b
	Vrienden	Eerste herinneringen	42a
		Emoties	42b
	Indonesische opvoeding	Kenmerken	43a
		Waarden	43b
		Verschil Nederlandse opvoeding	43c
	Normen en waarden	Indonesiërs	44
	Hiërarchie Indonesië	Structuur	45a
		Oorsprong	45b
		Mening	45c
		Familie	45d
		Samenleving	45e
	Rangen en standen	Nederlands-Indië	46a
		Taal	46b
		Kijk hierop	46c
	Indonesië verandert	Jeugd	47a
		Nu nog thuis voelen	47b
		Terug willen wonen	47b
Afsluiting	Molukse uitspraak	Familie, jeugd of eigen kinderen	48